

RIMSKI
KATOLIK.

PRVI TEČAJ.

II. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA.
1888.

Izhaja vsake tri mesece po enkrat. Valja cel tečaj 2 gol.

Obseg.

<i>Rimski papež in prostost</i>	str.	97
<i>Več luči. O krščanskem idealizmu</i>	"	108
<i>Katoliški liberalizem</i>	"	128
<i>Pisma o vzgoji.</i>	"	141
<i>Nekonfesijonalna šola, vera, narodnost</i>	"	150
<i>Črtice o ruski cerkvi. Narodna prosveta Ljudska šola.</i>	"	159
<i>Pamet in sv. pismo o narodnosti. (Kulturni panslavizem)</i>	"	178
<i>O bistvu cerkve</i>	"	186
<i>Listek. — Iz dnevnika Štefana Hodulje</i>	"	196
— <i>Židovstvo in frامasonstvo</i>	"	205
<i>Slovstvo. — „Gorázd“</i>	"	214
<i>Ogled po katoliškem in slovanskem svetu. — Grof Tolstoj o veri. — Rastoči vpliv katoliške ideje. — Poljski glas o narodnosti. — Hus heretik pa česki narod. — Iskra božja</i>	"	217

Na znanje.

Drugo številko „Rimskega Katolika“ smo poslali tudi tistim p. n. gospodom, kateri so prvo dobili na ogled in jo obdržali; upamo namreč, da jim vstrežemo tudi z drugo ter se v kratkem oglasijo kot stalni naročniki. Letno naročnino 2 for. naj blagovolijo poslati tje, od koder jim je list došel; ali opravištvu „Rimskega Katolika“ v Gorici, ali pa „Katoliški Bukvarni“ v Ljubljani.

Rimski papež in prostost.

„*Ôe vas Sin oprostí, boste resnično prosti.*“

Jan. VIII. 36.

Ravno se napravlja Evropa, nji na čelu Francija z babilonskim stolpom ob Seni, da bi dostojno obhajala stoletnico velike revolucije.

Z nevkrotno krepostjo, z mladeniško ognjevitostjo, le njemu lastno, se je „veliki narod“ pred sto leti zbral okoli tribojnice, na katero si je bil zapisal trisagion: „liberté, egalité, fraternité!“

Liberté! — Vže prvi meseci rastočega spora so jasno pokazali, kam meri ta klic. Z njim se je napovedala vojska obstoječemu državnemu in družbinskemu redu, vojska na življenje in smrt. Sè zgodovino, sè vso preteklostjo hotela se je enkrat za vselej pretrgati vsaka zveza; v eni noči se je zrušilo in strlo, kar so zidala stoletja. Ker ta preteklost sè svojimi vstanovami in običaji je bila po slovstvu zdavno vže razvpita kot edin vir vsem zlém, za katerimi je bolehalo tedanje društvo, kot črna môra, ki tlači človeštvo, nevredna, da dalje prestaja. Plod tega sovraštva, ki ga je Francija znosila z enciklopedijsko filozofijo, je zdaj silil na beli dan.

A ta preteklost je bila bistveno zrastena s krsčanstvom, morda nikjer ne tako, kaker na Francoskem. In res, od dne do dne se je bolj in bolj razodevala prava skrivnost revolucije, kmalu se je sprevidelo, da se ôst njena obrača prav za prav proti Kristusu in njegovi cerkvi, in ves klic po prostosti ni bil nič drugega, kaker odmev onih besed, katere je govoril sv. Duh o bodočih sovražnikih Gospodovega Maziljenca: Strimo njib sponé, in vrzimo raz sebe njih jarem¹⁾. V revoluciji francoski je konečno na dan bruhnila vsa gnev in jarost proti Kristusu, ki jo je Lutrova reformacija spočela, ki jo je dolgo dolgo janzenizem tudi v Franciji gojil in uril pod krinko pobožnosti. Revolucija sama je

¹⁾ Ps. II. 3.

ves svoj proti-kristijanski značaj najočitniše pojavila, ko je leta 1793, dospevši na vrhunec, človeški razum slovesno oklicala za edino, najvišje božanstvo.

Toda čudno, čim krepkejše se je oglašal klic po prostosti, tem bolj se je dejansko prostost vmikala robstvu. Isti svobodnjaki, ki so v prvem članku glasovitih „človeških pravic“ vsem ljudem slovesno zagotovili prostost, so nekaj dni potem glasovali, naj se odpravi avtonomna vredba starih provincij, ter so vklenili Francosko v železen jarem centralizujočega birokratizma, ki je mahoma poplaval vse zgodovinske svoboščine. Z isto svobodo so Francozi osrečili tudi druge evropske narode, ker kjerkoli je francoski meč zmagal, ostalo ni skoraj nikjer najmanjšega sledu zgodovinsko vtemeljenega in posvečenega prava in narodnih svojstev; narodi, njih vera, njih čustvo: vse se je siloma zgnjetlo v brezbarvni, brezkrvni številni zistem. Slednjič so od prostosti vpijanjeni Francozi sami sebe na milost nemilost dali vkleniti enemu najkrutiših samosilnikov, ki jih pozna zgodovina. Nikdar se ni tiran z velikim narodom samovoljnije igračil ter njegove moči, njegovo slavo in vest vporabljal v sebičniše svrhe, kaker Napoleon I. Z eno besedo: državna visost, neomejena prostost, katero je revolucija namerjala zagotoviti celemu narodu, prešla je na enega samega: en sam je bil najviši, je bil država, en sam prost, drugi vsi njegovi brezpravni robovi!

Jasno dovolj: Evropa bi bila pač moralo vže s francoskega vzgleda se učiti, kam privede narode prostost l. 1789, prostost od Kristusovega jarma.

In vender se Evropa ni dala podučiti. Hlastno je sprejela principe francoske revolucije ter podvizala po njih se preobličiti. Ti svobodnostni principi bi bili morali vploditi nov svobodnosten vek. — Kaka ironija!

En sam površen pogled nas jasno prepriča, kako se je ta prostost vresničila.

Po evangelijski od 1789 osvobojujoča se Evropa je malo desetletij poslej svoje premično in nepremično posestvo spravila — v židovske roke. Brez milosti Izraelove ne more dandanes skoraj nobena država še vojske pričeti, kmalu celó ne enega

javnega poslopja sezidati. Ogromen dolg tlači državljane, ki od dne do dne narašča, tako da ga ne splečamo, ako vse svoje in na zadnje še sebe prodamo. Javno mnenje, katero je revolucija oklicala za vodilo na mesto nezmotne besede katoliške cerkve, vstvarja in določuje časopisje, v katerem imajo spet Židovi odločivno besedo. Slovstvo, ki ima v omikanih, cerkvi izneverših se krogih, nadomeščati vero, navdihneno je isto tako od duha Izraelovega, ki po svojih sinovih, Spinozi in Heineji, malo da ne samooblastno nadvladuje moderno filozofijo, romanopisje in pesništvo.

Nedavno je nekdo na Francoskem spisal delo, katero je naslovil: „la France juive“. Menimo, da ravno tako bi se dala spisati velika velika knjiga ter z isto pravico nasloviti: la Europe juive!

Najmanjšega sledu nekdanje prostosti nam ni več ostalo! — Prost je, kdor dela, kar hoče — tako se v vsakdanjem govoru določuje prostost. Prav, izvrstno! A potemtakem se prostost dejstvuje v tem, da se individualne svojosti in nagnenja raznih ljudi neovirano razvijajo in javljajo; vek prave prostosti se odlikuje po mnogoličnosti individualnih teženj; prostost po bistvu svojem nasprotuje centralizatoričnemu amalgovanju in posilnemu spajanju človeških moči.

Iščimo po Evropi znake te prostosti! Nepremičen stroj nič manj kaker 30 milijonov vojakov leži na evropskih narodih; tem moramo prišteti nezmerno število javnih vradnikov. Kmalu pride čas, ko bomo imeli več javnega osobstva nego zasebnega. Javne potrebščine rasto tako, da bo država kmalu požrla vse kar je privatnega. Privilegovan stan pred vsemi drugimi je vojaštvo. Če je sploh za kak stan potreben poseben poklic in nagnenje, je gotovo vojaški; in vender je v prosti Evropi skoraj povsod vvedeno obligatorično vojaštvo. Filozof mora pustiti Kanta, profesor Cicerona, bogoslovec sv. Avgustina ter ga zamenjati s puško! Tedaj še v Olimp, v svetišče muz sega oblast vojaškega ministerstva!

V javnem političnem življenju je skoraj povsod obveljal centralizem, ki prezira zgodovinska prava narodov in je vže poteptal zadnje sledove nekdanje pokrajinske avtonomije in municipijskih svoboščin.

Da bi vsaj misel in vest prosti ostali! Toda moderna država se je polastila tudi šole, katero s tako tenko vestjo nadzoruje, da se ne bo kmalu v javni šoli ni stavek spregovoril, ki ga ni naučni minister izrecno potrdil. Učne knjige so od prve do zadnje javno predpisane, predpisana učba (metoda), do najmanjše pičice vé ljudski učitelj, kaj mu je predavati vsake pol ure: ne več, ne manj, niti drugače. Celó kosi, ki se jih imajo dijaki vsako leto na pamet naučiti, število, do katerega imajo računati, kakovost in zadržaj pismenih nalog, vse je javno vrejeno, zapovedano. Imamo tudi vže vradno državno filozofijo, pri nas, če se ne motim, Herbartovo, na katero mora baje nekako priseči, kdor se oglasi za javno stolico!

Res, drugega več ne manjka, nego da bi država o začetku vsakega leta učencem in učiteljem in sploh vsem državljanom poslala tiskan zapisnik vseh misli in želj, besed in dejanj prihodnega leta s poveljem: To in tako boste letos mislili in hoteli, govorili in delali. Amen!

Te prostosti stoleten spomin slovesno obhajati smatra Evropa, na čelu ji Francija, za sveto dolžnost! Prav zdaj torej, na predvečer velikega revolucijskega jubileja, in morda na predvečer osodnih svetovnih prevratov, je bilo nad vse primerno, da je spet enkrat z visočine nadsvetne stražnice, na katero je Božja previdnost postavila rimskega papeža, mogočno zadonela beseda: prostost!

Marsikomu, ki se je ravnokar do pet navlekel sape, da bo z vso močjo po taktu židovskega časopisja slavo zaklical principom velike revolucije, bo ta glas usta zamašil; vzrši brezdno, v katero mu je poblisknila papeževa beseda, bo prestrašen obstal ter resno pomislil, kaj to pomeni.

In drugega namena papeževa beseda, govornjena o tem času, gotovo nima: staro, nepoboljšljivo grešnico, Evropo, podučiti, kaj je prostost, tista prostost, katere nebeški sad in blagonosne vstanove je vže zdavno zdavno zapravila, prodala v zameno lošastih fraz, prostost, katere celó pojem je pozabila!

Nepoboljšljivo Evropo? Ne! Morda vže tristo let ni bila Evropa bolj poslušna papeževi besedi nego dandanes.

Izbrihtale so jo skušnje, britke, grenke; črni strahovi jo obletavajo, ne dadé ji mirno spati; strahovi, katerih, kaker se vedno bolj prepričuje, ni vstani pregnati nihče drug, nego rimski papež.

Papeževa beseda je Božja beseda. Zatorej bo imela svoj včinek, tako gotovo, kaker ga je imela beseda, s katero je Bog ločil temo od luči. Papeževa beseda prinese luč v neizmerni kaos pojmovnih prekoslovij, v kateri se je zakopala od rimske Stolice odpadla Evropa, papeževa beseda bo ščistila ozračje.

Libertas — bonum praestantissimum! Te besede stojé na čelu papeževi okrožnici. Res, ni za človeka v naravnem redu cenejšega daru, kaker dar proste volje. „Boste kaker bogovi“ — tako je govoril našim prastarišem hudobni duh. Kaker vsaka laž nima obstanka sama na sebi, ampak se nahaja le na resnici kot njena negacija, tako tudi besede peklenškega skušnjavca izražajo navzlic vsi lažnjivosti veliko resnico. Človek je res kaker bog, a to je le po prosti volji. Libertas — bonum praestantissimum! Ona ga vvede v zbor bogov, ker mu daje vznožnost samooblastno določiti o lastni osodi, in celó moč, protiviti samemu vsemogočnemu Bogu, tako, da se more njemu nasproti vstopiti na lastne noge ter mu samosvestno odgovoriti: Jaz gospod!

A da ostane prostost za človeka „najcenejši dar“, spolniti se mora en pogoj — poslušna pokornost Božji besedi. In ravno tega pogoja prezrénje dela lažnjive satanove besede — obetal jim je božje dostojanstvo, ako se božji besedi vpro. In tako se je že v začetku človeške zgodovine vresničilo, kar kratko izraža papeževa okrožnica: iz prostosti izhajajo kaker najviše dobrote, tako i največa zla.

Star pregovor veli: corruptio optimi pessima. Ako je tedaj prostost na sebi najcenejši dar človekov, mora mu biti največe zlo, kaker brž ne dopolni v njeni vporabi gore omenjenega pogoja. Preziranje tega pogoja se je pač najočitniše, najstrašniše maščevalo v evropskem človeštvu poslednjih stoletij. Čudno! Z isto roko, s katero je Luter danes vrgel papežovo pismo v ogenj, ter s tem za vselej zapečatil odpad od crkvene nezmotne oblasti, je jutre podpisal smrtno sodbo

— prosti volji tajé njeno samoodločnost. Od tedaj je brezverni Evropi zvezdo prostosti zakrila neprodurna megla. Lutrov nauk o volji so nadalje razvili in določili janzenisti, ter ga zasejali v teologične vede, v slovstvo, v filozofijo ne le mej drugoverci, ampak tudi mej tistimi katoliki, ki so smatrali za potrebno klanjati se protestanskemu racijonalizmu. Sploh se vso pravico trdimo, da tajeenje proste volje označuje na sploh dobo odpada od rimsko-katoliške resnice; okol prostosti voljine se vže nad tristo let nekako suče boj mej katolištvom in akatolištvom ter neverstvom v obče, to vprašanje več ali manj vpliva določivno na rešitev vseh družih diferencijalnih vprašanj bodisi teologičnega ali čisto filozofičnega sodržaja.

Corruptio pessima! Resnično, nauk o volji in hotenji, kaker je obveljal v ortodoksnem luteranstvu in v janzenizmu in kaker ga izpoveda novejša antikatoliška filozofija, zahteva prostost od zvenanje sile (*libertas a coactione*) ne pa prostosti od notranje nujnosti (*a necessitate*). Volja je prosta, dasi jo notranji nagon neodoljivo določuje k enemu ne puščaje ji samooblastno določiti se za drugo. Ta nauk poistoveti torej samohotje (*Spontaneität*) se samoizvoljnostjo (*Selbstbestimmung*). Jasno, da pri takem hotenji ni človek nič bolj prost, kaker žival, ki se tudi giblje zbog notranjega nagona, kateremu se ne more nikdar vstavljati. Tako je tedaj v tajeenji prave prostosti skrito jedro materijalizma, ki človeka stavlja na eno stopinjo z živaljo, ki se je v novejšem veku na akatoliškem polji tako bujno razcevel. In tako je človek, po prostosti — bog, ponižal se do živali. — *Corruptio pessima!*

Te momente iz novejšega duševnega razvoja evropskega človeštva si moramo pred vsem predočiti, da nam je mogoče dostojno ceniti velevažno pomembnost papeževe okrožnice.

Ona je, kar se tiče pred družim njenega prvega, teoretičnega dela, obrnena proti zmotam modernega fatalizma, naj se javlja li v obliki materijalizma ali panteizma, saj posledica, ki se izvaja iz obeh, je gledé voljine prostosti ena in ista: njeno popolno tajeenje.

V to svrho povdarja papež bistveno razliko mej člove-

kom in živaljo. Prvo, po čemer se človek loči od živali in kar je v njem neobhoden pogoj voljine prostosti, je razumnost, katero, kaker piše, „ima človek za voditeljico pri posamnih činih življenja.“ Prostost namreč obstoji v tem, da nisem neizogibno določen za eno, ampak da morem izmed dveh ali večih eno ali drugo izbrati. Da mi je pa mogoče mej mnogimi rečmi izbirati, moram imeti sposobnost od ene se razkleniti, ker dokler tičim v eni, je vsako izbiranje izmed mnogih nemogoče. Človek se pa faktično vzdiguje z lastno močjo nad posamne reči; a ker vemo, da bistven znak materije je določenost k enemu, tako da je absolutno nezmožna vsake refleksije i nad seboj i nad družimi predmeti, smo zato primorani vzeti v človeku drug, od materije različen princip, ki torej ne le ni materijalen, ampak neodvisen od materije, sam v sebi subsistujoč. Ta princip je razumna duša, ki potemtakem pogaja (bedingt) in omogočuje volitev mej raznimi rečmi, v čemer se bistveno dejstvuje prostost.

Razum je tedaj luč, ki sveti volji, jej razločuje razne predmete, kažoč ji njihovo dobroto ali slabost, torej učeč, se li smejo poželeti ali ne. Kar je oko rokam in nogam, sploh celemu telesu, da vé, kako in kam se gibati, česa se ogibati, da pride k namerovanemu koncu, isto je volji razum. Zatorej pa, kaker pokvarjeno ali slepo oko zavira prosto gibanje telesno, isto tako otemnjen razum cvira prostost. Zmota je bolezen proste volje ter prinese, ako je vseobsežna, prostosti smrt. Zatorej pa stojé razumna bitja, katera so podvržena zmotljivosti, kaker smo mi v sedanjem življenji, vže zarad tega na nepopolni stopinji prostosti.

Dalje moramo s papeževo encikliko povdarjati, da prostost obstoji bistveno v zmožnosti izvoliti eno izmed mnogih, raznih. Tedaj bistvo prostosti ne zahteva zmožnosti voliti tudi slabo. Da celó, voliti slabo je neprosto voliti, ker je brezumno. Potemtakem je razumno bitje tem prostejše, čim bolj je oddaljeno od mogočnosti hoteti slabo. Sedanje nagne nje naše volje k slabemu ne le ne povišuje naše prostosti, ampak je njena rana, katero ji je vsekali izvorni greh.

Iz tega je lahko razvidno, koliko vplivnosti ima krščanstvo na voljino prostost. Jezus Kristus je človeški raz-

um razsvetlil z lučjo resnice pregnavši tmine poganskih zmot; s tem je zagotovil človeštvu prvi neobhoden pogoj prostostnemu hotenju. Po njem so se spolnile besede: Spoznali boste resnico in resnica vas bo oprostila¹⁾. A Jezus Kristus je prinesel ne le resnico, ampak tudi milost, ki onemoglo, k slabemu nagneno voljo, za dobro ogreva in okreplja. On je torej drugi vstvaritelj ali obnovitelj človeške prostosti, katero je ob enem neskončno spopolnil in povzdignil. In to je, kar beremo v evangeliji: Če vas Sin oprostí, boste resnično prosti²⁾. Kristusovo odrešivno delo nadaljuje njegova cerkev, ki je potemtakem kot nezmotna variteljica resnice in delivka milosti, tudi mati in gojiteljica prave in najvišje prostosti. Kaker brž torej odpade človeštvo od Sinu in njegove cerkve, zapade zmoti in grehu ter prostost zamenja sè sužnostjo. Kdor dela greh, je sužen greha³⁾.

Ti temeljni stavki o prostosti sploh in pomembnost Kristusovega evangelija in milosti v tem vprašanji so pri nas vže davno pozabljeni; zatorej jih je bilo treba z nova razložiti in pojasniti; in to je storila papeževa okrožnica, s klasično jedrnostjo, z nedosežno logiko.

Od teh podstavnih resnic prehaja enciklika počasi na zmote, ki so dandanes splošno razširjene o prostosti. Pred vsem pojasnjuje, da postava božja ne le ne ovira prostosti, ampak jo celó varuje. Nadalje obširno razpravlja o modernem liberalizmu, o gospodstvu njegovem v vedah, v politiki in v javnem življenji narodov, dokazuje, da razne prostostne pridobitve, ki se po vplivanji liberalizma dandanes toliko povdarjajo in proslavljajo, niso drugo nego puhle fraze, s katerimi liberalci slepé narode ter jih vklepajo v spono najkručiše sužnosti. Le v Kristusovi cerkvi more cvesti prava svoboda; ona je bila vedno gojiteljica individualnih svojosti in ljudskih svoboščin, kar dovolj dokazuje zgodovina sešebno srednjega veka, ko nahajamo pod blagodejnim vplivanjem katoliške cerkve individualnost narodov in raznih stanov najmnogoličniše razvito, prave demokratične vstanove v najvišji dovršnosti.

Sedanja odrevenela, v jeklenem militarizmu stokajoča Evropa ima priložnost v tej encikliki sama sebe ogledovati

¹⁾ Jan. XIII. 32. ²⁾ Ibi. 36. ³⁾ Ibi. 34.

XII. — Idealizem v katoliški cerkvi.

Krščanski idealizem ima za početnika Jezusa Kristusa; njegov nauk in najsvetejši vzgled je tisto solnce, iz katerega se odsvitajo večne ideje, zrcalo, v katerem gleda človek svoj najpopolnši vzor; njegovo trpljenje pa je nevsahljiv vir, iz katerega pije vodo božje milosti v okrepčanje oslabele volje, da mu je moč po vpoznanih idejah povzoriti življenje.

Toda Jezus Kristus je zemljo zapustivši svoje odreševavno delo izročil sv. cerkvi. V tej skrivnostno, a resnično pričujoč nadaljuje in dovršuje, kar je pričel. Da, cerkev je, kaker uči sv. Pavel, skrivnostno telo, kateremu je Jezus Kristus glava, duša, ki vse giblje, vse oživlja in vlada. Tako smemo reči, da se po katoliški cerkvi nadaljuje včlovečenje Ideje Božje.

Katoliška cerkev je torej po svojem notranjem bistvu velikanska idealistična naprava, njena naloga je, človeštvo povzarjati po včlovečeni Ideji. Ona vzame človeka, kakeršen je po izvirnem grehu, v stanu popačenosti; a vse njeno prizadevanje meri na to, da ga naredi, kakeršen ima biti po volji kličočega Boga.

V katoliški cerkvi se vrši vedno prerojevanje iz niže realnosti v višo idealnost; ona kaker človeka in vse človeško, tako tudi brezumno stvarstvo neprenehoma očiščuje od greha in njegovih peg, vse oplemenjuje ter skuša povzdigniti do najviše vzornosti. Sv. Pavel opominajoč svoje vernike, jih imenuje otroke, katere bi rad porodil ter tako vzgojil, da se v njih Kristus vpodobi. Govori o dveh človekih, katera ima vsakdo v sebi; tisti stari človek, ki smo ga podedovali po Adamu, človek greha in mesenosti, i novi človek, ki je stvarjen po Kristusu; onega prvega moramo mrtvičiti, dokler ga popolnoma ne zatremo, tega pa imamo gojiti, dokler ne

bomo mogli reči: živim jaz, ne jaz, ampak živi v meni Kristus.

Tako je tedaj vsak kristijan po svojem poklici idealist; smoter, ki mu je v teženje postavljen, je neskončna popolnost Boga samega, vzorec pa, po katerem se ima to popolnovanje vršiti, je podoba včlovečene Ideje. Potemtakem se krščansko življenje bistveno dejstvuje kot najblaže idealistično hrepenenje. Razžaljenje mirno prenesti, sovražniku odpustiti, slabo z dobrim povrniti, vse to so čini ne le eminentno kristijanski, ker nam jih je vzgledno pokazal in zapovedal Jezus Kristus, ampak tudi eminentno idealistični, ker se vjemajo z idejo o bratstvu vseh ljudi mej seboj. Največi in najblaži idealisti na svetu pa so bili svetniki, ker v njih so se posamne ideje najsijajniše povelečale: v mučenikih ideja vere in resnice, za katero so žrtvovali življenje, v devicah ideja čistosti, v puščavnikih in redovnikih ideja više popolnosti in duhovne prostosti itd.

Ako je Jezus Kristus početnik in živ vir krščanskega idealizma, je razvidno, da mora pravi idealist le ž Njim združen sebe in svoje življenje povzarjati. To čeznaravno, idealistično občevanje mej Kristusom in človeštvom posrejuje sv. čerkev po veri in sv. sakramentih.

Vera je krščanskemu idealistu neobhodno potrebna, ker le ona mu odpre oči, da more zreti v včlovečeno Besedo, ki je neminljivo solnce vseh idej. Jezus Kristus je namreč kot včlovečeni Bog zgodovinska oseba, tako da ga ne moremo drugače poznati kakor po poročilu družih — treba nam je verovati. Nadalje je včlovečenje Sinu Božjega, na katerem sloni krščanstvo, najviša skrivnost, zatorej skrivnosten ves značaj krščanskega idealizma. Skrivnosti pa morajo se, ker se ne dajo izvajati iz principov naravne pameti, verovati. Krščanski idealizem je od vere neločljiv; krščanske ideje so isto, kar imenujemo krščanske dogme.

Zatorej bi pa moral vsakdo, ki hoče veljati za kristijanskega idealista ter idealizem mej katoliškim narodom širiti, pred vsem v roke vzeti katekizem ter vestno se naučiti šest poglavitnih resnic, apostolsko vero, dvanajst lastnosti Božjih, sedem glavnih grehov itd. ako je morda vse to že pozabil iz prve mladosti. Kdor eno samo teh resnic taji, ruši vero ter razpade mu poslopje krščanskega idealizma.

Toda z vero so nerazdružno sklenjene resnice naravnega spoznanja, katere imenujemo veri predhodne (*praeambula fidei*), ker brez teh je vera nemogoča; take so n. pr. resnica o nadsvetnem, osobnem Bogu, o bistveni razliki mej dobrim in slabim, o duhovnosti in nevmrljivosti človeške duše, o prostosti volje itd. Kdor bi kakersikoli eno ali drugo teh resnic zanikal, moral bi se odpovedati časti krščanskega idealista. Kaj porečemo potemtakem o tistih pisateljih, ki v vsaki pesni in povesti, v vsakem romanu posredno ali neposredno smešijo katoliško vero, objedajo njene dogme, ki se tako radi ponašajo z absolutno dvojbo, ki moč strasti in čustva tako povišujejo, da ostane volja le igrača neznanih, od človeka popolnoma neodvisnih sil? Jim bomo verjeli, ko trdé, da njih idealizem je krščanski idealizem?

XIII. — Končna, popolna zmaga kristijanskega idealizma v bodočem veku.

Katoliška cerkev, v kateri včlovečena Beseda skrivnostno živi, je nositeljica in nezmotljiva učiteljica vseh idej, ki so nam bile po Bogu razodete.

Ako si reč natančniše ogledamo, obstoji ter se dejstuje čeznaravno življenje katoliške čerkve v človeštvu bistveno kot borba razodetih idej sè sovražnimi silami, z lažnjivimi idejami. V prvih stoletjih krščanstva je bila posebno ideja Kristusovega božanstva in prave človečnosti, o kateri se je

sukal ves boj s poganstvom in židovstvom. V petem stoletju je bila ideja materinstva božjega Marije Device, v enajstem ideja ali resnica pričujočnosti Jezusove v najsvetejšem sakramentu itd. V našem veku pa je ideja brezmadežnega Spočetja, s katero se Kristusova cerkev bojuje z laži-idejo brezbožnega naturalizma. In tako zažari na obzorji katoliške cerkve zdaj ta zdaj ona ideja, kaker določi božja Previdnost, ki vlada njeno osodo.

Toda akoravno je moč krščanskih idej tako zmagovita, vender ne obhajajo še v tej časnosti popolne zmage. One sicer globoko segajo v mišljenje in življenje človeštva, vse preobličijo in prerodijo, povzdignejo in oplemenijo; toda vplivnost njih je omejena po prostosti človeške volje, vsled katere se more človek odločiti za dobro ali slabo. Le vko liker odpre kdo svojo dušo vplivanju milosti božje, je mogoče idejam krščanskim posijati v srce ter užgati v njem plamen idealnega teženja.

Vsoda krščanskih idej je vsoda njihovega božjega početnika Jezusa Kristusa. Tudi on, akoravno pravi Bog, je vender v tej časnosti prenašal ponižanje, se dal svojim sovražnikom preganjati, da celó na križ pribiti in vmoriti. To poniževavno življenje nadaljuje skrivnostno v svoji sv. cerkvi. Toda križani in vmorjeni Jezus je tretji dan zmagovito od smrti vstal ter kmalu potem veličastno v nebesa šel. Od tu vlada svojo cerkev kot njen kralj, pošiljajoč ji od Očeta sv. Duha. In dasi se po svoji cerkvi vedno še bojuje in trpi, vender obljubljen mu je konečno zmagoslavje, boj bo trajal le do tedaj, dokler ne dene vseh sovražnikov pod svoje noge. In tedaj bo tudi njegovo skrivnostno telo, sv. cerkev, ki zdaj krvavi iz tisočerih ran, poveljučana, iz trpeče se bo prerodila v zmagoslavno. Toda v tem času napoči tudi idejam kristijanskim dan popolnega zmagoslavja.

Ideje krščanske šo večne, vsemogočne, kaker njih po-

četnik Jezus Kristus, od katerega se ne dajo ločiti. Kaker je Oče njemu stvarstvo podvrigel, da se mu vse vklanja in služi, tako bodo tudi ideje njegove vse prešinile, vse po sebi vpodobile, njihovo kraljestvo bo stalo na veke.

Hočeš li, da Te vpeljem v to večno kraljestvo krščanskih idej? Naslikal nam je je sam Bog v sv. pismu, posebno v skrivnem razodenji sv. Janeza. Ono ni nič drugega, kaker to, kar imenujemo nebesa, ki jih pričakujemo po vstajenji mesa.

Čujmo, kaj pravi sv. Pavel: Seje se telo živinsko, vstalo bo telo duhovno. ¹⁾ V tem je izražen popoln idealizem prihodnega sveta. Telo bo duhovno! S tem noče trditi, da bo telo izgubilo svojo materijalnost, ker potem bi nehalo biti telo; ne, ampak materija bo od duha tako prešinjena, tako duhovno prevzeta, da bo popolnoma si prisvojila lastnosti duha ter le duhovno bivala. Kaker je duh po svoj naravi enovit, tako bo tudi telo narazdelno, zatorej nestrohljivo in nevmrljivo; a z vmrljivostjo bodo pregnane tudi vse bolezni in telesne bolečine. „In Bog bode obrisal vse solze z njih oči, in smrti ne bo več; ne žalovanja, ne kričanja, in truda ne bode več; kajti prvo je prešlo.“ ²⁾ Tako nam opisuje sv. Janez nebesa. A kaker duh nadalje ne potrebuje jedi, ne pijače, ne spanja, tako ne bo tudi telo nobenega telesnega vžitja več pozelelo, živelo bo čisto duhovno.

V čem bo pa obstalo to duhovno življenje? Odgovarja nam sv. Janez: Videli ga bodemo, kaker je. ³⁾ Gledanje Boga od obličja do obličja — tu bo vir vsega življenja v nebesih. Toda to gledanje nam isti Janez natančniše določi v skrivnem razodenji: In mesto ne potrebuje solnca, ne

¹⁾ I. Kor. 15. 44.

²⁾ Skr. raz. XXI. 4

³⁾ I. Jan. 3. 2.

meseca, da svetita v njem; kajti... svetilnica njegova je Jagnje¹⁾. To Jagnje je Jezus Kristus, v človečena Beseda ali Ideja Božja. Vzveličani bodo torej živeli edino od večne Ideje, druge jedi ne bodo niti poznali niti pozeleli. Ta bo idealizem! Vsekako drugačen, kaker ga Muhamed obeta svojim vernikom, ki v raji ne bodo drugega delali, kaker valjali se po mehkih blazinah, pušili tobak, srebali kavo in se ženili!

Toda v idealizmu mora ne le razum spoznati prave ideje ali resnice, ampak tudi volja vspenjati se do popolnega vjemanja sè spoznanimi idejami; čim više se volja za razumom povspne, tem popolniši je idealizem. Vzveličani v nebesih pa ne bodo li z razumom po spoznanji, ampak tudi z voljo po hotenji tako neločljivo združeni z Bogom, da se bodo na vekoma popolnoma vjemali z najsvetejšo voljo Božjo ter bode celó izključena od njih zmožnost kaj hoteti ali želeti, česar Bog noče. Da, v vsem le božjo voljo dopolniti bo njih edino in najviše veselje, njih duhovna hrana. In tako bo vse njih delovanje in življenje vekoma povzrojeno po večni, nevstvarjeni Ideji, vresničen bo v njih najviši idealizem.

Toda še dalje bo segala poveličevavna moč Jezusovega idealizma. Vemo, da je človek telesno v zvezi z nižim svetom, s fizično naravo, iz te dobiva telo za svoj obstanek in razvoj potrebnih snovi; v človeku dobiva narava svoj smoter i dopolnitev. Zatorej je vsoda človekova ob enem tudi naravina. In kaker je po grehu človek bil proklet ter pripal smrti in trohljivosti, tako je tudi naravo zadelo prokletstvo Božje. Sv. Pavel uči zatorej, da je narava podvržena nečimernosti zavoljo tistega, ki jo je podvrigel, namreč človeka; kajti vemo, da tudi ona zdihuje in čuti hude bolečine; toda

¹⁾ Skr. raz. XXI, 23.

tudi ona upa, da se osvobodi od sužne trohljivosti ter se vdeleži slave otrok Božjih.¹⁾ Ta čas pride za njo o vstajenji mesa. Ker, kaker piše sv. Peter, bočo prešla nebesa z ropotom, prvine se bodo goreč raztopile in zemlja bo v ognji zgorela. Kaker se mora človek v ognji skušnjav in trpljenja očistiti ter le skoz vrata bridke smrti odpreti si pot do veličastnega vstajenja, tako bosta tudi nebo in zemlja po ognji prečiščena in oprana madežev greha. Toda kaker se bode njen gospodar v žaru čeznaravne slave telesno vzdignil iz groba, tako bo tudi ona z njim veličastno prerojena vsšla iz ognja. „Novih nebes in nove zemlje pričakujemo,“ tako nas uči apostelj. Toda v teh nebesih, na tej zemlji bode, kaker piše ta isti Peter, prebivala pravica²⁾. To pa drugega ne pomeni, kaker da bo tudi fizična narava popolnoma se zlagala z idejami, katere so od vekoma v Bogu o njeni najviši dovršnosti. Po gledanji večne Ideje bo povzorjeno z dušo telo, s telesom pa vesoljna narava; vse se bo žarilo, vse poveličalo v neskončnem svitu Božjega veličastva. Tedaj se bodo popolnoma vresničile besede, da bo Bog vse v vsem³⁾. A tedaj bo tudi idealizem dosegel svojo najvišo vresničbo; njegov smoter in naloga je namreč po grehu od svojega vzora odpadlo, popačeno stvarstvo spet pripeljati k popolnej harmoniji z božjimi idejami.

To kraljestvo popolnega idealizma potemtakem ni prazna sanjarija, ampak ima realno podlago v odrešenji in je s celim krščanstvom tako bistveno združeno, da se od njega ne dá ločiti; ono je zadnja posledica ter venec in dovršitev Kristusovega odrešivnega dela, naravni plod njegove čeznaravne milosti. Milost Odrešenikova posveti in poveliča celega človeka, torej dušo in telo. Vsi tisti, ki so vmrli v njej,

1) Rim. VIII. 20-22.

2) II Pet. 3. 13.

3) I Kor. 15. 28.

so po duši v nebesih vže poveljani; poveljanje telesa pa pričakujejo, to se bo vršilo po vstajenji. In da bo tudi to resnično se obistinilo, imamo izvestno poročstvo v vstajenji in poveljanji Jezusa Kristusa našega božjega Početnika. Prvina Kristus, uči sv. Pavel, za tem tisti, kateri so Kristusovi ¹⁾. Svojemu Sinu je vže s telesom sledila v nebo Marija, njegova deviška Mati. Za njo pridejo svetniki in vsi drugi, ki so upajoč v Kristusa pozaspali.

Toda, akoravno je kraljestvo požarjene telesnosti in popolnega idealizma še le bodoče, vender nam izjemno katerikrat prisijejo njega žarki tudi v to časnost. To se godi v čudežih, pri katerih se pojavlja moč vere nad čutnim svetom. Sosebno pa to vidimo pri izvenrednih vidnih prikaznih, s katerimi poveljuje Bog svoje svetnike, bodisi v življenji ali pa po smrti. Sèmkaj spadajo ekstatični vzleti, čeznaravni svit, ki glavo svetnikov obseva, poznanje skrivnih reči itd. Po smrti pa nestrohljivost njihovega trupla, lepodišeča vonjava, ki od njega izhaja. Toda vse to so nekako le prvi žarki vedno bolj bližajočega se solnca, katere koj zakrije črna, še vedno neprodurna megla minljivosti in prokletstva, dokler nam ob vstajenji ne napoči dan večnega solnca, osmi dan.

Ta je naš idealizem — krščanski idealizem!

Katoliški liberalizem.

„In ločil je svillobo od teme.“

I. Mojz. 1. 4.

II.

Resnica in laž.

Človek je razumno bitje; razumu predmet je pa resnica, zatorej je pravemu naravnemu razvoju in napredku v človeštvu prvi in neobhoden pogoj spoznanje resnice.

¹⁾ I. Kor. 15. 23.

Besedo „resnica“ vzamemo pred vsem v metafizičnem pomenu, po katerem je res, kar je — verum et ens convertuntur.

Kot razumnemu bitju je torej človeku poklic in naloga hrepeneti po spoznanji sostva (des Seins) ali objektivnosti; in prav soglasje spoznajočega razuma z objektivnostjo reči se zove resnica v ožem ali pravem zmislu.

Mej resnico v prvem in drugem pomenu, recimo, mej sostvom in pravim spoznanjem se nahaja bistven odnošaj. Početnik vsega sostva v vesoljstvu je en in isti Bog; bodi torej sostvo še toliko različno, ima vendar en skupen vir, eno najvišjo enoto. A Bog je vse končno sostvo določil in vstvaril po idejah, katere so, ker je sam večni in nespremenljiv, z enovitim bitjem njegovim eno in isto. Te ideje se odsevajo iz vesoljnega stvarstva. Iste ideje določujejo bistvo (das Wesen) stvari, katero je, kaker ideje, večno, nespremenljivo, nujno. In to bistvo je prav za prav edini predmet duševnega spoznanja v stvarstvu, ker, kaker uči sv. Tomaž, de contingentibus non datur scientia: slučajnost in materijalnost sama na sebi se ne dá vednostno spoznati. S tem torej, da človek svoje predstave ali misli vpriličuje objektivnosti stvari, se vedno bolj in bolj soglašja z idejami, z razumom Božjim. Kaker so pa ideje pri Bogu v najvišji enoti in od bistva njegovega absolutno neločljive, tako mora biti tudi v njih odsvitu v vesoljnem stvarstvu popolno soglasje in vkljubo vsej različnosti vendar enota. To soglasje se pa človeku tem bolj vjednoviti, čim bolj se duh iz raznoterosti stvari bliža njih skupnemu izviru, Bogu, dokler ne obstane v njem kot v najvišji enoti.

Od tod oni stari častitljivi stavek: resnica je ena: objektivno ena, ker vse, kar biva (was ist), biva le po enem in istem početniku, Bogu; a drugič tudi subjektivno ena, namreč gledé spoznajočega razuma, ker le eno je soglasje razuma z idejami Božjimi določujočimi vse bistvo. Seveda enota resnice v prvem pomenu pogaja (bedingt) enoto resnice v drugem. Kar pa daje temu stavku neovrgljivo veljavnost, je prav za prav bivanje nadsvetnega, večnega, osebnega Boga. Kdor tega taji ter božanstvo, kaker panteisti, poistoveti z

vesmirom (Weltall), mora tudi trditi, da je resnica mnogo-tera; kajti v panteizmu je večno ob enem premenljivo, slučajno ob enem nujno, končno — neskončno, sostvo ob enem nesostvo; sploh absolutna resnica je vse, kar se trenutno zgodi.

Nasprotje resnici je laž. Laž je le na resnici, toda nekaj čisto negativnega, namreč tajeenje resnice; zatorej nasprotuje resnici po vsem svojem bitji.

Vprašanje o resnici je za razumno bitje, kakeršno je tudi človek, najvišje važnosti. Resnica namreč ne zadeva le razuma, ampak posredno tudi voljo; ničesa se more namreč volja poželeti, česar ni razum prej spoznal. V volji je pa početek vsakemu človeškemu dejanju, tedaj vsemu uravstvenemu življenju. S hotenjem in delovanjem pa se človek kot končno bitje bliža svojemu neskončnemu smotru. Zatorej pa mu bo le tedaj mogoče dospeti do edino pravega konca, do Boga, ako je spoznanje resnično; ako je lažljivo, bo tudi volja zgrešila svojo pot. Prvi početek časnemu in večnemu poginu narodov je izneverjenje resnici, kaker je sprejetev resnice početek njihovega vstajenja in blagra.

Zatorej bi pa moralo spoznanje resnice povsod in vselej človeku biti prva in najsvetejša skrb. Za resnico bi moral vse drugo žrtvovati, nje same pa ne smel bi izdati za vse drugo.

Nasproti resnici nevtralnno ali nemarno se vesti, je za človeka, kot razumno bitje, ne le nedostojno, ampak vže z naravnega stališča pregrešno. Največa nezmisel pa ter nad vse pogubno mora biti kakeršnakoli spojba spoznane resnice z lažjo. Resnica in laž si nasprotujeta vže po pojmu, kaker zdravje in bolezen; mej njiju ni na vse večne čase nobene sprave, kaker ne mej lučjo in temo, mej Bogom in hudičem.

III.

Jezus Kristus in resnica.

„Jaz sem v to prišel na svet, da spričujem o resnici“ — tako je Jezus Kristus odgovoril Pilatu na vprašanje, ali je res kralj¹⁾. Že zdavno je bila resnica svoje lice skrila

¹⁾ Jan. XVIII. 37.

poganskemu človeštvu; po grehu je razum otemnel, i po tisočletnih razvadah je grešnost postala tako rekoč naravna; tako je, kaker uči sv. Pavel, pogansko človeštvo zadržavalo resnico v krivici, v grehu. Res sicer, da se je duh tudi mej pogani tu pa tam predramil ter hotel se otresti duševne sužnosti; vsplamtela je v mnogih filozofih luč višega spoznanja, toda duh je slednjič pod bremenom čutnosti opešal, obupal: vrgel se je v naročje brezmarne skepticismu, ki se nam tako cinično, a vender nad vse klasično oglašča iz ust Pilatovih: Kaj je resnica?!¹⁾

Jezus Kristus je odgovoril za vse veke. Kot pravi Bog je početnik vsega sostva, torej vse resnice, resnica sama; v njem je večna resnica človeštvu razodela svoje lice. Kristijanstvo in vprašanje o resnici ste od one dobe, ko je Jezus Kristus na zemlji bival, tako spleteni, eno od drugega odvisni, da se nikdo, ki hoče kakerkoli človeštvu vstvariti nov spoznavni zistem, bodisi kot filozof, ali pa kot vstanovitelj nove vere, ne drzne Kristusa prezirati, marveč smatra za potrebno kakerkoli vstopiti se nasproti kristijanstvu. Kaker je beseda vsemogočnega Stvarnika v začetku prvotni kaos prošinila in določivno red vpeljala v neizmerno vesoljstvo prvin, tako je tudi beseda Kristusova prošinila duhovno kraljestvo človeških nazorov in izpovedanj, ter z nepremagljivo močjo duhove prisilila za-nj ali proti njemu se izpovedati. Ta je prav za prav pomen onih skrivnostnih besed, katere je o Detetu Božjem v proroškem duhu izrekel stari Simeon: „Glej, ta je postavljen..... v znamenje, kateremu se bo vgovarjalo, da se misli razodenejo iz mnogih s r c.“²⁾ Menim pa, da vže to duhovno gospodstvo in vplivnost kristijanstva, katerej se ne more odtegniti noben mislitelj, da, rekel bi, noben človeški nazor, priča vže dovolj, da biva v njem viši, nadčloveški početek in moč, da se nam v njem javlja modrost Božja, absolutna resnica.

Kdor pa ni še prepričan o absolutnosti Kristusove vere, naj prevdari še naslednje razloge. Ni treba, da govorimo kot kristijani, ampak s čisto naravnega stališča.

¹⁾ Ibi. 39.

²⁾ Luk. II. 34.

Prvič krije Kristusov nauk v sebi početek in pogoje neskončnega napredka. Skušnja in zgodovina pričati dovolj, da čim bolj se dá narod prošiniti od evangeljskega duha, tem bolj napreduje, a bodi napredek še tako velik, se vendar dá na podlagi krščanskih principov vedno še spopolniti, ker krščanstvo še toliko napredujočemu razkriva vedno višo popolnost: iz njega teče človeštvu nevsahljiv vir življenja in napredka. Odpad od krščanstva vede dosledno v intelektualno smrt in v kulturni propad, kaker je priznal Leopold I., kralj belgijski, akoravno sam prostozidar: „Kaker brž iztiramo človeštvo sè stez krščanstva, mora se spet pogrezniti v barbarstvo.“¹⁾ In ako se slednje navadno takoj ne pojavi, se imajo odpadli narodi za to zahvaliti srečni nedoslednosti mej teorijo in življenjem: ona je nekrščanska, to ostane večinoma krščansko. Ta nevsahljivost krščanstva tedaj ne kaže li dovolj, da ima poslednje početek v tistem Bogu, ki je nevmrljivi vir življenja?

In, — da dalje izpeljem, cesar sem se ravnokar dotaknil — ona najviša teoretičnost krščanskih resnic združena z najkonkretnišo praktičnostjo, vkoliker se namreč ne nahaja v krščanstvu ideja, niti celó skrivnost, ki bi se ne dala na življenje vporabiti, ni li, pravim, vže sama ta lastnost Kristusove vere nekak dokaz, da je krščanstvo tvorba tistega Boga, v katerem je v absolutni ednovitosti spojeno najviše idealstvo z najkonkretnišim realstvom? Premotrimo vse druge vere pod solncem, koliko sanjarskega najdemo v njih, koliko naukov, ki nimajo v življenji nobene vporabnosti!

Toda ne le, da krščanstvo o samem sebi dovolj jasno spričuje, marveč ono ima skoro toliko prič svoji resničnosti, vkoliker je pod solncem ver in filozofij.

Vse vere se dajo razdeliti v dva večja razreda: poganške in nepoganške.

Poganstvo je bilo vže o prvem času vshajajočega krščanstva tako osramočeno, da se ni nijeden mislitelj našel, ki bi si bil resno upal stare bogove braniti. Pač je poganstvo

¹⁾ A. Neut. attentats de la Fr. - M. str. 86.

za nekoliko časa zdrževalo boj proti krščanstvu, toda le s tem, da je dalo stari mitologiji poetiško obliko alegorije, katera pa vže sama po sebi razdene pravo bistvo poganstva. Najsijajniše spričevalo pa dobiva krščanstvo od poganstva od tod, da noben tistih poganskih narodov, ki so sprejeli krščanstvo, se ne vrne več v poganstvo. Po Jezusu Kristusu je poganstvo enkrat za vselej premagano stališče.

Mej nepoganskimi narodi so deloma krščanski, deloma nekrščanski. Kristijani vsi hočejo izpovedati Kristusovo vero. A prav ta prikazen je čudovita: akoravno si namreč razne kristijanske cerkve v nazorih očitvidno nasprotujejo, vender vsaka trdi, da je le ona edino prava, edino Kristusova; njeni početniki nikaker nočejo veljati kot vstanovitelji nove vere, marveč se trudijo svoj odpad od vladajoče cerkve opravičiti z dokazom, da se je ta izneverila prvotnemu nauku Kristusovemu, češ, da hočejo tega spet vvesti v prvotni čistosti. Tako so govorili vže v drugem in tretjem stoletju razni razkolniki, sklicevaje se proti katoliškim kristijanom na skrivna sporočila, katera so baje sprejeli ustno od aposteljev in Kristusa samega; tako so hoteli sektovci 13. stoletja „popačeno“ crkveno življenje očistiti ter je preosnoviti po duhu apostolov in Gospodovem. Tudi Luter ni nameraval nove vere, novega krščanstva, ampak hotel je le z nova vvesti „čist“ evangelij Kristusov itd.

Še več. Ne le pri tako zvanih kristijanah, ampak isto zapazimo tudi pri narodih in filozofih, ki ne stojé na krščanskem stališči. Čudno, da vsi iščejo svoje nazore s krščanstvom spriliciti, češ, kar učé oni, je prav za prav nauk Kristusov. Komaj so začeli apostelji evangelij oznanjevati, ko so vže Gnostiki, katerih zistemi so večinoma kal pognali iz starega poganstva in židovstva, v krščanskih resnicah o Besedi, o včlovečenju, o zatajevanju in mrtvičenju mesene poželjivosti itd. hoteli najti najvišo potrditev svojim panteistično-emanacijskim sanjarijam. Razne iz maniheizma izviraajoče sekte, dasi po početku in bistvu poganske, so se vender znale pozneje s krščanstvom zunanje tako poenačiti, da jim je bilo mogoče pod to krinko narode dolgo slepiti.

Največi filozofi iščejo najvišje sankcije svojim zistemom v evangeliji. Nравstvena avtonomija človekova, v kateri vršiči vsa praktičnost Kantove filozofije, je po razlaganji tega filozofa potrjena v evangeljskem nauku o včlovečenji Sinu Božjega; isto tako meni Kant, da je še le on zadel pravi pomen Kristusovega nauka povdarjaje izključljivo moralen moment evangeljske vsebine. Renan, dasiravno tajivec Kristusovega božanstva, vendar noče biti nad Kristusom ali celó njemu nasproten, ampak se baha, da on še le je našel pravo jedro njegovega nauka. Celó Schopenhauer resno trdi, da se je še le njemu posrečilo razkriti pravi pomen Kristusovega evangelija in tako svoj panteističen pesimizem krsti za — krščanstvo. Slednjič seveda pride še naš Stritar: dasi je njegovo antikristijanstvo jasniše od belega dne, hoče vendar tudi on po vsej sili biti zvest učenec Kristusov, veren kristijan!

Ako se tedaj mislitelji vseh vekov Kristusu vklanajo, ako iščejo v njegovem evangeliji najvišega potrdila svoji modrosti, pozdravljamo mi v tej prikazni priznanje onega nauka, ki nam je kot vernim kristijanom nad vse izvesten: da je namreč resnica v Kristusu; in ta prikazen nam je v tolažbo in ponos. Da, Kristusa proslavljajo klanjajoča se stoletja z besedami, katere je nedosežna vzvišenost njegovega nauka izvila celó blasfemnim prsom Renanovim, z besedami, s katerimi končuje ta svoje delo: „Počivaj zdaj v svoji slavi, blagi začetnik. Ne boj se, da boš kedaj videl, da bi se rušila zgradba tvojega truda.... Vzvišen nad nevarnosti vse minljivosti boš z višine božjega miru gledal, priča brezkončnih nasledkov svojega dela.... Ti boš vogelni kamen človeštva, tako da se mora svet porušiti v svojih temeljih, ako mu odvzamejo tvoje ime.... Posedi svoje kraljestvo, kamer ti bodo sledila po kraljevem poti, ki si ga pokazal, obožajoča te stoletja! ¹⁾“

¹⁾ Vie de Jésus.

IV.

Katolicizem in liberalizem.

Resnica je pri Jezusu Kristusu — to spričuje cel svet in vsa stoletja.

Toda dandanes biva brez števila ver in crkvâ, katerih vsaka hoče biti edino prava, Kristusova. A ker si druga drugi prereka, ni to mogoče; resnica je namreč le ena, zato more tudi prava Kristusova cerkev biti le ena.

Mi trdimo, da je ta katoliška cerkev.

Za vtemeljitev te trditve je dovolj, da to vprašanje presodimo vže s čisto človeškega stališča. Mej vsemi drugimi je katoliška cerkev najstariša; edino ona stoji vže blizo 19 vekov, nerazrušljiva, v svojem bistvu in dogmah vedno ena in ista, nespremenljiva; v tem ko so vse druge kasneje nastale ter po kratkem obstanku večinoma ali vže izginile ali bistveno se predrugačile, kar je osoda vseh človeških tvorb. Ali ni tedaj katoliška cerkev vže po tej nadčasni vzišenosti in nespremenljivosti pred vsemi drugimi podoba ter vredna stvaritev tistega Boga, ki je vzvišen nad vsem časom, večno nespremenljiv?

Od sto let sèm se je sicer z največo izvestnostjo prokoval pogin katoliški cerkvi, češ, da se je preživela, da ne more več vstrezati zahtevam novejšega veka, da je nespravljiva nasprotnica z našim napredkom. Toda ravno ta poslednja leta imamo priložnost opazovati, kako se od katoliških idej odpadla Evropa začinja zopet bližati cerkvi, kako željno in poslušno sprejema besedo rimskega papeža.

Kaj pa da! Kaker v srednjem veku, tako tudi še dandanes vzlic tolikemu napredku, cerkev katoliška še vstanovlja vseučilišča in druge zavode najviše znanstvenosti in umetnosti; in to ne le morda mej avstralskimi barbari, ampak sredi prosvetljene Evrope, sredi Belgije, Nemčije, sredi Francije, ki je vender glavna nositeljica in gojiteljica novodobnega napredka in prosvete; in sicer vseučilišča, ki z državnimi ne le tekmujejo, marveč jih, kar celi svet pri-

poznava, celó sijajno prekosujejo. Kratko nikar, ni se preživela! Marveč ravno nasprotno: katoliški ideji se kažejo ravno zdaj stvari v Evropi tako vgodno, kaker morda še nikdar.

Toda katoliška resnica ima nasproti kristijanskim nevernikom še veliko družih očitnih znakov, ki jasno kažejo njen božji značaj, tako da si upa z mirno zavestjo in ponosom stopiti pred vek napredka in prosvete ter vse sovražne moči pozvati na boj. Da ne govorim tu o znanih štirih znakih: edinosti, svetosti, vesoljnosti in apostolstvenosti, znanih, po katerih se pred vsem svetom, kaker vselej razlikuje prava Kristusova cerkev — bodi mi dovoljeno le povdariti katoliški čudež. Še se spominam, da sem pred leti v naši nad vse liberalni, antikristijanski šoli slišal besede, s prevzetnim ponosom govorjene: Naš vek ne veruje več v čudeže! Moji katoliški zavesti bil je ta rek prava klofuta. Čutil sem posebno od tedaj, kolik pomen ima v naši dobi čudež za katoliško cerkev. In ta čudež se tudi dandanes ponavlja mnogolično, sijajno; kemija, fizika, zdravilstvo, laž, obrekovanje: vse je osramočeno obmolknilo pred katoliškim čudežem!

„Pozivljam Vas“ — tako sem nedavno pisal veleomikanemu gospodu, ki je vseskoz prevzet od brezverskih panteističnih doktrin — „pozivljam Vas, pojdite z menoj v Lourdes; dam Vam častno besedo, da boste z lastnimi očmi gledali katoliški čudež, z rokami ga tipali; vzemite sè seboj vse, karkoli Vam ponuja moderna veda v znanstveno preiskavanje čudežnih dogodkov — potem mi boste znali reči, ali je čudež katoliški gola domišlija.“ Odgovor je bil: „V Lourdes pa ne grem.“ A jaz odgovarjam: „Torej priznajte, da je resnica n a š a.“

Še ena prikazen zdi se mi vredna, da jo tu omenim. Ako pogledamo razne vere, ki stojé zunaj katoliške cerkve, najdemo mej posameznimi velikanske razlike. In vendar navadno ne vidimo, da bi se ena drugo napadale, marveč vse živé mej seboj v miru in prizanesljivosti. Ena je le, katero skupno naskakujejo in črtijo: katoliška. In ko bi se tudi začasno mej seboj sprle, vendar, ko gre proti katoliški cerkvi, so koj vse razlike poravnane, pozabljeno vsako mejsebojno

razžaljenje: skupno, nerazdružno sklenjeni stojé vsi inoverci kot en mož. Katoliško ime ločuje krščanski svet v dva tabora: v enem stoji edino katoliška cerkev, v drugem vsi akatoliki z razkólniki vred. Vprašajmo: ako mora v enem teh taborov bivati Kristus in resnica — v katerem ga imamo iskati? V nasprotnem? Toda ta obseza več raznih crkvâ in ver, in ker si ena drugi prekoslavljajo, ne morejo biti vse resnične, ampak le ena, druge pa krive. A če je tako, od kod pa pride, da so poslednje kot krive srodniše in sočutniše s pravo, kaker s krivo, namreč s katoliško? Zakaj se, izločivše izmej sebe pravo, ne združijo s krivo katoliško v pobijanje prave, ki jim je po bistvu sovražna? Ne; ta odium commune proti katoliški cerkvi priča bolj ko jasno, da je resnica katoliška; resnica je po svojem bistvu ena in nerazdeljiva, laž pa, kot manjkava, je mnogotera, v tej mnogoterosti je splošno ali skupno le protivje resnici: in to dvoje najdemo v nasprotnem taboru: najsjajniši dokaz, da je resnica v katoliški cerkvi.

Govorimo tedaj kot katoliki, s katoliškim prepričanjem, s katoliškim ponosom!

Zgodovina katoliške cerkve osemnajst stoletij je zgodovina neprenehnega protislovja, neprenehne boritve Nepretrgana vrsta vsakaterih herezij in razkolov, katerim drugega nič ni skupno, kaker črt katoliške resnice, odpira se pred našimi očmi. Verskim zmotam je na polji naravnega spoznanja zvesta spremljevalka in zaveznica kriva filozofija, od Platonovega idealizma do Kantove kritike.

Dandanes se pa vsa razna verska kaker filozofična protivja vedno bolj spajajo, ali da bolje rečem, združujejo v odločiven boj s katoliško resnico; a pri tem spajanju izgubljajo akatoliške skupine čedalje bolj krščanski značaj, kaker od druge strani dobiva čisto naravno umstvovanje in filozofija skoro le v katoliški cerkvi obrano in gojitev. To ločevanje, oziroma čiščenje, se vrši posebno po vplivanji naturalizma, ki načelno zatajuje vse nadnaravno, krščansko. Naturalizem, vkoliker je obrnjen proti veri, se imenuje racionalizem. Iz naturalizma vporabljenega na dejansko življenje se je porodil liberalizem. In prav ta je, ki v širšem, dan-

danes navadnem pomenu, obseza vse katoliški cerkvi protivne težnje, naj se te javljajo po hereziji ali filozofiji, na slovstvenem ali političnem polju; liberalizem je skupno geslo vseh sil borečih se s katolicizmom.

Ako je torej v katolicizmu resnica, pomenja liberalizem isto kar laž.

Ako je v katolicizmu pravo kristijanstvo, pomenja liberalizem antikristijanstvo.

Ako je v katolicizmu Kristus, je v liberalizmu Anti-krist.

Zatorej je mej obema nasprotje, kaker mej Bogom, virom resnice, in hudičem, očetom laži, kaker nasprotje mej lučjo in temo, mej pozicijo in negacijo: nasprotje večno.

In vender je človeški govor ti nasprotji združil; in kar se ni slišalo osemnajststo let, prihranjeno je bilo devetnajstemu, katoličanom v večno sramoto, prihranjeno namreč spojiti dve besedi, dva pojma večno nezdržna, pojma — *horribile dictu* — —

V.

Katoliški liberalizem!

Ime samo ga označuje in obsoja. Vender naj ga natančnije določi in opiše nezmotljiv učenik, Pij IX:

„Ne manjka takih, ki skušajo skleniti zvezo mej lučjo in temo in družbo mej pravico in krivico po naukih, koje imenujejo katoliško-liberalne“¹⁾ „Katoliški liberalizem, kateri skuša spraviti... resnico z lažjo.“²⁾

Liberalni katoliki, „kateri pogajajo mej resnico in lažjo,“³⁾ hočejo biti liberalci, a ob enem vedno še ostati katoliki,

¹⁾ Non desunt enim... qui societatem nectere conantur inter lucem et tenebras ac participationem inter iustitiam et iniquitatem per doctrinas, quas dicunt catholico-liberales. — Lit. ad Praes. circuli s. Ambr. Madiolanum 6. mart. 1873.

²⁾ ...Contra catholicum liberalismum, qui — veritatem cum errore conciliare conatur. — Lit. script. eph. „La Croix“ Bruxellas. 24, mai. 1874.

³⁾ ...Transactionibus inter veritatem et errorem.“ Ibi.

vender ne celi liberalci, niti celi katoliki: nekako „pol-miš — pol-tič.“ Ker naš liberalizem

„Sè studom sicer zavrguje najskrajniše posledice liberalnih zmotnjav, vender trdovratno obdržuje in goji temeljna njih načela, in, ker si ne upa resnice niti vse sprejeti niti vse zavreči, se trudi to, kar cerkev uči, tako razlagati, da nikaker ne protivi njegovemu naziranju.“¹⁾ — Da, liberalen katolik je mojster v zavijanji in pačenji priproste in jasne besede, katero ljubi katoliška resnica. Pod isto streho prenočuje Boga in hudiča!

Seveda slep je liberalen katolik, kratke pameti, kaker otrok, da se dá tako lahko omamiti od zunajnega bleska ne zapazivši strupenega gada, ki preži pod cvetjem!

„Kateri skriti strup liberalnih načel z mlekom pijó, ga obdržé ter branijo, ker se zlobnost očitno v njem ne pokaže niti, kaker menijo, veri škoduje.“²⁾ — „Z mlekom pijó!“ Dovolj dvoje blestečih fraz, dovolj lična ilustracija, ali gladek papir, bodi drugače list še tako liberalen — naročujmo ga, berimo ga!

Hoté posrejevati mej najvišimi, večnimi nasprotji morajo katoliški liberalci dosledno sovražiti vsako vojsko, oni so „Priatelji spravi“ — conciliationis amatores³⁾.

„Povsod oznanjajo mir — pacem ubique clamant⁴⁾).

In da mu naroden liberalec javno pljune v katoliški obraz, se bo mirno obrisal, a besedice ne črhnil — vže iz ljubezni do ljubega miru. Ko bi mu pa katoliški Nemeč neprevidno odtrgal en sam gumb od narodne suknje, bo nanj skočil ko razkačen lev! Ko mora rimska Stolica ali škofje

1) Quae (doctrina) dum ab extremis errorum consecrariis abhorret, prima eorum semina mordicus retinet ac fovet, quaeque dum veritatem nec totam amplecti vult, nec totam audet reicere, sic ea quae Ecclesia tradit ac docet, interpretari nititur, ut non plane discrepent a propria sententia. — Lit. vic. de Microgues Aureliam. 9. iun. 1873.

2) ... Qui latens liberalium principiorum virus cum lacte haustum retinentes ac defendentes utpote patente non foedatum malitia et religiosis rebus, uti censent, innoxium. — Lit. Anselmo episc. Corisop. 28 iul. 1873.

3) Vide sub 1)

4) Vide sub 2)

govoriti o d l o č n o, se vže bojé za mir, ter obsojajo tako postopanje kot „neprevidno“ ali „nevместno.“¹⁾

Če se pa kdo izmej pisateljev le nekoliko odločniše upa povdarjati katoliško resnico ali prava rimske Stolice proti brezverskim narodnim tribunom, glej ga: „ultramontanec, jezuit“!²⁾

Tako sv. rimska Stolica o katoliškem liberalizmu. Besede, menim, da so dovolj jasne. Ako se sploh sme kaj dodati, navel bi še dvoje epitetov, s katerimi ga počesti slavni francoski pisatelj Mr. Segur v svojem opominu do mladih liberalnih katolikov, imenujé ga „pankerta“ in „mezga,“ ki je kaker poslednji nerodoviten, da celó vse, kar okuži, naredi nerodovitno.

In vender je ta kuga kaker vesoljni potop preplavila Evropo ter otrovila teologijo, filozofijo, politiko, javno in zasebno življenje narodov; največ pa je trpela in še trpi od nje Avstrija; tudi v Sloveniji je praznovala zlato dobo, katera še zdaj ni pri konci.

Toda o vseh teh točkah bomo v prihodnih dveh številkah razpravljali v posebnih poglavjih in dokazali gospodstvo tega dvoglavnega zmaja mej nami ter razkrili njegovo nezmisel in pogubnost.

Razprava zna res postati še zanimiva.

1) ...Imprudéntiae passim vel inopportunitatis insimulare eius acta. — Vide sub 1)

2) Ultramontanorum aut iesuitarum appellationem affingere studiosioribus et obsequentioribus eius filiis. — Vide sub 1)

PISMA O VZGOJI.

IV.

1. julija 188..

= *Prvi početak novejšega naturalizma je Luter. Kristijanstvo je bistveno vera avtoritete. Poslednjo je Luter rušil. Posnemali so ga filozofi v naravnem umovanji. Kartezij. Racijonalizem. Kant, «Kritik der reinen Vernunft.»* =

Nemogoče je tedaj učitelju v verskih zadevah nerazločnemu biti. Ker pa vera zavzema celega človeka, se tudi ne more zgoditi, da bi versko nazorovanje učiteljevo nikaker ne vplivalo na vzgojo otrok. Potemtakem je lahko izreči sodbo o tako zvani brezverski («confessionslos») šoli: ona je zavod Antikristovega kraljestva. V teh kratkih besedah sem povzel glavne misli svojega dozdanjega razmotrovanja.

Zdaj pa se vrnem h glavnemu predmetu, od katerega sem se vsled Tvojega vprašanja v tretjem pismu oddaljil — k naturalizmu, o katerem sem začel razpravljati v drugem pismu. Le-tu sem govoril bolj teoretično in splošno; principi zgore razloženi veljajo o naturalizmu sploh, kaker se je v raznih stoletjih v zgodovini pojavil, kot negacija čeznaravnega krščanstva. Zdaj pa treba, da stopimo en korak bliže ter si ga ogledamo v tisti obliki, v kateri se je v našem veku prikazal.

Kot prvega početnika novejšega naturalizma smatramo po vsej pravici Lutera. Naturalizem namreč, kaker smo rekli, je negacija krščanstva. To krščanstvo je pozitivna vera, od Boga vtemeljena ter kot taka sloni na principu avtoritete in sicer božje; kdor tedaj to avtoriteto ruši, spodmakne krščanski veri podlago, na kateri jedino more stati. Toda ta božja avtoriteta krščanstva se javlja na tej zemlji le po nauku katoliške cerkve, katero vlada nezmotni rimski papež. A ravno temu se je vprl Luter ter zavrgši njegovo avtoriteto proglasil za vsakatega neomejeno prostost v verskih zadevah: kar in kaker je komur ljubo, zgotóvi svojo vero. Princip subjektivnosti je določiven v veri nasproti principu božje avtoritete.

Še več. Ta temeljni stavek luteranstva je imel tudi za filozofijo najvažnije nasledke. Princip neomejene subjektivnosti se je prenesel na filozofično polje. Ako je človeku dovoljeno o božjih rečeh samooblastno soditi ter vero samovoljno vmerjati si, se mu sme toliko manj odrekati pravica dvojiti o resnicah, katere spadajo v čisto naravno umstvanje. In to se je resnično tudi

kmalu zgodilo. Početnik pa temu prevratu v filozofiji je bil Kartezij. Ta je objektivno resničnost reči s tem omajal, da je za sodilo (obeležje) vse izvestnosti postavil lastni subjekt «jaz». S tem je označena njegova filozofija, kaker tudi na splošno vsa novejša filozofija

Ko je subjektivno samohotje omajalo poslednje stebre nesebnostnega umstvovanja, se je polastila filozofov posebna sla izmišljati si novih zistemov; a ker so se človeško mišljenje vodivni principi čestite starodavnosti zatajili, ter je vsak samohotno po lastnem subjektu vmerjal resnico, ni se čuditi, da so tudi filozofi po dobi Kartezijevi daleč narazen šli. Quot capita, tot sententiae. To pa, kar je vsem lastno ter označuje novejšo filozofijo ter jo od prejšnje razlikuje, je precenitev človeškega uma nasproti avktoriteti božji, bodisi da se le-ta javlja po naravnem glasu človeškega razuma ali pa po nauku katoliške cerkve. Zatorej pa ovako mër umovanja po pravici nazivljemo umarstvo ali racijonalizem. Recimo torej: naturalizem se je v novejši dobi zvrigel v racijonalizem. Le-ta se je spočel v nepokorščini proti Bogu in njegovi cerkvi. Toda v grehu spočet, rodil se je v bolečinah, ter v sebi nosi seme lastnega pogina. Um, odpadši od Boga, zablrel je čedalje v večje znote, in umarstvo je postalo neumarstvo.

Peljal bi nas predaleč, ko bi hoteli razkladati, kako se je umstvovanje Kartezijevo zgodovinsko razvijalo, tudi sega to čez naš smoter; marveč stopimo korak dalje, da se približamo svoji nalogi.

V lastno hišo pogledjmo. Vsoda naša je navezana vže več stoletij na mogočno Nemčijo. In sicer ne mislim pri tem toliko na politično zavisnost, nego na intelektualno. Posebno pa od onega časa, ko so slavni učenjaki in slovstveniki nemško ime pred vsem svetom proslavili, ko se je porodilo slavnoznano «nemško znanstvo», od tedaj smo mi mej vsemi nenemškimi narodi prvi bili, ki smo um in srce izročili v omikanje materi Germaniji. Kako se je to zgodilo, nečem preiskovati. Čemu tudi? Dovolj je za nas vedeti, da je tako.

Bila je pa pred vsem Nemčija, kjer je racijonalizem našel plodovita tla; vzrok temu je vže neko prirodno svojstvo onega velikega naroda, ki se pred vsemi drugimi odlikuje po treznosti in prevdarnosti duha. V raznih oblikah se je prikazal racijonalizem na Nemškem. Vse druge pa je v stran potisnil Kant, začetnik tako zvanega transcendentalnega idealizma. Vže od konca prejšnjega stoletja je Kant od Nemcev nad vse češčen. Njegovo osnovno delo: «Kritik der reinen Vernunft», je pravi katekizem novejšim filozofom nemškim: čez Kanta ga ni in ni bilo in ne bo. Gotovo se spominaš, prijatelj, ko smo še v šoli sedeli, kako se nam je Kant povelečaval, in da se še dandanes enako povelečuje, si lahko misliš.

Ta Kant, luč nemških duhov, je zaval ne le protestantom, ampak večinoma tudi katoličanom, tako da so se njegovi nazori vveli v vednost in umetnost, kaker tudi v odgojo. Nas zanimlje posebno poslednja. Da, v srce skli videčega, da se naši otroci in mladeniči, ki so katoličani in katoliških starišev sveti zarod, namenjen za nebesa, redijo z nekrščanskim, z racijonalističnim kruhom, kaker da bi naša ljubljena mati katoliška cerkev, ki je nev-sahljiv vir pravega blagostanja večnega i časnega, kaker da bi ona, ki jo vodi Duh živega Boga, ne znala in ne imela s čim gojiti svojih otrok!

Ne bo mi težko dokazati, kar trdim.

Preden pa to pismo sklenem, te prosim, ne zameri, da sem vže spet toliko pomudil se pri vprašanji, ki strogo ne spada v vzgojstvo. Jaz sem bil vedno prepričan, ali sploh nič ne pisati, ali pa, ako se vže hoče pisati, vsakej reči do dna seči in temeljito jo razmotriti. Saj veš, kaj pravi pesnik :

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Pozdravljam Te v Gospodu.

V.

4. avgusta 188. .

== *Razlaga Kantove filozofije. Objektivna in subjektivna resnica. Razum. Objektivna veljavnost umovnega zaklepanja. Kako jo je Kant rušil. Metafiziko je obveljavil. Duh Kantove filozofije v naših srednjih šolah; veri poguben.* ==

Luč, katero je Kant na Nemškem prižgal, je tudi v naših šolah visoko na svetilnik postavljena, v njej si naši vzgojitelji glavo vedrijo in srce ogrevajo. Zatorej je pa zdaj moja naloga, da Ti Kantovo filozofijo pojasnim — seveda le od tiste trani, ki je za naše vprašanje važniša.

Začnimo tedaj.

Človek je kot razumno bitje poklican k spoznanju. Predmet spoznanju je resnica. Ta pa se loči v objektivno in subjektivno. Objektivno resnično je karkoli se vjema z idejo Božjo. Subjektivna resnica pa je vjemanje spoznajočega razuma z objektivno resnico; kdor reči tako misli, kaker so same na sebi, o tem rečemo, da resnico pozna. Potemtakem imamo stvari tako misliti si, kaker bivajo objektivno na sebi, tako da določuje naše spoznanje objektivnost stvari, ali pa konečno um božji. Ne smemo pa s končnim razumom našim stvari samovoljno misliti in domišljati, ne ozirajoč se na njihovo objektivnost; ni namreč končni razum mero stvarem, ampak ravno nasprotno. Sicer kdor bi trdil, da reči tako bivajo, kaker se jih vsakateremu misliti zljubi, prilastil bi razumu stvariteljno moč ter tako človeka obožil.

Ta načela, dovolj jasna vsakateremu, so filozofi nekdanj priznavali. Um so smatrali za dar Božji, da človek po njem, kaker se po sebi razume, resnico spozna. Zatorej so um primerjali luči, ki človeku sveti, da zamore pravo najti; ker je pa z dušo združeno tudi telo v eno naravo, so tudi to smatrali kot služno duši v spoznavanju resnice. Zaznavši tedaj s čuti vidni svet niso več dvojili o njegovi resničnosti, ampak priznali so, da biva, da je končen in slučajen; iz tega so dalje zaklepali, da mora bivati tudi početnik slučajnega sveta, nujen, neskončen, da mora bivati Bog, vsemogočen stvarnik. Te posledice, katere so tako izvajali, po njih prepričanji niso bile samo v njih možganih, ampak zlagala se je ž njimi tudi objektivnost. Taka filozofija jih je privedla do spoznanja Boga in drugih resnic. In ker jim je izvestno bilo, da njihovemu pojmovanju odgovarja resničnost, so resnice zaklepane od razuma spoštovali ter svoje lastno življenje, kot odvisno od Boga, po njih vravnavali.

Toda Kant ne tako.

S predrzno smelostjo naskočil je objektivno resnico ter filozofom odkazal novo pot, po kateri jim je odslej hoditi. Prenesel je namreč vodilo spoznanja našega iz objektivnosti na razum, učeč, da so nam oblike spoznanju in mišljenju prirojene; ker so pa te oblike votle, brez vsake vsebine, se morajo sè snovjo oploditi, in ta dohaja jim iz zaznavanja čutnega sveta. Vender pa nikar ne misli, da zaznavamo čutno stvarstvo samo na sebi, ne, ker mej nas in svet je postavil Kant neprodiren zid trdeč, da nam je tudi oblika prostora vrojena; skoz njo zremo kaker skoz temno steklo v svet, vedé sicer, da je nekaj zvenaj nas, a ne da bi mogli videti, kaj je to ali kakšno je.

Potemtakem se spoznavanje in mišljenje naše vrši in razvija nezavisno od objektivnosti, a kot tako je ono le gola sanjarija, domišljavno, slepno. Res sicer, da Kant še priznava bivanje čutnega sveta samega na sebi, a to je tudi edino. Nam samim pa je ta svet nepristopen: vemo sicer, da je nekaj, a ne vemo niti kaj je niti kakšno je: obračajmo torej reč, kakerkoli hočemo, ne ostane nam nič drugega, kaker dvojba, je-li, kar mislimo, res tudi tako.

Vender pa, dokler ostanemo pri čutnem svetu, bi to še malo pomenilo; veliko važniši in posledniši je ta temeljni stavek Kantovega umovanja, ako ga odnesemo na svet nadčutnih resnic. V tem ko so pojmovne oblike čutnosti od vidnega sveta, torej od objektivnosti, vsaj vplojene, ostanejo oblike nadčutnega sveta brez vsake oplodbe ali vsebine, popolnoma prazne; zatorej ima tudi vse zaključevanje, ki se o njih godi, edino le subjektivno veljavnost; ni nam več mogoče ni najmanjšega stavka objektivnostno izreči. Pravo bistvo rečij, njih vzroki, mej katerimi najnujniši Bog, duhovna bitja, podstava dobremu in lepemu, sploh vse, kar so

prednamci dovozimali kot resnično bivajoče za vidnim svetom (*μετὰ φύσιν*), v zistem: Kantovi popolnoma zapade. In res, zavrgel je Kant vse razloge, ki so se vže dvatisoč let vpotrebljali v dokaz Božjega bivanja, duhovnosti in nevmrljivosti duše itd. spuhnela je vsa tako zvana metafizika: vsa ona nadčutnost — odgovarja nam Kant — lahko biva, a mogoče, da tudi ne, kdo more to vedeti?

Metafiziki sovražna je tudi naša srednja in viša šola; ker ne le da se je metafizika popolnoma izbrisala iz števila učnih predmetov, ampak vže duh našega višega šolstva je antimetafizičen. Ne govorim tu toliko a metafiziki kot strogo filozofični vedi, ampak sploh o učbi na naših šolah. Gotovo je ter se o tem vsak dan prepričujem, da vsa naša srednješolska omika ne zmore toliko, da bi vsaj en pojem v Bogu, o nevmrjočnosti, o čeznaravnem razjasnila učencem. Nejasnost in negotovost o vsem, kar se ne dá vklentiti v matematične in geometrične formule — ta je znak srednješolske omike. Tako stopi dijak v viharno življenje brez vsake načelne trdnosti, igrača i lastnih strasti i tujega mnenja. A kar je še hujše, nad vse trpi pri tem vera. Ta namreč sloni na pozitivnem razodenji, ki se ne dá niti vt temeljiti niti pred dvojbami opravičiti, ako niso prej dokazane neke temeljne resnice naravnega spoznanja, imenovane *praeambula fidei*. In ker niso mladeniči v teh vtrjeni, kaj čuda, da se dajo skoro brez izjeme odploviti valovom skepticizma in tako versko in npravstveno poginejo?

Zdravstvuj, prijatelj.

VI.

13. septembra 188..

= *Npravstveni nazori Kantove filozofije. Vsa zavezavnost človeške volje se izvaja edino iz razuma. Kategorični veleznik. Npravstveni purizem. Darila iz šol odpravljena. Kako nenaravno je strasti v človeku zamoriti.* =

Sedaj hočemo govoriti o Kantovih npravstvenih načelih, vendar pa ne bomo tega vprašanja na široko razpravljali.

Mi verujemo, da je absoluten Bog vstvaril človeka iz nič; zatorej je človek od Boga kot svojega početnika vsestransko odvisen, tako da ne sme svojevoljno razpolagati o sebi, ne da bi se na Boga oziral, marveč mora vedno in povsod tako hoteti in delati, kakor Bog zahteva.

Svojo voljo pa nam Bog javlja po razumu našem, ki je nekaka luč, v kateri spoznavamo, kaj je dobro, kaj slabo, kaj treba storiti, kaj opustiti. Po našem prepričanju je razum sicer luč, a luč, katera nam le kaže voljo B o ž j o; torej razum sam na sebi nikakor ne more zavezovati naše volje. kakor ne more poslanec sam iz sebe, kot tak, prisiliti podložnikov, da vbogajo kraljevemu

zakonu. Oblast tedaj našo voljo zavezovati izvajamo iz Boga kot najvišjega početka in zadnjega smotra; prestope zakonov pa, katere nam javlja razum, smatramo dosledno za žaljenje samega Boga in potemtakem za pravi greh.

Toda vse to je Kant zanikal. On je očitno učil, da je človek sam sebi namen in sposoben brezmejno dovrševati se. Če pa je človek sam sebi namen, tedaj je tudi sam sebi zakonodajec. In res, po nauku tega filozofa je volja samosvoja in razum ne označja samo npravstvenega zakona, ampak mu daje tudi zavezavnost. Mi trdimo, da se ne sme legati, krasti itd., ker nam razum prepoveduje, po katerem se nam javlja volja samega najsvetejšega in najpravičnejšega Boga, sovražnika in kaznivca takih dejanj; Kantovo npravoslovje pa prepoveduje taka dejanja ne zato, ker protivijo Božji volji po našem razumu se javljajoči, ampak le zato, ker jih razum sam iz sebe zameta kot nedovoljiva, češ, razum spoznava, da bi morala mnogotera zla se poroditi, ako bi vsi ljudje krali in legali. — Vidimo torej, da razum človeku sicer prepoveduje krasti, če pa vender krade, naj se le nikake kazni ne boji, saj žali samo svoj razum ali samega sebe in brez dvoma sam sebi bode milosten sodnik. Kar se drugih ljudi tiče, naj vsaj toliko pazi, da ne zvedó in posnemajo njegovega dejanja, a čeprav je tudi sami storé, naj se le ne bojé, saj pred lastnim sodiščem se vže spoznajo za nedolžne.

Po Kantovem nauku javlja razum svoje zakone v obliki «kategoričnega vevlnika», ki brezpogojno tirja, da se tako in ne drugače dela. Misli si Boga, kako na sinajski gori mej ognjem in treskom svoj zakon Izraelcem oznanja — isti Bog je Kantov razum, ki v grozni obliki neizprosnega vevlnika zakon razglašá.

A to ni še konec čudovitosti. Še marsikaj drugega moremo izvajati iz Kantove filozofije. Ako je človek, kaker smo z gore rekli, sam sebi namen in ni nikomur podrejen, ki bi ga določeval in h kojemu bi kot svojemu smotru težil, tedaj ne sme tudi nagibov svojim dejanjem iskati izven sebe, ker mora sam sebi zadosščevati in ne sme dopuščati, da ga zvenajen princip uaklanja k delovanju. Kaker je tedaj razvidno, obsoja Kant ljubezen do dobrega Boga, ravno tako tudi strah pred pravičnim Sodikom, katera sta človeku najmočnejša nagibka h krepostnemu delovanju. Da, on izključuje celó upanje na plačilo in sploh ozir na katerokoli korist, ki bi izvirala iz dejanj samih. Kdor deluje drugače, ne deluje samo nenpravstveno, ampak i sebično. Tedaj tisti, kateri delujejo iz ljubezni do najpopolnejšega Boga ali iz upanja, da dosegó večno življenje, kateri se greha ogibljejo iz strahu pred peklom: potemtakem vsi kristijani so sebičniki; koliker svetnikov, toliko sebičnikov, svet je bil pred Kantom polen sebičnosti, in stoprav Kantova metla ga je očistila, da je začel res npravstveno delovati in živeti. Šest

tisoč let je minulo, ne da bi vsaj eno dobro dejanje bilo izvršeno. O jadro človeštvo, tako počasno v izvrševanju dobrega!

Naš vek, prošinjem od tega Kantovega purizma. prepoveduje učiteljem in vzgojivcem govoriti otrokom o Bogu, o nebesih, o peklu. Kader imajo navajati mladino h kreposti, razkladajo naj jej dostojnost človeške narave, opozarjajo naj na zakon bivajoč v razumu človeškem, ako tega ne slušamo, nismo vredni človeškega imena. Če pa prav hočejo še drugih nagibov pravstvenega delovanja navesti, naj kažejo na živali, navajajo naj žužke kot vzgled snažnosti, mravlje kot vzgled pridnosti itd. iz teh naj se mladina uči, te naj posnema; kar se pa tiče svetnikov kot vzgledov popolnosti, o teh mólči učitelj, da se mladina od sebičnikov ne naleze sebičnosti! Marveč privadi naj se vse izvrševati iz gole ljubezni do kreposti same! Zavoljo tega naj se odpravijo iz šol darila in vsakeršno drugo pohvalno prizuanje!

Dragi prijatelj, ali še pomniš, kako smo se nekđaj kot dečki veselili tistih pridnostnih listkov (« Fleisszettel »), ki so uam pričali našo pridnost. Kako gorko nam je vtripalo srce! Radostni smo jih domov nosili, tu nas je čakala nova pohvala, novo veselje.

Kaj pa bi rekel še le oni slavnosti koncem leta, « Vorlesung » imenovani, ko so se obdarjali pridni učenci! Vpričo crkvenih in državnih dostojanstvenikov, starišev in meščanov, mej šumno godbo smo drug za drugim stopali k mizi, da bi darilo pridnosti prejeli. Toda vsa taka in enaka odlikovanja in darila so se jela dandanes po šolah odpravljati. To se je zgodilo vže pred leti tudi pri nas in sicer — aus pädagogischen Gründen. Jaz pa trdim: po vplivanji Kantovega pravstvenega purizma. Ker smo vže pri tem predmetu, oglejmo si ga natančniše.

Svetuje li res vzgojivna modrost — pädagogische Gründe, da se darila odpravijo iz šol? Jaz trdim, da ravno nasprotno.

Človeška narava je čutno-duhovna. Prvo, kar se jame v človeku razvijati, je čutnost, potem nastopi še le duhovnost. Dete še zavesti nima, in ko se ta v šestem ali sedmem letu vzbudi, je še vsa v čutnost vtopljen. Duševno življenje v otroku in mladenci se dejstvuje na najnižji stopinji v obliki čutnostnega vspogledovanja in domišljavanja; abstraktno mišljenje in refleksija se začinja v petnajstem ali šestnajstem letu, se pa še le kasneje, v možki dobi, dovrši in vsamosvoji; prava, od čutnosti nezavisna duhovnost je prihranjena možu in starcu.

Ta je zakon človeškega razvoja, in temu se mora vklanjati, tudi vzgojivec t j. vpotrebljati mora sredstva, kaker so v-akeršni dobi vzgojenčevi priležna. Duševno življenje — rekli smo — je v otroku vtopljeno v čutnost. Zatorej pa ne more še doumeti abstraktnih idej niti sprejeti filozofičnih nagibkov. Otroku sedmih, osmih let govoriti o dostojnosti človekovi, o svobodi, o kreposti, kojo ima ljubiti radi nje same, in kar je drugega enakega, je to-

liko kaker bob ob steno metati. Pač pa pokaži mu jabolko, katero bo dobil za južino, ako se bo naloge pridno naučil; obljubi mu pozlačeno knjižico v darilo, potem boš videl, ali ga ne boš s tem spodbudil, ali ne bo veselo te vbogal.

Toda zavrnilo se me bo: s tem se podkuri v otroku strast, obudi se mu pohlep po slavi, dobil boš iz njega sebičneža; prava vzgoja mora v otroku strasti zadušiti, ter jih izruti.

Ne! Marveč strasti se imajo brzdati in prirezavati, da ne dobé volje pod svojo oblast. Ta je naloga prave vzgoje. Kaker čuti, tako imajo tudi strasti koreniko v bistvu človeškem, so zatorej naravne, dobre. Vcepil jih je Stvarnik človeku v srce, da podpirajo voljo v poželenji dobrega ter ji dajejo jakost in vstrajnost. In ta volja vemo, kako šibka je po izvirnem grehu, kako živo potrebuje podpore, da ne opeša, onemore. Ako je torej končni smoter vsake vzgoje ojačenje človeške volje v dobrem, mora vzgojitelj smatrati kot svojo najvažnišo nalogo čute in strasti primerno buditi, brzdati, vplemenjati.

Res sicer, da taki nagibki niso popolni, da jim je veliko čutnosti in sebičnosti primešane, toda pomisliti moramo, da otroška narava sploh je še nepopolna, nerazvita. Kdo bo pa hotel vže iz otroka narediti filozofa ali svetnika, ko narava sama stavlja temu nepremagljive ovire? Pustimo li, potrpimo, odgojimo ga kaker se dá: vže pride čas, ko dozori v moža, in tedaj izgubé oni čutnostni, nepopolni nagibki sami ob sebi vso moč. Vže dvajsetleten mladenič se samemu sebi čudi, kako so ga mogle pred desetimi leti zlate bukvice toliko mikati in nagibati k pridnosti. Zdaj nastopijo viši, abstraktniši nagibki, ki se tem bolj očistijo od sebičnosti in čutnosti. čim bolj človek duševno dozarja. A zdaj tudi še le sprevidi, kako koristni so bili oni nagibki: oni so naklanjali voljo k dobremu, so ga spodbujali k pridnosti in delavnosti, ki ste mu po daljši vaji prešli v navado, katere zdaj ne more opustiti.

Res žalostno, da se ne more še sprevideti, kolike važnosti je v vzgoji ta točka. Kaj se še nahaja v naših šolah, kar bi vtegnilo mladež, polno bujnega življenja, mikati, spodbujati? Kaj bi še moglo spomin oploditi, kaj domišljavost oživiti? Kam je šla poezija iz šol, ki so se vender vže od nekdanj imenovala svetišča divnih muz? Da se vrnem še enkrat k nekdanji svečanosti o sklepu šolskega leta. Kako globoko vtisnen je v spomin ostal slavnostni prizor; cele počitnice se je duh ž njim bavil, celó v sanjah se je vračal; in tista glasba, kako je po ušesih zvenela!... Ko smo pa znova pričeli šolsko leto, ko se je po dolgem počitku vlenobljen duh tako težko spet poprijemal dela, tedaj nas je zopet večvrstila misel na slavnosten konec, nada po odlikovanji! In tako se je vedno živelo v tistih podobah in zibalo mej upom in strahom,

pričakovanjem in veseljem.... In to je bilo človeško, kaker pravi sv. Avguštín: *Viventes metuunt cupiuntque, gaudent dolentque.*¹⁾

Da smo tako slepi!

Potem, ko so se odpravila javna obdarovanja, se je ohranila vsaj še končna razvrstitev učencev po zaslugi, tako zvana «lokacija». In tudi ta, kako močno je še mikala, s kakim upom in strahom napolnovala mlada srca! Kako so dijaki vže en mesec pred sklepom sestavljali lokacijo, vganjali, stavljali itd. Kaj takega videč sem se kar smejal in veselil; vedel sem, da dokler se mladež s takimi rečmi bavi, nima časa misliti ali vkanjati kaj slabega. Da. strast zmerno obujena, ne le da človeka npravstveno ne spridi, marveč ga celó povzdigne, ga ohrani čilega ter zapreči pristop podlim napadom niže poželjivosti.

A zdaj se je odpravila še lokacija — aus pädagogischen Gründen! Kar pa še očitniše pokaže vzgojivno modrost modernih šolnikov, zapišejo srednje in višješolcem šolske redove v spričevalo vsaj s črkami, mej tem ko jih otrokom nižih šol načrtajo s številkami: 1, 2, 3...! Tako tedaj ne more priden otrok in njegovi stariši še več brati, da se je «dobro» ali «prav dobro» učil! Vse narobe!

Da, res narobe. Mali otroci se pitajo z visoko zvenečimi frazami o kreposti, o človeštvu, o nesebični ljubezni do dobrega itd. in ne privošči se jim knjižica za 30 novcev, niti ena pohvalna beseda; mej tem ko se od druge strani možje in starci odlikujejo s križci, redovi, naslovi, z javnim priznanjem itd. itd. tako da skoro nihče ne stopi več v počitek, da bi ne bil kakersikoli odlikovan! Potem reci pa kdo, da nismo znoreli!

Sklenimo torej.

Ona apatija ali brezstrastnost, v katero so stavljali nekdanji Stojjici najvišo npravstveno dovršnost, katera je načelno izražena tudi v Kantovi etiki in od tod vvedena v naše šolstvo, je protinavarna, nečloveška, naredi mladi rod brezčuten, brezstrasten, zaduši v prvi kali ves vsponos; ob enem odvzame tudi volji najkrepkejšo podporo, tako da onemogla opeša ter se vdá nižim strastem in podlosti. I menim, da glavni vzrok*tolikemu npravstvenemu propadu, ki ga dandanes pri naši mladini obžalujemo, je pripisati ravno temu krivemu načelu. Toda kar je še hujše: kaker je apatija vže pri Stojjicah rodila neznosno oholost in prevzetnost, tako tudi Kantov imperativ, mej tem ko opustoši srce, napolni ob enem duha z napuhom in nečimernostjo, naredi mladeniče sovražne krščanstvu, smešivce Boga samega in svetnikov, zaničevavce crkvene in vsake druge avktoritete. Nisi še videl takih puhlih mladih glav, ki na sebi nosijo znak one neodvisnosti in brezbrzdne svobode? Vzgojila jih je Kantova šola.

Zdravstvuj. Tvoj

Dr. Mahnič.

¹⁾ Civ. Dei XIV. 9.

Nekonfesijonalna šola, vera, narodnost.

Z ozirom na Liechtensteinov šolski predlog.

Silno je bilo razburjeno italijansko ljudstvo, ko je čulo, da vlada pripravlja sedaj glasoviti «kazenski zakonik». Podpise so jeli nabirati na vseh koncih Italije, da bi se vjalovil ta atentat na svobodo katoliškega ljudstva, posebno duhovstva njegovega. Ko so masonski postavodajavci ta nasprotni tok zapazili, izdali so okrožnico, v koji svoje «brate» in pristaše podučujejo, kako imajo ravnati, da nameravani zakon, vkljebu nasprotovanju od katoliške strani, dobi postavno veljavnost v državnem zboru.

«Treba je — tako se mej drugim glasi v omenjeni okrožnici — časopise, ki so svobodi zvesto vdani, naganjati, da svoj glas povzdignejo, p o m i s e l k e razširjajo in stvar v takem svitu opisujejo, kakeršen je potreben, da se v javnem mnenji vzbudi tok proti peticiji. Treba je vplivne osebe naprositi po mestih, trgih in vaseh, da odsvetujejo prebivavcem podpisovati prepričevaje jih, da bi bilo domovini v pogubo, in bi se tujci v deželo klicali, ki bi jo zopet dali duhovnom v pesti, in ti bi zopet naložili grozних davkov.... Podpisavšim je treba žugati, da se bodo morali preseliti, ne podpisavšim pa obetati lepo plačilo od vlade.... ker so pa nekateri vže podpisali, treba je razglašati, da oni, ki so podpisali, niso mogli vedeti, kaj so podpisali... da so bili prisiljeni od župnika....»

Ako se bodo podpisi v jednom kraji tako preprečili, a v drugem kraji obveljavili, tedaj bode parlamentu mogoče peticijo z nevoljo zavreči.....»

***

Zdelo se nam je primerno te besede iz omenjene okrožnice postaviti kot vvod svoji razpravi. Dajo se dobro vporabiti tudi na naše razmere. Isto perfidno orožje namreč, katerega so se frasoni posluževali proti peticiji katoliškega italijanskega naroda, so rabili v Avstriji liberalci in njihovi prijatelji proti peticiji za versko šolo, katera je dobila konkreten izraz v glasovitem predlogu Liechtensteinovem.

Brezdvomno pride ta predlog v kratkem spet na dnevni red; po večmesečnem premirji se gotovo znova vname o njem boj, ki mora pred vsem zanimati vsakega katolika. In ravno zato, ker nam gre pri tem predlogu za principe, ki globoko segajo v versko in npravstveno življenje narodov, smatramo tudi mi za svojo

nalogo pojasniti nekoliko važnih točk, ki zadevajo omenjeni predlog; mej temi točkami zavzemati prvo mesto vera in narodnost.

Kam meri Liechtensteinov predlog?

Proti brezverski šoli. S to so nas osrečili leta 1868. liberalci, ki so tedaj v Avstriji brezpogojno gospodarili. Kaker beseda sama uči, so v brezversko šolo vrata odprta katerimkoli otrokom: krščanskim ali mahomedanskim, židovskim ali celó poganskim, kateri vsi, dasi mogoče najbolj nasprotujočih si veroizpovedanj, se vzgajajo v istem duhu brezverskem t. j. brez vsakega ozira na katerosikoli vero. Dalje odpira brezverska šola ravno tako vrata učiteljem katerekoli vere ali tudi nobene. Brezverska šola torej, da ob kratkem rečemo, prezira v učencih in učiteljih vsako vero. Ker je pa vsaki veri bistveno predmet in podlaga resnica, je brezverska šola tudi indiferentna nasproti resnici, in ker je poslednje početnik in vir Bog sam, indiferentna nasproti Bogu.

A ravno zato je brezverska šola protiverska. Jezus Kristus namreč, včlovečeni Bog je zatrdil: Kdor ni z menoj, je proti meni. Brezverska šola hoče biti brez Boga, brez vere, zato je protibogu, protiveri.

Seveda znajo liberalci to dolženje od svoje šole odbivati ter narodom jo priporočati s slepivnimi razlogi, katerih puhlost bomo kasneje razkrili. Tako zvani razlogi so jim le pretveza, lepo nabojena kriuka, pod katero se skriva druga namera: ravnodušje in nemarnost vlti v mlada srca gledé vere sploh in Kristusove, kot absolutno prave, posebe. To ravnodušje povspešuje brezverska šola prvič s tem, da v svojih učnih knjigah, po svojih učiteljih o Kristusu, cerkvi, svetnikih in karkoli opomina na nadnaravni red, molči; drugič pa s tem, da stavlja, ko ji je govoriti o veri, Kristusa v eno vrsto z Budo, z Mohamedom in drugimi verskimi ustanovitelji, ne da bi dala krščanstvu kake prednosti pred drugimi verami. Tako zenači Kristusa-Boga z ljudmi, resnico z lažjo, je potemtakem sovražna Kristusu in resnici, ter vzgaja sovražnike obema.

Po Schillerji se dá smoter brezverske šole s kratka izraziti: Aus Christen Menschen werben t. j. Kristusa in njegovo cerkev iz človeštva pregnati.

Čista človečnost tedaj — humaniteta je konečni smoter brezverske šole. Apostoli čiste človečnosti so pa — to vé celi svet — framasoni. Zatorej je brezverska šola framasonska.

Naravno Saj framasonstvo je konkretno vtelesenje sovraštva do razodete pozitivne vere in nje nositeljice, katoliške cerkve. «Boj na življenje in smrt — katolicizmu! boj sè vsemi sredstvi, bodi katerimikoli!»¹⁾ Najbolje sredstvo v to jim je pa gotovo —

¹⁾ Rituali masson. dal primo al trentesimo grado. Roma 1874 p. 122-127.

nekonfesijonalna šola. Zatorej «glavna skrb bratov masonov mora stalno biti vzgoja in poduk v šolah.»¹⁾

Kako v ozki zvezi je brezverska šola s framasonskimi naknami, pričajo dovolj masonov samih izjave: «Civilni zakon je vzel cerkvi in duhovnom družino — a nekonfesijonalna šola jim iztrgala mlado pokolenje.» Tako glasoviti italijanski framason Lodovico Castelazzo. In Josip Gruber pripisuje izrecno vstauovitev brezkonfesijonalne šole framasonom: «J... der grosse Kaiser und politische Reformer, erhielt sicherlich auf Anregung der Freimaurer den Gedanken der confessionslosen Volksschule. Von der Freimaurerei gieng dieser Gedanke aus!»²⁾

Na mesto te brezverske, protiverske, framasonske šole namerja Liechtensteinov predlog zopet vvesti nekdanjo versko šolo. Vse to pa prav zmerno in z največim ozirom na razmere dejansko obstoječega šolstva.

Krivo je in po vsem izmišljeno, kar se je od nasprotne strani večkrat slišalo, češ, Liechtensteinov predlog zahteva, da se le verstvo v ljudski šoli podučuje, ali da se šola ima nahajati edino in izključljivo le v rokah duhovnov.

Marveč tirjačoč versko šolo hočemo le:

1. da se veronauku pripusti več ur, kar vže sama narava zahteva.

2. Razni predmeti naj se tako podučujejo, da duh verski v poduku vlada: da se nič ne reče, kar bi bilo naravnost ali nenaravnost proti veronauku; da se učitelji vere, kader predmet naravno nanjo vanese, ne izogiba nenaravno, da se učitelj pri vzgoji poslužuje nadnaravnih nagibkov.

3. Tudi ne tirjamo, da bi bile šole le v duhovnih rokah, ampak da ima učitelj dovolj katoliškega znanja in življenja; takim zahtevam zadoščuje pa lahko vsak drug človek, ne le duhoven. Vender pa tirjamo, da se duhovščina sploh ne odrija od šole pod vsemi mogočnimi pretvezami in z indirektnimi sredstvi, kaker bi vže a priori ne imela pravice do šole. Če tudi cerkev ne tirja, da bi le ona po svojih služabnikih mladino podučevala, vender tirja sonadzorstvo v šoli, da se more prepričati vsak čas o kakovosti poduka, vkoliker sega v verstvo in npravstenost, kaker ima država nadzornika, da se mladina vestno podučuje v zavkazanih predmetih in se ne vzgaja v protidržavnem duhu.

* *
*

Toda čujmo zdaj poglavitniše vgovore proti Liechtensteinovemu predlogu.

¹⁾ Tajna okrož. do bratov masonov ital. 1886.

²⁾ Bauhütte 14. 1874.

I. «Naša šola pa vender ni tako brezverska, dasi jo postava sama tako krsti — ali celó protiverska; saj je vender v učnem načrtu veronauku odmerjenih nekoiki ur?!»

Gledé ur odgovarjamo: Število ur, katero je odločeno veronauku, je tako sramotno pičlo, da prej ali slej mora mladina verouk začeti smatrati za stransk predmet, kar je gotovo ne potrjuje v veri. Število to pa ne le ne pristoja dostojanstvu vere, ampak tudi ne zadoščuje sedanjim razmeram. Družinsko življenje je danes na jedni strani bolj rušeno, tako da stariši manj vplivajo na otroško versko življenje; a na drugi strani so stariši sami v verskem oziru nemarni in otroci so večim npravstvenim nevarnostim izpostavljeni, kaker nekda. Te nedostatke bi morala popolniti šola, kar se pa ne godi po sedanji osnovi. Šola ni verska imenovati ako odmerja nekoliko ur verstvu, ampak ako vlada jedinstven verski duh v poduku vseh predmetov, tako da duh veječ v raznih urah ne nasprotuje, ampak podpira, kar je mladina slišala v verski uri. Se pa godi tako v naših nekonfesijonalnih šolah? Profesor, ki podučuje sveten predmet, ako tudi ne nasprotuje veri, vsaj molči vedno o njej, celó tam, kjer ga vže same razmere silijo, da bi govoril. Tako izogibanje, kedaj prav nenaravno, more le odtujevavno vplivati na mladino. Skušnja pa nas uči, da se ne ostaja pri samem hladnem preziranju. Profesor veronauka nam je dokazoval prostost človeške volje — a v drugi učni knjigi se prostost voljina taji. Verska učna knjiga nam je dokazovala, da je sv. pismo Božje delo, a drugo uro se je govorilo o svetopisemskih odlomkih kot «lepih pravljicah»..... Ali ne mora tako nasprotje v vzgoji vzbujati v mladini dvome o veri, predno ji je mogoče pojmimiti dokaze o ničnosti teh dvomov?

II. «Mi Slovenci nimamo nobenega razloga podpisati peticijo za versko vzgojo, najmanje pa na ljudskih šolah: saj smo vsi Slovenci katoličani in ni nevarnosti, da bi se raznoverski otroci v isti šoli vzgajali, niti učitelj ne more biti druge vere kaker katoliške.»

Denimo tedaj, da je potemtakem gledé veroizpovedanja otrok in učitelja pri nas katoliška vzgoja vže zagotovljena, vender bi morali omenjeno peticijo podpisati, če ne radi sebe. vsaj radi drugih verskih bratov po raznih v verskem oziru mešanih kronovinah, da se svojimi glasovi njihove podpremo in se združenimi močmi tudi njim priborimo versko vzgojo. Ako tedaj nekateri vkljubu temu niso podpisali dotične peticije, je znamenje, da jim je kri več kaker duh, da podrejujejo versko bratovstvo narodnemu. Od takega mišljenja ima največ koristi — framastvo.

So pa res naše šole, tudi ljudske, tako eminentno katoliške, da bi se peticija za versko vzgojo kar tako smela prezreti? Ostanimo pri ljudski šoli. Otrok ne vzgojuje šolska knjiga, ker črka je mrtva, ampak učitelj. In ljudski učitelj od kod pride? Pošlje nam ga država. Kje ga je vzgojila? Na učiteljski pripravljavnici,

ki se prišteva srednjim šolam. Vemo pa, da so pripravljavnice, kaker sploh srednje šole, osnovljene na brezverski podlagi. Kdo bo to tajil? Dovolj pogledati n. pr. Lindnerjevo «Erziehungslehre», po kateri država vzgaja bodoče učitelje. Lindner je Kantovec in se nagiblje bolj k Herbartovim načelom. Znano je pa, da tem filozofom je «čista človečnost» konečni smoter vsake vzgoje, kar je tudi iz Lindnerjeve knjige očitno. Najspretniši učitelji tedaj, vzgojeni v duhu državnem, morajo biti «čisti ljudje» t. j. brezverci. In kakki bodo potem takih učiteljev učenci?

Slovenci so vsi katoličani, tedaj ni se bati, da bi nam vera trpela po učiteljih!? Ta je lepa! Kaker da bi ne mogel katoličan, za katerega je bil krščen vsak slovenski učitelj, ne mogel izgubiti vere ter postati brezvernik!

Toda ali nimamo veliko vernih učiteljev? Da, hvala Bogu, še jih imamo, in takim je cerkev, smo duhovni nad vse hvaležni. Toda ako bi bili tudi vsi slovenski učitelji verni katoliki, je morda zaradi tega verska postava brezpotrebna? Kratko nikar. Ako si je učitelj «končavši študije, ohranil vero, je to le slučaj,» da govorimo z besedami, katere smo slišali iz prijateljskih ust. Da se dejansko veri in cerkvi v ljudski šoli toliko ne nasprotuje, se imamo nadalje deloma zahvaliti dobroti in verskemu čustvu šolskih nadzornikov. Toda tudi to je več — «slučaj.» Kaj pa, ko bi slučajno dobili protiverskih nadzornikov, kaj, ko bi nas slučaj osrečil z odločno liberalnim ministerstvom? Potem bi se godilo, kar se dandanes godi na Francoskem. Država bi začela pridno poslavljati učitelje in tudi nadzornike, ki bi ne hoteli brezpogojno klanjati se ateizmu.

Postava in le postava nam more dati gotovo poroštvo, da se nam bo deca vzgojevala v verskem duhu, le ona nas more braniti, ko vidimo v nevarnosti nam najdraži zaklad — vero. In da bi bile dejanske razmere v našem šolstvu še toliko vgodne (kar pa žalibog ni), vender bi ne smeli mirovati, dokler ne dosežemo — verske šolske postave.

III. «Po strogo verski vzgoji se širi nestrpnost, netoleranca do drugovercev.»

Kar se tega tiče, naj bi liberalci le pogledali v zgodovino, in videli bi, kdo je bil dejansko strpljivejši proti drugovercem: ali katolik ali protestant, husit, brezverec!! V teoriji pa priznamo, da ga ni nestrpljivejšega vernika od katolika. Drugače tudi ne more biti. Saj mu sama cerkev zavkazuje ljubiti sovražnike in moliti za zaslepljene, a ne jih moriti. Na drugi strani pa katolik ve — in ve zakaj — da je jedino v katoliški cerkvi čista, neskalska resnica in da mora vse do pičice verovati, kar mu cerkev verovati zapoveduje. Iz tega prepričanja izvira in mora izvirati, da smrtno sovraži vsak nauk, ki nasprotuje katoliški resnici.

V tem ko moderna šola goji mladino, katere je v naši po-

lovici 92% katoliške, v brezverskem ozračji, češ, da prepreči namišljeni verski nemir, izzivlje od druge strani stotino drugih bojev izvirajočih iz človeških strasti, katere bi sicer vse vera brzdale! Kaj bi pa rekli nekateri širokoustni rodoljubi, ki neki z narodnega stališča branijo brezversko šolo, ako bi kdo jim odgovoril: dobro, da se verski nemir zapreči, gojimo brezversko šolo; a ker so tudi narodnostni prepiri mrzki, gojimo tudi breznarodno šolo, da se narodnostni boji preprečijo: od sedaj naprej se ne bode več podučevalo v živih jezikih, ampak v mrtvih, grškem, latinškem; a ker i ti živé v svojih sinovih, se bode od sedaj naprej deca veseljalnega sveta podučevala v — volapüku, kaker je rekel nekdo; ali pa, ker je tudi tega neki Nемеc iznašel, bode se govorilo v n o b e n e m jeziku, kaker dosedaj ne v nobeni veri; potem bode vladal — mir!!

IV. «Petitije za versko šolo nečemo podpisati ne radi tega, ker tirja, da se ima šola prevstrojiti na verski podlagi, ampak ker Liechtensteinov načrt spravlja slovensko narodnost v največo nevarnost. Nova postava bi pripuščala deželnim zborom prevelikega vpliva na šolstvo. Mi Slovenci smo razkosani na več kronovin, tako da smo skoro v vseh v manjšini. Ako bi pa deželno zakonodajstvo določevalo jezik v šoli, bi slovenska narodnost, posebno v sedanjem brezobzirnem narodnostnem boji, malo da ne povsod trpela.»

Vender ako bi nasprotniki te petitije res svaj t o l i k o bili vneti za vero, kaker pravijo, ali je mogoče, da bi mogli to petitijo za v e r s k o šolo tako mrzlo sprejeti, samo ker ni v njej izrecno zagotovljen poduk v narodnem jeziku? Ali se ne pravi to: mit dem Bade das Kind ausschütten! Dajte nam versko, od krščanskega pravicoljubja prešinjeno vradništvo — in narodni jezik v šoli in v vradu bode kar čez noč zagotovljen. A takega, nepristranskega vradništva ne bomo imeli, dokler nimamo verskih vzgojevališč. Torej borimo se za versko šolo — in zagotovitev narodnosti bode tega boja naravna posledica. Do narodne ravnopravnosti je najkrajša pot — verska katoliška vzgoja.

Iščimo najprej božjega kraljestva, vse drugo nam bode privrženo! Oči nam kažejo, da slovanski rodovi gledé narodnosti imajo največ trpeti, kjer je v vladi najmanj krščanskega duha, a največ lažiliberalnega! Vzemimo Poljake na Nemškem in Ruskem, Slovence na Koroškem. Pri liberalcih ne vlada vest, pravica, ampak le surovo nasilstvo.

Da, vže s čisto narodnega stališča bi se morali odločno potegniti za versko šolo. Ljubimo v resnici narod, tedaj iščimo mu prave velikosti in obstoja. Vsak narod je pa duševno in nravstveno tem krepkejši, tem bolj neodvisen, čim bolj je prešinjen od večnih resnic. Kdaj so začeli vže stari Grki in Rimljani propadati? Kader je jela vera v bogove pojemati. In Francozi? Ko so jim

krivi filozofi spodkopali vero v nesmrtnost duše. Saj pravijo vže sami framasoni, da «noben narod ni še preživel svojega verstva.»¹⁾ Če se hoče kateri narod vgonobiti tudi v narodnem oziru, treba mu le vero vzeti. Pruska n. pr. ima sedaj 32.523 konfesijonalnih šol, le v pokrajinah, kjer Poljaki živé, Bismarck pušča nekonfesijonalne šole in dovoljuje le svetnim učiteljem v njih podučevati. Vzrok temu je, da poljski narod zgubivši najdraži svoj zaklad: vero in verski ponos — strmoglavi v nemoralnost, in po tej v moralno in gmotno odvisnost od nemških naseljencev. Duhovstvu se pa radi tega v onih pokrajinah zabranjuje podučevanje poljskih otrok, ker jedino duhovstvo se še vedno upa vstavljati ponemčujočim Bismarckovim težnjam, mej tem ko se je narodno (svetno) učiteljstvo, ker je popolnoma odvisno od nemških šolskih nadzornikov, iz strahu, da bi sebe in svoje družine ne pripravilo ob kruh, popolnoma odtegnilo od vpora proti ponemčevanju šol.²⁾

To bi si imeli nekateri naši «rodoljubi» zapomniti, da nekonfesijonalna šola povspešuje propast naroda.

Kot pravi narodnjaki moramo čislati in varovati narodne svetinje. Slovenski narod sam je pa pokazal, katera svetinja mu je najdraža. Ta je njegova vera; za versko idejo, mej vsemi najbolj vzvišeno, borila so se jugoslovanska plemena cela stoletja, v njihovi vrsti stali so vedno tudi naši očetje. Verska ideja jih je hrabri-la proti Turkom, da so raji bojišča sè svojo krvjo napajali in premagani stoletja brezpravni robovali, kaker bi bili krst častni zatajivši v slasti in razkošji turškem živeli. Če se sploh katera ideja s pravico narodna imenuje, gotovo pripade posebno pri nas ta naslov v prvi vrsti verski ideji. Katera ideja prešinja bolj naš narod?! Vzemite versko idejo — in Slovenec nima zgodovine. Sram me je potem biti Slovenec! Kaki narodnjaki smo tedaj, kaki častivci narodnih svetinj, narodne zgodovine, ako za idejo najvišo, slavnim pradedom našim najsvetejšo, družega nimamo kaker pomilovaven posmeh?!

Kot pravi narodnjaki slednjič moramo povspeševati tudi večni blagor naroda slovenskega. Kaka nezmisel, ako neki slovensk list imenuje one, ki so podpisali Liechtensteinovo peticijo, «zaslepljene,» a one, ki niso podpisali, «rodoljube!» Če smo katoliki, moramo verovati, da le vera nas po smrti večno osreči; sedanje šole pa so brezverske. Kako more torej biti človek «rodoljub,» ki je nasproti sredstvu, s katerim more edino narod doseči svojo srečo, hladen ali mu celó sovražen?!

Ko bi našim «rodoljubom» tudi javno znan nasprotnik katoličanstva bil predložil peticijo simpliciter za «narodno šolo,» bili bi ti groza oprezni «rodoljubi» kar čez vrat in nos podpisali — ne

¹⁾ Taxil II. 354

²⁾ J. K. Javůrek. Narodna škola.

vprašaje, kak duh bode vel v tej narodni šoli! Povdarjamo: mi smo za naroden jezik v šoli in ga bomo vedno tirjali, mogoče še iz tehtnejših razlogov, kaker liberalni naši narodnjaki, vender z našega stališča bi se pomišljali vvesti ga v šole, posebno v srednje, *dokler in okoliker* vlada v njih brezverski duh. Ponavljamo: ne, ker sovražimo svoj jezik, ampak ker svoj jezik previsoko čislamo, nego da bi bil orožje brezverja in ker čutimo, da po sladki materini besedi se leže vkradejo brezverske ideje v mladi zarod in od tod v narod.

Toda liberalcem ni šlo in ne gre nikdar za vero. Kaker so jo sami vže zdavno zatajili, tako menijo da je tudi ljudstvu vera deveta briga. «Slovanski svet» str. 58. podaje kot mozeg sebi sorodnih časopisov slovanskih, da se je Slovanom boriti za brambo svoje narodnosti v toliki meri, da nimajo časa in volje za druge naloge, dokler se jim ne dá poroštvo za obstoj jezika in narodnosti. Naravno. Liberalcu je dandanes na mesto verske ideje stopila narodnostna kot najviša, zarad katere je pripravljen vse drugo zanemariti, vse žrtvovati.

A mi tako govorjenje odločno zavračamo. Časopisi, naj bodo slovanski ali sploh slovanski, ki so v tem zmislu pisali, gotovo niso pisali v zmislu naroda slovanskega, a še manj vernega slovanskega. Ta je glas nekoliko v brezverski šoli vzgojenih polu-omikancev in izdajateljev, ki nimajo pravice niti po številu, niti po mišljenji si privajati oblasti, kaker bi po njihovih brezverskih glasilih, govoril v erni narod slovanski! Slovani pač dobro vedó, da tudi v narodnostnem veku Bog ni vmerl, da i v tem veku le vera človeka odrešuje in da poleg, ali recimo, pred narodnostno idejo še vedno človeka mora zanimati verska ideja. Dokler to brezversko časopisje ne dokaže, da je stari Bog vmrl in da je na njegovo mesto se posadila po smrti večno osrečujoča narodnostna ideja, do tedaj bodo Slovani in Slovenci vedno imeli «čas in voljo» skrbeti za vero — ne zanemarjaje narodnosti!

In dasi tudi liberalec tu pa tam vero še omenja, je vender nezmožen o nji dostojno misliti. Isti «Slovanski Svet» na str. 71. razmišljava tako-le: «Narodu je potrebna narodna in verska šola vspeledna, v tem ko cerkev podrejuje svojemu cerkvenemu interesu narodni interes. Zatorej imajo avstrijski narodi več interesa potegniti se za pravo šolo, najprej za pravo narodno.» In na strani 60. pobral je «Slovanski Svet» iz «Edinosti» te le kamne: «Zdrava pamet sama veli vsakemu mirno mislečemu človeku, da si cerkev ne more obetati od nove postave dobrega vspeha, ako ne postavi šolstva na narodno stališče.»

V teh citatih, kaker je videti, se prvič cerkvi v zlo šteje, da podrejuje, a ne vspeleduje, a še manje nadrejuje narodnostno idejo veri. Drugič se podtikuje zopet cerkvi, kaker bi bila proti narodnemu šolstvu in bi se ga branila!

Ako cerkev narodnostno idejo veri podrejuje, dela popolnoma logično, ker je svrha veri neskončno plemenitejša od svrhe narodnosti. Jezik — in ta se pred vsem misli, ko govorimo o narodnosti — ima namen, da preobčavamo svoje misli drugim ljudem in se ž njimi družimo. Veri pa je svrha združenje s samim Bogom! Torej je popolnoma logično, da jo narodnosti nadrejujemo in ne vsporejujemo, ali celó podrejujemo. Če pa cerkev vero nadrejuje jeziku, vendar jezika ne zanemarja. *Fides ex auditu*. Kdo je ohranil našemu narodu od vseh strani stiskanemu jeziku? Morda kateri dnevniki ali tedniki, izobraženi srednji ali viši stano-
vi? Casopisov ni bilo, advokatje pa in profesorji nekdanji, ki so izhajali iz slovenskega ljudstva, so se, kaker znano, slovenskega jezika sramovali. Duhovstvo ima za ohranjenje narodnega jezika največih zaslug. Tudi dandanašnji ima ravno tako duhovstvo in le ono more imeti največi vpliv na izobraževanje narodnega jezika. Saj ono je v neposredni, živi zvezi z ljudstvom, spremlja je od zibelj do groba. Ne le otroku do 12. ali 13. leta, ampak vedno skoz celo življenje je ono človeku zvest prijatelj, ki ga z narodnim jezikom bodri: pri krstnem kamnu, v spovednici, vsako nedeljo in praznik na leci, pri poroki, o smrti uri...

In vendar bi morali slovenski liberalci ravno kot liberalci pred vsemi drugimi zahtevati versko šolo za svoj narod. Slovensko ljudstvo, recimo narod, je vže pred pol letom, podpisavši peticijo za versko šolo, javno izrazil svojo voljo gledé predloga Liechtensteinovega. Moderni liberalci pa so oklicali narodno voljo za najviši zakon; zatorej bi se ravno oni prvi imeli pokoriti narodni volji tudi v tej točki. Ja Bauer, aber das ist etwas anderes! Tu gre za vero in v verskih stvareh se liberalci ne pokoré — nikomur!!

Dalje mora biti pravi liberalec mož prostosti, katero mora vže po svojem poklici i sebi i drugim braniti. Vzemimo torej slovenskega kmeta. Pri vsem svojem vboštvu je prisiljen plačevati visoke naklade za šolo, in sicer šolo, v kateri se vera, kojo ceni nad vse časne dobrate, ali popolnoma prezira ali celó morda spodkopuje; proti svojemu prepričanju je postavno prisiljen ravno v to šolo pošiljati svojo deco. Kdo bo tedaj tu priskočil ter kmetu pripomogel do take šole, ki njemu vgaja, ako ne isti liberalci, ki se o vsaki priložnosti tako ponosno ustijo sè svobodo misli in vesti? Resnično, mislili smo vže od začetka, da prav liberalci bodo Liechtensteinov predlog, podprt od stotisoče⁷ glasov iz naroda, veselo pozdravili: Ná-te, svobodno vživajte, kar želite! Kaj pa da! Liberalci so si osvojili častno ime svobodnjakov, da se ž njim šopirijo pred narodi ter jih slepé, ime, katero gledé njih v resnici nima drugačnega pomena, kaker staro-znani: *lucus a non lucendo*.

Slednjič opozarjamo čestite bravece na naslednji sestavek, kjer g. pisatelj z redko temeljitostjo pojasnjuje rusko šolstvo ter

dokaže, kako znajo tudi Rusi ceniti versko vzgojo. Čudno je, da naši liberalci, ki tako pridno seznanjajo slovensko občinstvo z ruskimi razmerami, ne najdejo Slovencem zveličanja nego v ruskem razkolu ali v nihilizmu, ko pa gre za versko šolo, tedaj pridno molčijo o Rusiji, katera si ravno zdaj na vse kriplje prizadeva, svoje šolstvo presnoviti na verski podlagi.

ČRTICE O RUSKI CERKVI.

Spisuje A. Červ.

II.

Vpliv ruske cerkve na narodno prosveto. Ljudska šola v Rusiji.

Kršćanstvo ima neizmerno, čeznatorno moč v sebi; narode, ki mu srce in um voljno odprejo, more ne le za nebeško kraljestvo pripraviti, ampak tudi za zemeljsko družbo požlahniti. Krščanstvo in prava omika sta nerazdružljiva. Čim globokeje krščanski duh v katerem narodu korenike požene in vse njegovo življenje prešine, tem jasneje zazari v njem luč pristne omike. Katoliška cerkev bila je vselej in povsodi gojiteljica vedam in umetnostim, samo če jej nobena sovražna sila rok ni vezala. Jeli je tudi v Rusiji krščanstvo to svojo naravno nalogo zvršilo? Kake so bile in so razmere ruske cerkve k naobrazenju ruskega naroda? Žalibog, pripoznati nam je, da ona ne zamore pokazati niti kulturnih trudov, niti kulturnih vspehov, ki bi se le po nekoliko meriti zamogli s kulturnim delom njene zapadne sestre rimske cerkve; tudi ne, predno ji je nesrečni razkol razdvojil, tem manj pa posleje. Za krščanstvo Vladimirov Rus ni bil še dovolj pripravljen, premalo je bil podučen; večino naroda gnala je le sila v Dnjepr; križ je vže poljubaval, toda po Perunu se je še jokal.¹⁾ Krstna voda je odtekla, poganškega Rusa je pa še precejšen kos ostal; vera vže takrat ni bila prešinila dovolj vseh življenskih razmer ruskega naroda, ko je bila mati njegova, cerkev carigrajska se sveto Stolico še združena; razkol pa tudi gotovo potem krščanskih res-

¹⁾ Primeri „Čtenija ljubitelej duh. prosvещ. vypusk avg. 1888.

nic ni globlje v življenje zasajal. Viša duhovščina je prihajala prve čase edino le z Grškega; jezika narodovega ni poznala, in če ga je za silo, ruskega duha gotovo ni; nižja duhovščina je bila po večem čisto nevedna, vajena le sv. obrede opravljati; več storiti ni vedela, pa jej tudi mar ni bilo. Ruski narod je bil še daleč od omike, sadu krščanstva, in oddaljen ostal je še stoletje za stoletjem.

1. Doba Vladimirova.

Vpliv ruske cerkve na narodno izobraževanje se sicer ne dá primerjati z velikanskimi vspehi rimske cerkve, pri vsem tem ne smemo pa misliti, da bi bila ona čisto brezplodna. Solnce daje tudi skozi goste oblake, dasi so črni in temni, vendar še nekaj svetlobe; najhujša nevihta dneva ne spremeni v popolno temno noč. Še pred splošnim pokristijanjenjem celega naroda, že za Rjurika, za kijevskih knezov Askolda in Dira, sovremenikov sv. Cirila in Metoda, še bolj gotovo pa za Igorja in Olge sredi X. stoletja bilo je že mnogo krščanskih cerkvâ v Rusiji; v Kijevu bila je celó „sobornaja cerkóv“ (t. j. katedralna, večja) sv. Ilija. Če so bile cerkve, so bili pri njih tudi crkvenosluzitelji, najvrjetniše svetih slovanskih apostelov učenci iz Zakarpatija in Bolgarije. Prvi ti veroučeniki slovanski v Rusiji gotovo niso pri odkazanih jim cerkvah rok križem držali; so pač zraven krščanskih resnic tudi Cirilovo pismo vsaj izvoljene kroge učili. Za Vladimira „ravnoapostolnega“ postalo je bilo krščanstvo vera državna; letopisec pravi: „aščé“ (če) kto neobrajščetsja zautra na rékě (Dnjepru), bogat li ili ubog, protivén mně da budet.“ Širilo in vtrjevalo se je, krščanstvo po vseh ruskih kneževinah odslej naglo; stavile so se cerkve in pri cerkvah bili so vže povsod vrejeni svečeniški zbori. Vladimir in njegovi nasledniki so skrbeli tudi pri prostemu ljudstvu za potreben poduk v verskih resnicah in tudi v „čtenji“ svetih knjig. Početni uk je bil pa izključljivo v rokah duhovnov. O Vladimira pripoveduje letopisec ¹⁾: „Nača staviti po gradom cerkvi i popi. . . . Volodimer poslav nača poimati u naročito je čadi (t. j. od bojarjev) děti i dajati nača (popom) na učenje knižnoje, materi že dětej těh plakali.“ Tako je bil pri srci Vladimiru poduk njegovih Rusov, da je bojarjem kar se silo otroke grabil in jih v šolo pošiljal in ni se zmenil za jok mater; hotel je s tem tudi prostemu ljudstvu vzgled dati, da bi vedelo poduk ceniti. Samemu Vladimiru daja letopisec ²⁾ spričevanje „bě ljubja slovesa križna.“

Posebno pa je skrbel za izobraževanje svojih otrok; o Ja-

¹⁾ Sobran. russk. letop. I, 51.

²⁾ Pol. sobr. russk. let. I. 54.

roslavu Vladimiroviči pravi letopisec: „ljubim bę knji-gam . . . i prileža i počitaju je často v nošči i v dně, i prekladaše ot Grek na Slověnsko pi-smo i spisaša knjigi mnogy.“ Isto velja tudi o bra-tu Borisu. Učenje knjige je vpeljal Vladimir za otroke vseh stanov. Svetovavci in pomočniki njegovi v tem delu so bili me-tropolit, škofje in duhovni. O prvem metropolitu Mi-hailu piše letopisec, da je duhovne učitelje sklicaval k sebi in jih je uril „učit dětej ne toljko gramotě, no i slovesam knjižnago razuma.“ Učenje knjige začelo se je širiti in rasti; kmalu se je pojavilo mnogoštevilno ruskih „čtecov“, dijakonov, duhovnov in celó škofov (prvi so bili vsi Grki), tudi mej svetnimi ljudmi so se že vdobili „knížnyje ljudi.“¹⁾

Za Vladimirom nastopil je vele knežtvo sin Jaroslav (1019—1054). Ves čas dolgega kneževanja bilo mu je pri srci izobra-ževanje naroda. Letopisec govori o njem: „I bę Jaroslav ljubja cerkovnyja ustavy, popy ljubjaše po-veliku izliha že črnorizcě (menihe) in knjigam prileža“ i. t. d. Leta 1030 prišedši v Novgorod „sobra ot starosti ot popovych dětej 300, i povelě učiti knjigam.“²⁾

„Vse to izobraževanje bilo je čisto na cr-kveni podlagi in kar se obsega tiče, seveda še le začetno; obsegalo je pa vse stanove brez razlike; vsredotočevalo se je pa povečem pri cr-kvenih župnijah; vršilo se je pod rokovodstvom, ali vsaj nadzorstvom duhovščine; podpirali so svetno duhovščino tudi samostani; učne pripomočke so dajale crkovne in samostanske knjižnice.“³⁾ Priljubljene knjige za či-tanje so bile: evangelij, psaltir, apostol, časoslov in nekatere druge bogoslužne knjige; življenje svetnikov, odlomki iz del sv. očetov; posebno radi so tačas čitali: Zlatousta, sv. Efrema Li-rina i. dr. Knjig posvetnega zadržaja takrat povsem ni še bilo; če so o kakem posvetnem predmetu pi-sali, okrasili so ga z značajem verskim n. pr. množino kronik, letopi-sov, životopisov i. t. d. „Naši predniki,“ govori J. Korsunski,⁴⁾ „ni so se poganjali po mnogo vedenji, temveč skrbeli so edino le, da bi se izurili v čitanji na crkvenoslavenskem jeziku in v začet-nem računstvu, pri katerem jim je tudi za številke rabila le staro-slovenska azbuka; tega jim je bilo dovolj, lotili so se potem ta-koj čitanja, ali kaker so takrat pravili „počitanija bože-

1) Žitje sv. ravnoap. km. Vladimira. Malyševski, 1888, str. 13.

2) Letop. Novgor. pri l. 1030.

3) J. Korsunski v Čten. ljub. duh. prosvešč. 1888 str. 77.

4) Čten. ljub. duh. prosv. 1888, 77.

stvennych knjig“, ne da bi pasli radovednost, temveč edino le v dušni prid... V tem zmislu so pastirji in učitelji ruske cerkve podučevali narod s prižnic. Znameniti govornik XII. veka Kirill episkop Turovski opominja narod: „čitati svjatyja knigi“ in ne izgovarjati se: „ne naše jest delo počitanje knjižnoje no černeškoje (meniško).“ Jaroslav je vstanovil mnogo takih početnih učilišč, ki so bila od kraja župniške ali samostanske početnice. V Novgorodu je bilo nekako više učilišče, pa tudi le pod nadzorstvom episkopovim. Ni bilo sicer prepovedano tudi „častnim (zasebnim) gramotějem mirskim (svetnim) i ljudjem chrestjanom (prostim)“ po zasobnih doměh podučevati, toda skoraj izključljivo so bili učitelji zgolj svečeniki; Jaroslav je najraje videl le pope „poneže (ker) tēm jest poručeno Bogom.“ Zategadelj se pa tudi ni čuditi, da je vsa literatura ruska do mongolske dobe (XIII-st.) čisto crkvena; duhovna so izvirna dela in prevodi, če izvzamemo „knjigo Aleksandra Velik“ Jane Malale in kaka tri dela filozofična in retorična.

2. Doba mongolska.

Rjuriki so bili prinesli v deželo nesrečni princip delitve, vsled katerega so po smrti velikega kneza državo razdeljevali mej sinove, katerih je vdobival vsak svojo kneževino; najvišjo oblast je pa obdržal veliki knez, njemu bi se bili morali vsi delni knezi pokoriti; toda ta „udělnaja systema“ je provzročevala mnogo stoletij nepretrgane domače spore in ljute boje za vele-knežtvo in posamezne kneževine; nesloga privali nad razklane kneževine kruti mongolski jarem, ki tare nesrečno deželo dvesto in petdeset let (XIII.—XV. st.).

V takih razmerah ni moglo narodno naobraževanje vspevati; ljudske šole so zginile; v kakem samostanu brlela je še slaba lučica nauka in omike. Podivjano in vgnjeteno ljudstvo ni čutilo več potrebe poduka, katerega bi jim pa tudi le težko kdo bil dajal, ker vsa svetna in večinoma redovniška duhovščina se je bila pogreznila v neznansko nevednost in nezaslišano surovost. Časi so bili nastopili Rusiji žalostni do konca. V burni dobi mejsebojnega klanja delnih knezov in grozovitega mongolskega gospodarstva, ko je narod deloma v neprestanem besnenji in razdraženji kipel, deloma v tópi apatiji duren, celoma pa bil pobarbarjen vsestrano, ko je bilo mej duhovnimi pastirji in zbegano čedo le malo razložka, ali celó nobenega, je vendar še moč krščanskega duha celó v nesrečni krščanski ločini (ker od početka XII. stoletja je ruska cerkev svoje razkolništvo vedno očitneje začela kazati in plamen sovraštva do Latinjanov na vso moč netiti) od časa do časa obudila častivredne može, večinoma škofe ali pa arhimandrite, ki so, kaker nekdam proroki mej

izraelskim ljudstvom, mogočni svoj apostolski glas povzdigavali, s „krestom“ v rokah pred krvoločne kneze stopali in jim bratomorivne meče iz rok izvijali rekoč: „my Bogom postavljeny na Russkoj zemlě, čtoby (da bi) uderživatj vas od krovoprolitija;“ oni so bili edini, ki so si znali spoštovanje mongolskih kanov pridobivati, da so jim versko svobodo, lastne sodnije, nedotakljivost crkvenega premoženja privolili; oni sami so se smeli večkrat bližati srepim poveljnikom zlate horde in pogostoma so razgnali nevihto, ki se je že zbirala nad nesrečno Rusijo; zategadelj jih je imenovalo hvaležno ljudstvo takrat „pečaljniki (oskrbnike) o vsej zemlě Russkoj.“ Inter arma Musae silent. Za časa mejsebojnega mesarjenja in klanja in mongolskega tlaččenja je bil poduk v Rusiji skoraj čisto prepadel, edino pohabljena razkolniška cerkev je preskrbavala še redko nasejene učitelje „masterā (magister) gramotnosti“, monastiri so še tu pa tam imeli kakega „kelejnika“ ali „kelejnico“, ki so zbeganim otročičem v monastirskem zavetju cirilovo azbuko tolmačili in jih vadili čitati „božestvennyja knjigi.“ Cerkev edina in sicer oskrunjena cerkev krščanska hranila je in ohranila sveti ogenj vere in omike ruskemu narodu v najžalostnejšem času cele njegove zgodovine; krščanstvo rešilo ga je gotovega propada; svetna oblast v tem času ni bila sposobna, deloma tudi ni zamogla skrbeti za ljudski poduk.

3. Doba Romanovov.

Po zlomljenji mongolskega jarma (sredi XV. st.) je imela ruska država toliko ran celiti, da se še dolgo časa na narodni poduk ni mogla ozirati. Še le po novi viharni dobi „mežducarstva“ (interregnum), z nastopom vladarjev iz hiše Romanovove s početkom XVI. stoletja je začela tudi svetna oblast malo po malem skrbeti za obrazovanje narodovo in vstanovljati učilišča. Crkveni dostojanstveniki so bili tudi v tem poslu zaželeni svetovavci in bodrivci carjem. Mitropolit Gazski Ligarid je povedal odkritosrčno carju Aleksiju Mihajloviču: „jesli (če) by u menja sprosili (vprašali), kakije stolpi cerkvi gosudarstva (države)? Ja by otvēčal (odgovoril): vo pervych učiliščā, vo vtorych učiliščā, vo tretjih učiliščā: ibo (ker) ot njih aki (kaker) ot istočnikov blagopolučije (blagor) narodno je iskapajet.“¹⁾ Toda tudi učilišča, ki jih je vstanovljala državna oblast, so bila vseskozi na crkvenem stališči, nosila so značaj čisto crkveni, verski; državnih šol v našem pomenu takrat niso poznali.

„Cerkev je imela v tem času,“ govori Rus Miha Čeljcov²⁾

¹⁾ Smirnov, Istor. mosk. akad. str. 6.

²⁾ Čt. I. d. prosvešč. 1885, str. 378 et seqq.

tako visoko in častno mesto v javnem življenju v Rusiji, kakeršne potem nikoli več ni dosegla; ona je bila v tem času duša vsega toliko crkvenega, koliker državnega življenja; ona ni skrbelala le za krščansko religiozno-nravstveno razvitje ruskega naroda, temveč vodila je ta narod tudi na poti njegovega zunanjega, materialnega in državnega razvitja. Nerazviti, surovi narod se je pokorno klanjal njenim visokim idejam. Mnogo primerov je znanih, ko so se celó vladarji zemlje ruske v svojih državnih početjih vpognili vplivu arhipastirjevemu. Važna je bila metropolitov in episkopov naloga pri javnih sodiščih; nomokanon, kormčaja knjiga (pravoslavni ius canonicum) in drugi pismeni spominki crkvenega zakonodateljstva so bili juridična osnova za rešenje ne le crkvenih, temuč tudi svetnih zadev. Pravoslavna cerkev je v stari Rusiji vodila ruski narod v vseh krogih njegovega življenja.... Ruska narodnost je v dobila ta čas versko lice, čeravno se je vsled pomanjkanja dovoljne izobraženosti kazalo bolj le v zunanjih obredih. Ščasoma je začela pri nas moč državna prevladati. Moskvoski gospodariji so spoznali, da je boljše (?), če se cerkev omeji edino le na religiozno-nravstveno odgojo naroda.... Peter Veliki ni hotel pripoznati cerkvi pravic samostalne družbe, temveč jo je poznal le kot državno vredbo, ki je dolžna služiti koristi države, ki se ima podvreči kontroli gospodarjevi. To je imelo zeló nevarne nasledke. Zadeve crkvene so postale zadeve državne, jerarhi cerkve državni činovniki. Tako so nazori Petrovi ponižali duhovništvo, po Petru ponižano je bilo ono še bolj (tako doslovno piše Rus v Rusiji pri ostri cenzuri l. c.)“

Celo dopetrovsko dobo, kaker imenujejo Rusi dobo od vstanovitve države (862) do Petra V., bila je npravstvena in umstvena odgoja ruskega naroda v rokah svečeniških; čuda niso opravili, vender, kar so podelali, imelo je versko lice; podučevali, odgojevali so koliker more služabnik razkolniške cerkve; toda ves njih poduk, vsa odgoja je bila na verski podlagi in kar je glavna stvar, država je pripuščala njihovi skrbi vso vzgojo narodovo; dopetrovska doba ni poznala druge šole, razven verske, konfesionalne.

4. Petrova doba.

Peter Veliki je pretrgal z železno roko zgodovinsko razvijanje, pogazil tradicije svojega naroda; čisto novo strugo je orjaška njegova dušna moč zdolbla in s silo je surovi velikan obrnil vse valovje življenja ruskega iz starega toka v novi. Samodržec v najhujšem pomenu te besede je hotel biti; „odin Bog, odin car“, pa tudi „Bog odin“ le toliko časa, dokler belemu carju ni na poti. Patrijarhov nimbus ljudstva očaruje, kader on v bliščečem ornatu „krestom osenjuje“ (blagoslov daja), se narod stokrat zaporedoma križa, na tla pada, zdihuje; metropolit in episkopi sive glave klanjajo, pop se z brado skoraj tal tika. Pa-

trijarh in car sta vstric postavljena zeló enaka, znabiti veljava prvega še previšuje carjevo. Ne boš me vodil moskovski bog na zemlji, pravi Peter; 1702 so zadnjega patrijarha Adrijana v raketih položili in patrijarhat ž njim.¹⁾ V carstvu noče ne vrstnika, ne višega; izven carstva posebno na zapadu, v kojega navade in razvade je bil ves zaljubljen, bi se ne tvegala svojemu ljudstvu duhovnega glavarja poiskati; imponuje mu glavar sv. kat. cerkve v Rimu; ali resno ali le iz politike, faktično je²⁾, da je imel pred zbranim ruskim episkopatom, ki je nujno tirjal patrijarha na 20 let izpraznjeno stolico, naslednji govor: „Jaz ne poznam nobenega postavnega patrijarha, izven rimskega papeža; je-li ga hočete pripoznati vašega glavarja?“ Enodušno zagromijo: „Ne! nikdar!“ „Če nočete rimskega patrijarha“, zagromi nasproti Peter in se s pestjo ob prsi vdari, „tedaj imate tu patrijarha, odslej boste mene slušali“ (1722). Svetejši synod t. j. vodilna žica samoblasti carjeve začne vladati t. j. pestiti nesrečno rusko cerkev.

Peter je sklenil kar na vrat na nos svojo neizmerno državo po zapadnem kalupu predelati. njegov reformovavni duh je staknil vse pomanjkljivosti velike svoje družine, resnične in dozdevne; posegel je v družinsko, občinsko, javno in državno življenje: tu je kaj odstrigel, tam kaj prišil, drugod zopet v novo skrojil; mužikov kaftan in brada, vradnijski biró, vojaška kosarna, vse so carjevi vkazi preobrnil. Ni čuda, da je bistro njegovo oko začelo tudi naobraževanje svojega naróda z onim na zapadu primerjati. Nizka stopinja omike ruskega naróda zapekla ga je v srce; začel je misliti, kako bi se dalo temu zlu v okom priti. Naravno bi bilo, nadalje gojiti zgodovinsko razvijanje ruskega naróda v ruskem duhu in razvijanje lastno ruskemu duhu povspeševati; lahko bi bil v obseg svojih reform sprejel crkvene farne šole, ki so bile že z ruskim naródom zrastene; res je, da so bile te šole za Petrovske dobe redko sejane, še slabše obiskovane, večinoma le pri monastirjih, ker svetno duhovništvo je bilo nevedno, je imelo preveč opravila z družino in kmetijo, nekoliko tudi bilo leno; res je tudi, da se v njih ni družega učilo, kot po staroslovenski čitati in nekoliko številiti, redkeje tudi pisati; čitali so in učili se na izust psaltir, časoslov in druge molitve bogoslužja; toda Petra je zapad preveč slepil; popovsko oblast je bil z železno peto strl, potlačil in jo je hotel potlačene in vpognjeno obdržati; svečeništvu ni veliko zaupal, čeravno se je zunanje strogo pravoslavno vedel; brez verske šole tudi Peter ni hotel, sklenil je pa ustanoviti svetne ljudske šole s svetnimi učitelji.

¹⁾ Da bi patrijarhov nimbus razgnal in patrijaršestvo pred ljudstvom osmešil, napravil je za časa izpraznjene patrijarhove stolice pustno maskerado, v kateri so bojarji v patrijarhovem ornatu in paramentih škofovskih javno najneslaniše burke vganjali

²⁾ Theinar, die neuesten Ereignisse der Kirche im Norden; Realencyklopädie. Manz 1872, članek Russland.

S Petrom Vel. se začenja v Rusiji svetno izobraževanje naroda po zapadnih obrazcih. 23. februarja l. 1720 je izdal znamenit statut ali reglement, v katerem je izdelan popolnem nov načrt za preuredbo vseh duhovnih učilišč in drugih učnih zavodov za celo državo. Vstanovil je duhovno akademijo v Peterburgu, združil z njo veliko semenišče, ki bi imelo zgledno biti vsem drugim, vzkazal je, da se morajo popolnem enaki zavodi v vseh eparhijah (skofijah) vstanoviti; namenjeno je bilo tudi vstanovljenje učilišč po vseh mestih za plemiče in za kmetovske ljudi.¹⁾ Zdi se pa, da se je le malo teh načrtov vresničilo; Petru je bilo nekoliko tudi na tem ležeče, da mu je zapad kot genijalnemu reformatorju slavo pel, kar je posebno lókava Katarina II. še bolje znala. Ko je bil zadnji patrijarh Adrijan še živ, pečal se je Peter že z načrti preobrazovanja ljudskega poduka. izrazil se je pred patrijarhom proti crkovnim šolam, ker on želi, da bi „iz skoly vo vsjakija potreby ljudi, blagorazumno učasja, proishodili: v cerkovnuju službu i v graždanstvo (svetno), voinstvovati, znati strojenje i dóktorskoje vračebskoje (zdravniško) iskusstvo.“²⁾ Posoškov in Avramov sta carju nujno svetovala, da naj rajši stare šole prevredi in zboljša, pustivši v njih podučevati kaker propreje duhovščino, ker edini cilj podučevanja (trdi Starorus Abramov) je: „umoroženije ploda pravdy i iskorenjenje zla.“ Peter se je odločno odpovedal stari šoli in je vso zvezo z njo pretrgal ter odločno svojo pot nastopil. Vstanovil je nekaj takih „cifirnych in profesionalnych“ šol, pa že za trideset let ni bilo o njih ne sluha ne duha, mej tem, ko so „arhijerejske“ brez vse vladne podpore, ko jim je nasprotna sapa pogin grozila, relativno skoraj cvesti začele, ker so ohranile zgodovinsko kontinuiteto 800ih stoletij.³⁾

Glavno zlo pa je bilo, da je Peter poplaval vso Rusijo s ptujimi učitelji in odgojitelji, ki niso imeli pojma o ruskem zgodovinskem razvijanju in v narodovem značaju. Mogoče, da je tudi kako dobro zrnice padlo na ruska tla, toda, pravi Rus Korsunski „bylo boljše (več) durnago (slabega), neželi horošago (dobrega)“. Ker se je na zapadu takrat prav pridno klestila pot duhu, ki je nekoliko desetletij pozneje navdihoval enciklopediste in filozofe „močnih duhov“, si zamoremo misliti, kak izmeček je za Petra preplavljal ruske penzionate in učilišča, viša in niža. Učenci, toži omenjeni Rus, so se vedno bolj odtrgavali od matere cerkve, ki je bila njih prednike odgojila, začeli so zanemarjati njo in prezirati njene služabnike; navzeli so se zapadno-evropskih nazorov o veri, cerkvi, državi in narodnosti. Odslej so se začele pojavljati, pravi Korsunskij, v Rusiji blodnje protestantske, rimsko-kato-

1) Theiner, die Staatckircke Russlands, p. 276.

2) Ustrjalov, Istor. carstva Petra V. III, 511.

3) Korsunski. Čt. l. d. prosv. 1888, st. 100.

liške (?), mistiške in revolucionarne, vse ptuje staro-ruskemu duhu. K sreči Petrove šole niso predrle mej čisto kmečke vrste; toda tisti, ki so bili v teh šolah izobraženi, skušali so tudi mej „krestjane“ (kmete) zanesti luč ptuje, neverske omike; povsodi so si prizadevali odstraniti duhovstvo iz ljudskih šol.

5. Katarina II.

Katarina II. je izdala neštivilno sijajnih manifestov in vказov gledé prevstrojenja ruskih učilišč; izdelali so ji njeni lizuni velikanske načrte, predstavljali so jih v vse evropske jezike in nastlali ž njimi celo Evropo, da bi od vseh štirih vetrov severni Semiramidi slava donela. Ravno ona Katarina je bila vkljub vsemu človeko-ljubnemu bobnanju rusko duhovništvo toliko redovniško, kaker tudi svetno, vsega ogromnega, obširnega posestva oropala in do nagega slekla. Lepa kulturna misija od Voltaire-a in enciklopedistov proslavljene severne Semiramide! — Poklicala je iz Avstrije nekega Jankoviča, direktorja normalnih šol v Banatu, da bi po vzgledu avstrijskih normalnih šol vsa ruska mesta, trge in vasi z vzglednimi šolami nasejal. Vsi predmeti človeškega znanja bi se bili imeli v teh šolah učiti; posebna šolska komisija postavila je v program teh začetnic: pisanje, branje, računstvo, veliki katekizem, bibl. zgodbe, krščansko nravoslovje, evangelija razložena, slovnico, sestavljenje pismenih izdelkov, zgodovino, aritmetiko, geometrijo, stavbarstvo, mehaniko, fiziko, naravoslovje, politično zgodovino državno, risanje, ptuje jezike, više veroznanstvo z dokazi iz sv. pisma.¹⁾ Sad vsega tega bobnanja je bil, da je bilo po oficijalnih podatkih v poslednej četvrtini XVIII. stol. v celej Rusiji samo 10 „seljskik škol“ po Katarininem kopitu, vse druge so ostale na papirji. Crkvene šole pri župnijskih cerkvah in monastirjih, ki niso učile družega izven čitati, tje pa sém pisati in računiti, preživele so pa tudi Katarinino dobo; samo imele so od Petra sém bolj domači, zaseben značaj. Za Katarine so celó koramizovali pope, ki so podučevali na svojih domih. Guberska vlast v Tulji je l. 1786 vkazala: „zabraniti vsem duhovnom in crkovnoslužiteljem (dijakonom, pevcem....) imeti v svojih domih šole za podučevanje mladeži v čtenji ruskem, ker oni ne podučujejo po pravilih. (Tout come chez nous). Zgodovinar Katarininih učilišč D. A. Tolstój jim očita kot glavni pogrešek: soveršenoje ustranjenje duhovenstva ot religiozno-nravstvenega obrazovanja naroda.“²⁾

Kake pojme je imela Katarina II. v narodnem naobraženji, prav reliefno osvetljuje pismo, ki ga je pisala svojemu nekdanjemu ljubljencu Custinu, gubernatorju moskovskemu: „Dragi knez! ne pritožujte se, da Rusi ne kažejo poželenja po šolah; če vsta-

1) Backmeister, Russ. Bibl. Th. IX s. 174 nn.

2) Istor. Vešt. 1887, št. 6. str. 690

novljam šole, je to le ze Evropo, da tam visoko mesto v občem mnenji ohranimo; ker od tistega dne, ko bi naš kmet zaželel poduka, ne ostaneva ne jaz ne Vi na svojih mestih.“

5. Devctnajsti vek.

Še le početkom tega stoletja je začela Rusija resno skrbeti tudi za naobraženje prostega ljudstva, „krestjanina“. 24. januarja 1803. izdalo je ministerstvo naučno „Predvariteljnija pravila narodnago prosvěščenija.“ V teh pravilih, ki so se še le po dveh letih izpeljala, so prvokrat vradno priznana tudi „prihodskija učilišča“ t. j. farne šole; toda naloženo je duhovnom, da naj zraven navadnih predmetov podučujejo tudi o selskem gospodarstvu, o pojavih v prirodi, o sestavi človeškega telesa in ob ohranjenji zdravja.“ (Točka 132.) Poslušajmo, kako ruski duhoven sodi o naredbah vlade oziroma crkvenih šol. „V teh naredbah vladinih je marsikaj dobrega in razumnega, ali za cilj teh (naših) šol se ne postavlja vtrjenje pravoslavne vere in nravstvenosti kristijanske, ampak samo, da bi (mi) pripravljali otroke za „ujezdne“ (okrajne) šole, boljšali jih fizično in nravstveno, odstranjali prazne vere i. t. d. Očividno so vže tedaj imele moč one utopije, s katerimi so se trudili po eni strani kmečkega otroka malo da ne za vseučilišče pripraviti, z druge strani glavo mu polniti z nepotrebniimi vednostmi, ki so mu večkrat celó škodljive, ker hude instinkte v njem budijo. To poluznanje deloma še sedaj gospoduje v naših šolah, ki se nahajajo v svetnih rokah.“¹⁾

8. decembra l. 1828. je naučno ministerstvo izdalo nov vstav za razna učilišča; tika se ta vstav tudi prihodskih šol. V obče je ta vstav crkveni šoli še precej prijazen, čeravno carska samoblast iz marsikakega š. štrli. Priznanja vreden je ostri vstav v š. 30: Učitelji, posebno pa prepodavatelji zakona božjega, ne smejo nikoli iz vida izgubiti glavnega, to je nravstvenega cilja odgoje. Objasnjevatii morajo učencem svojim svete resnice kristijanske vere in pravila dobrega zadržanja; oni so dolžni skrbeti, da otroci njim izročeni ne le razumejo njih predavanja, temveč da tudi občutijo važnost njih, posebno pa važnost njih sedanjih in bodočih dolžnosti dô Boga, do samih sebe in do postavljenih nad njimi oblasti.

Leta 1842 se je mnogo prihodskih šol zlilo z novovstanovljenimi ministerijalnimi šolami na državnih posestvih; pravila so le prejšnja ostala tudi za te; še zboljšalo se jim je nekaj; ker te so dobivale odslej od državnih posestev nekaj denarne podpore, les za kurjavo in stavbe i. t. d. Toda tudi v tem času je neredko kak pregoreč vradnik zarezal nad crkvenimi šolami, prepovedaval duhovnom učiti brez dovoljenja svetne oblasti in ako se ne vkloni nadzorstvu svetnih učilišč. Crkvene šole so nam reč vedno branile neodvisnost od posvetne

¹⁾Korsunski, čt. lj. d. pr. 88. 103. Rus. žurnal 1884, št. 19.

o b l a s t i; podpirali so duhovščino v tem poslu prav krepko škofi, posebno rajnki mitropolit Filaret v Moskvi. ¹⁾ Prihodske šole so se do l. 1861, do osvobojenja ruskega kmeta, tako množile, da jih je bilo onega leta po vradnem sporočilu oberprokurora sv. sinoda 17.751, mej tem, ko je bilo po celem carstvu samo 32.000 prihodov (župnij) in vseh drugih začetnih šol z drugoverskimi vred le 14.046. Vrh tega so vzdrževali mnogobrojni duhovni, dijakoni in niži kleriki tako imenovana domača učilišča. Zbirala so v lastnem stanovanji 5-10 kmečkih ljudi, ki so jih skupno z lastnimi otroci podučevali. Brezdvomno je duhovščina carstvu veliko vslugo v naobraževanji prostega naroda storila; čeravno jim je rusko čirovništvo (slabega slovesa) zapreke delalo, no na najvišem mestu je bil njih trud pripoznan. Naučni minister piše v cirkularu k popečiteljem okrogov od 24. julija 1884: „od prvih časov osnovanja ruskega carstva bila je duhovščina na čelu razširjenja naobraževanja v narodu.“

19. februarija 1861. (3. marca) je nastal v celem carstvu velepomemben prevrat; ruski kmet, dotedaj večinoma suženj, zabil je svobodo. Izmej mnogih vprašanj, ki jih je ta velika reforma vzbudila, zanimalo je vse duhove posebno, kako povišati naobraženje prostega naroda, ki je bil še vedno na nizki stopinji omike. Ljudje, ki so se vedoma ali nevedoma vrteli v krogu zapadnih liberalcev, začeli so čedalje silnejše vpiti, da se mora šola cerkvi popolnem izviti in svetnim oblastim izročiti. Do tedaj je imela crkvena oblast velik vpliv tudi na ona učilišča, ki so bila že v svetnih rokah in to že iz tega vzroka, ker je v Rusiji cerkev z državo zlita; z najvišega mesta so crkvenim organom samooblastno vkazovali in predpisovali, kolik in kak ima ta vpliv biti, toda cerkev od šole popolnem na stran potisniti ruski car kot vrhovni pokrovitelj te cerkve ni mogel, tako ločitev poskušal je le v posameznih slučajih kak liberalen vradnik. Sedaj pa je bilo drugače; vsled prenovljenega stanja kmečkega ljudstva dal se je samodržec vkloniti, da je dovolil nekake avtonomne skupine, imenovane zemstva, podobna našim velikim županijam, katerih področju so bile izročene domače zadeve in mej temi tudi ljudska šola. V zemskih zborih je bilo dovoljeno svoje mnenje malo bolj odkrito izjaviti, je bila svoboda besede večja, kaker pred osvobojenjem. Kmalu se je objavilo vse polno načrtov o preobraženji ljudskega poduka. V ta namen se je vstanovil v Peterburgu poseben centralni komitet. O delovanji tega komiteta piše nam rajnki metropolit moskovski Filaret, ki je tolikrat vspešno odbijal vmešavanje svetne oblasti, tedaj pa ni mogel nič več opraviti. „Sestavljen je komitet“, piše k Antoniju²⁾, „o selskih učiliščih; predlagal je, da naj

¹⁾ Pisma k Ant. I, 225.

²⁾ Pisma k Ant. IV, 332.

postanejo šole svetne. Člen komiteta knez Urusov je povdarjal, da se morajo vse ljudske šole duhovščini izročiti. Pravijo, da so njegovo mnenje carju predložili in da je je car odobril. Toda novi naučni minister (Golovnin) je prišel in sedaj, pravijo, je že sklenjeno, da postanejo vse ljudske šole svetne; v ta namen je nakazanih milijon rubljev. Nam so samo eno milost skazali: mi smemo verozakon v svetnih šolah učiti in. . . duhovništvu ni preprovedano ohraniti svoja učilišča, toda podpore od vlade naj ne pričakuje nobene. Razlogov imamo dovolj, bati se je, da svetna oblast dá svojim šolam tako vstrojstvo, ki po svetnem svojem značaju ne bode blago vplivalo na vtrjenje vere in npravstvenosti v narodu.“

In resnično, zgodilo se je tako; besede starčka metropolita so se spolnile „Nova zarija zasijala je nad Peterburško šolo tačas, ko so prihodske šole slednjič venderle bile izročene mestnemu magistratu!“ zaklical je navdušeno liberallec. Metropolit Filaret odgovoril mu je pikro: „Tisoč let obstanka našega carstva sveto je solnce prave narodne naobraženosti; na početku drugega tisočletja (1862) je podvlekla naš horizont temna megla, veliko temnejša od one pred pokristijanjenjem; megla, ki temni um mnogih naših sinov; doživeli smo silno temne čase. Tema pokriva ume; pri drugih opaziš, česar bi ne bil pričakaval, pri drugih ne vidiš, česar bi pričakavati moral.“ 1)

Potem ko so začela zemstva svetne šole vstanovljati, je število prihodskih šol leto za letom padalo. Še leta 1862 bilo jih je 21.421 z okoli 400.000 učenci leta 1880 le še 4.348. Svetne šole je vzdrževalo zemstvo; prihodska ni vdobivala kopejke podpore od nikoder; še stanovanje so morale dajati cerkve, če so jih imele; če ne, pa pop sam, ki ima navadno le revno kmečko bajto za stanovanje in zraven tega še polno hišo otrok. V plačilo je vdobival porog od liberalcev, ki so ponosno kazali na nove svetne šole sè svetnimi učitelji in nikdar ne nehali blatiti stare šole, „šole nevednosti, popovskega šlendrijana, šole pijanih dijakonov.“
Tout come chez nous!

Prihodsko crkveno šolo je zadeval odslej vdarec za vdarcem; vladni organi so bili povsodi liberalizujočega zemstva krepka podpora. Najpopreje so vse stare učne knjige zvrgli, kajti v starih so bile samo molitve, ki jih pravoslavni pri liturgiji in doma molijo „desjatislovije“ (deset zapovedi), pobožni izreki iz sv. pisma i. t. d. Skovali so nove učne knjige in jih natlačili skoraj sè samimi pesnimi, celo dvosmiselnimi (n. pr. Staryi volk). Zadostuje pogledati zbirko Iv. Kalnjeva (Odesa 1876), odobrenih od naučnega ministerstva 1864. in 1875. leta. Tu mora človek strmeti, kaj se je vse odobrilo i kaj zavrlo. Dopusčeni so učebniki, ki očitno merijo na to, da bi verski in npravski čut otrokom iz src

1) Pisma k Muravjevu, str. 597.

iztrgali. Zabranjeni so pa n. pr.: azbuka dlja (za) pravoslavnych, psaltir, časoslov i. dr. Še v št. 51. „Mosk. Vedom“ za 1885. je brati o učiteljici, ki je bila prisegla, da ne bode psaltirja in časoslova nikoli v šolo pustila. Seveda l. 1885. je bilo že vse drugače, „obskurantna“ popečiteljica šole (nadzornica) jo je prisilila prisego prelomiti. — Crkvene služabnike so z vso silo od nove šole odtiskali; vlada jim je zvesto pomagala. Celó prihodske šole so bili podvrgli oblasti novo vstanovljenih ujezdnih in gubernskih učilišnih svetov, čeravno ni zemstvo za nje ničesar plačevalo. Samo po eden duhoven je sedel v ujezdnem in po eden v gubernskem svetu, skoraj brez vsega vpliva.

Nadzorstvo nad religioznim in нравstvenim vedenjem v šoli je bila postava od l. 1864. še pripustila duhovščini; postava od l. 1874 je ta posel izročila predvoditelju dvorjanstva (plemstva) ali po nekoliko tudi arhijereju. Oblast nastavljati učitelje, in tudi učitelje verozakona imeli so svetni inspektorji in direktorji. Časnik „Zemstvo“ je tirjal celó, da se vresničijo ideje zloglasnega pedagoga Korfa, da bi duhovnom zabranili celó predavanje verozakona; „Zemstvu“ so sekundirali „Golos“, „Novosti“, „Russkaja Mysl“ i. dr. Trdili so, da je duhovščina za učiteljstvo nesposobna; da jo ovirajo služebni in materijalni interesi. „Vodje novega gibanja“, piše Korsunskij,¹⁾ „so svoj bližnji cilj dosegli... stare učebnike, stare učitelje so z novimi zamenili; dosegli so pa tudi daljši in pravi cilj: pokvarjenje mladega kmečkega pokolenja in nastrojenja v korist svojih idej. Šole ne začenjajo z molitvijo: „Vo imja Otca i Syna i Svjatago Duha,“ ali pa: „Bože v pomošč moju vonmi,“ temveč s „Pětuškom“ (petelinom: pemsica). Kmečko ljudstvo bodo na ta način do dobra odtrgali od vsega „božestvennago“ in crkvenega. Ob nedeljah napravljajo moderni pedagogi z deco izlete v les in na polja, mesto da bi jo vodili v hram Božji... Otroci iz njih šol so prepričani, da so umnejši od starišev, stariših vaščanov, da prekosijo celó „svjaščennika“. Kaj dobrega je bilo pričakovati od take šole, v katerej so bili učitelji in učiteljice vsi opojeni liberalizma; mnoge učiteljice emancipovane, mnogi učitelji očitni nihilisti in hujskači proti obstoječemu redu; nadzorniki bili šo dvorjani t. j. plemiči pokvarjeni, okuženi po ložinem duhu? Žalostno to stanje nekoliko potipa celó carski reskript 25. dec. 1873.; in šolski zakon l. 1864. in 1874. Elementarno moč ministerijalnih in zemstvenih šol je čutila raztreščena zimska palača, jo je slavil grom dinamita in razpočenih bomb, ostro bodalo Ane Sasulič in naročniki „Narodnoj Voli“ v podzemeljskih kletéh moskovskih in peterburgskih. Grenák sad je začel neversko šolo po drobu ščipati, krčevito zvižanje daja upanje, da bode kačja zalega sama nanesla smrt strupeni materi.

¹⁾ Čt. ljub. duh. prosv. 1885, str. 459.

V teku 25ih let so izgnali iz svetnih šol z malimi izjemami učenje crkveno-slavlanskega jezika, ki je ljudstvu toliko potreben k razumljenju Božje službe: s tem so dosegli pri celih vrstah naroda ravnodušje k cerkvi Božji, k službam crkvenim, k vstanovam. Narodovo mlado pokolenje, ne pridobivši omike na trdni krščanski podlagi, začelo se je vidno oddaljevati od čiste vere in nравstvenosti; napačna odgoja gonila jih je v fantastične sekte ali pa v skrivne družbe. Strahoma je opazoval trezni del naroda pri mladem zarodu dvome o podstavnih resnicah sv. vere; zgodnje soznanje z najostudnejšimi strastmi, o katerih se poprej „krestjaninu“ še sanjalo ni; pogoste poboje; zaničevanje starišev, da celó vmore roditeljev zavoljo denarjev, ki jih jim niso hoteli dati, v zadovoljenje gnjusnih pohot; slednjič vdeležbo pri političnih prestopkih, kaker pričajo časopisi, ki pa večino teh slučajev ne smejo objavljati.

Dokler se niso začeli l. 1879 ponavljati napadi na življenje posvečene osebe carjeve, vlada še pomislila ni, da bi kolikaj spremenila in popravila krivi tir, v katerem se je narodno naobraževanje kolebalo. Ko so se l. 1879. „podzemnyje ljudi“ svojega temnega dela vnovič poprijeli, začel je še le ministerski svet pretresati vprašanje, kako bi se dal duhovščini pripraviti večji vpliv na narodno izobraževanje. Ministerski svet je izjavil „ednoglasno prepričanje, da se versko-nравstveno razvitje naroda, krajeogelni kamen vsega državnega stroja, ne dá doseči, če se duhovščini ne izroči *prevladajoča vdeležitev pri vodstvu narodnih šol!* Čeravno je v dejanji začasno težko to doseči, mora biti ta zadeva prej ko prej cilj skupnih prizadevanj naučnega ministerstva in duhovne oblasti.“¹⁾

Toda še bolj težki vdarci so morali zadeti Rusijo, da je ta nujna zadeva v tok prišla. 1. marca (13.) 1881. je grom dinamitov tako strahovito popokal na vrata vseh ministerskih palač, žlahtna kri carjeva je glasno, pretresovavno zaklinjala vladne može, da ni več časa odlašati. Takoj vstanovi se (1882) posebna komisija pri sv. sinodu pod predsedništvom arhiepiskopa Varšavskega Leontija, ki je prevzela nalogo, da razreši to vprašanje. Rezultat delovanja te komisije je bil „projekt postave o crkveno-prihodskih šolah; projektu dodan je bil zapisnik, v katerem so se obravnavali nazori o predmetih zadevajočih crkovno-prihodsko šolo; sredstva, zagotoviti duhovščini vpliv tudi na svetne narodne šole; razna posamezna sredstva, izobraževati narod v crkvenem duhu.“²⁾ Ob enem s tem projektom so izšla „Pravila o crkovno-prihodskih šolah.“ Cilj teh pravil je „dati crkovno-prihodskim šolam vstrojstvo samostalno, ki ne

1) Otčet Ob. — Prk Sv. Sin. za 1883, str. 57-58. Spb. 1885.

2) l. c. str. 60.

bi bilo odvisno od spremenljivih nazorov o predmetih početnega poduka; postaviti jih v neločljivo zvezo s cerkvijo in jih prevideti s priprostim trdnim, narodu vgajajočim programom učenja; vstanoviti jim pravilno nadzorstvo; jim pridružiti one male šole „gramotnosti“, ki so same od sebe postale in še postajajo v oddaljenih „derevnjah“ (vasica) in „selenijah“ (kopa bajt); nakhloniti jim skrb selskega svečeništva in posameznih vaščanov, katerim je mar narodovo naobraževanje; spodbujati koliker moč duhovne in svetne osebe, ki se trudijo s tem skromnim, pa važnim delom.“¹⁾

Oberprokurator sv. sinoda K. P. Pobědonoscev je sporočal o tej zadevi Gospodarju Imperatorju; na sporočilo je blagovolil car napisati 13. junija (25.) 1884 nepozabljive besede, ki so paladij ruskih crkvenih šol: „Nadėjusj (nadjam se), čto (da) prihodskoje (farno) duhovenstvo okažetsja dostojnym svojego vysokago prizvanija ketom važnom dělě.“²⁾ Po tej določni izjavi določne volje samodržnega monarha se je bliskoma vse preobrnilo vgodno za crkveno šolo. Ministerstvo naučno je sočutno sprejelo poziv preljubljenega monarha; razposlalo je cirkularen vkaz popečiteljem učebnih okrogov 24. julija (5. avgusta) 1884. l., v katerem naučni minister Deljanov jasno in verno tolmači misel monarhovo; pred vsem pa pripoznava „čto duhovenstvo s pervych vremen osnovanija Russkago Gosudarstva stojalo vo glavě rasprostranjenija obrazovanija v narodě.“ Priporoča zatem podložnim mu načelnikom oddelnih šolskih zavodov in drugim delavcem na polji izobraževanja narodovega, da naj odkritosrčno in stanovitno spolnjujejo voljo monarhovo in sodelujejo z duhovščino pritem novem, toda v bistvu starem delu narodne prosvete.

Čeravno je beseda z najvišega mesta sovražnikom crkvene šole nekoliko sapo zaprla in morajo tudi vladni organi nekateri voljno, drugi prisiljeno in le formalno duhovščini pri vstanovljenji crkvenih šol na roko iti, se vendar nasprotje ni še poravnalo; še si stojita dva taborja sovražno nasproti; eni so za svetno šolo, drugi za crkveno. Boj se bije najbolj v perijodičnem časopisji. Večina pa je takih, ki se potegujejo za crkveno šolo, ali jej pa vsaj niso preveč nasprotni. Najhuje nasprotujejo „Russkija Vědomosti“ in „Nedělja“. Novo šolsko postavo imenujejo ironično: „teoretičeskim plodom kabinetnega dobrodušija“, ali pa „mertvoroždennym mladencem.“ Počakajmo, tolažijo se, kaj bo nova šola pokazala; videli bomo, kako bo medlela, pomanjkala jej bodo sredstva, učenci in sočutje

1) Otčet Ob. — Pk. sv. Sin. za 1884 l. str. 22-23. Spb. 1886.

2) l. c. str. 23.

narodne večine. Zastonj se trudijo na vso sapo dokazovati, da morejo le iz učiteljskih seminarjev pravi učeniki naroda prihajati, ki znajo po novejših pedagogičskih in didaktičnih sistemah odgojevati in učiti; cela zemstva kar h kratu vse svetne šole v crkvene spreminjajo, ki morajo potem marsikako grenko od liberalcev požreti: da so izdajavci zemstvenega instituta, renegati šolskih doktrin, za katere se poteguje ves izobražen svet. Nedavno je Voljsko zemstvo (Saratov. gub.) vse svoje svetne šole eparhijalnemu učiliščnemu svetu izročilo in mu dovolilo subsidij 5000 rub. na leto. Mosk. Věd. (str. 401) se kar repenči jeze in pravi, da so se na tak način topi in malomarni Voljci hoteli le znebiti skrbi za šolo, navalivši jo za pest rubljev popom, to je, toži: „bolě znennaja upatija, kotora ja ohvatyvajet russkikh ljudej.“ Toda mogočno stranko imajo crkvene šole tudi v svetnem časopisji.

Tudi zemstva so v dveh taborih za črkv. šolo in proti njej. Jegorejsko zemstvo sobranije je zavrnilo prošnjo za pomoč crkvenim šolam s pristavkom: „od nas prosijo denarja, nadzorovati, pravijo, pa nimate pravice. Kaka nedoslednost!“ Kazanski ujezdni sobor je posebno tiste nezveste šole na piko vzel, ki so kaftan s talarjem zamenile t. j. ki so se iz svetnih v crkvene prelevile; tem je hotel vso podporo odtegniti; in res so jo štirim šolam odtegnili. Takih vzgledov je več. Večina crkvenih šol je pa v denarnih stiskah. Kajti v Rusiji ni, koliker znam, prisilnega šolskega obiskavanja; za vzdrževanje ljudskih šol morajo ujezdi, zemstva i. t. d. skrbeti; država daja le podpore. Tje pa sèm je učiteljeval kak dijakon, ali psalomšček na svetni šoli že več let z dobrim vspehom; odkar je začelo tekmovanje crkvene šole, se je že zgodilo (v Bělgorodskem ujezdu), da so diakona po 17letnem učiteljevanji odstavili in mu v kako crkveno šolo pot pokazali.

Večina zemstev je pa crkveni šoli naklonjena, tudi podpirajo jo, čeravno le skromno. Nekatera zemstva so javno pozdravila novo šolo kot koristno, zaželeno in so slovesno pripoznala, da je edina duhovščina naravna voditeljica naroda. Celó nekaj takih zemstev, ki so s početka odrekla vsako pomoč, se je spreobrnilo in svojo vpornost opustilo. Male občine so pa vseskozi prijazne novi šoli in mnogo adres s tisoči podpisov so odposlale svojim dotičnim arhijerejem za skrb, ki jo imajo pri vstanovljanji crkvenih šol po občinah. „Prosti ruski narod,“ pišejo Čten. dlja ljub. duh. prosvešč.¹⁾ negledé na vse postranske pritiske in zapeljevanja, ostal je veren tistemu tipu šol, katerega je vstvarilo življenje in zgodovina našega naroda in kateri se je ohranil že dolgo vrsto vekov; prosti narod

¹⁾ Čt. 1887, str. 30.

nikoli ni zgubil vvaženja šole s crkvenim značajem. Jasno spričuje to adresa kmetov 11 gubernij, poslana sv. sinodu l. 1886 in druga adresa kmetov Moskovske gubernije poslana metropolitu Moskovskemu Joannikiju, v katerem se zahvaljujejo za carski dar, da smejo vstanovljati crkvene šole. Po vseh eparhijah so vstanovili bratovščine na imena raznih svetnikov, ki imajo namen po kopejkah zbirati darove za vzdrževanje crkvenih šol; te bratovščine svoje znamenite zbirke zročajo eparhijalnemu šolskemu svetu, ki skrbi za vse šole eparhije. Pri vstanovljanji šol pomagajo kmetje po svoji vbožnosti, v čemer in koliker morejo. Po vaseh napravljajo zbirke, postavljajo pušice; vozijo drva za kurjavo, les za stavbe; zavezujejo se določno svoto plačevati od vsakega šolskega otroka, obračajo se s prošnjami do raznih zalogov, posebno do naklonjenih zemstev.¹⁾ Nekatere občine so se vbratile svetnih šol, čeravno jim jih je zemstvo hotelo na lastne stroške postaviti, rajše so sami žrtve prinašale za svoje crkvene šole..... Te šole imajo bodočnost in si bodo v kratkem pridobile simpatije vsega ruskega naroda.“

Kar se tiče organizacije teh „crkovno-prihodskih škol“, so za nje merodajna pravila, ki jih je potrdil car 13. (25.) junija l. 1884. Pravil §. 1 se glasi, da so crkovno-prihodske šole začetna učilišča, ki jih pravoslavna duhovščina vstanovlja. §. 9. določuje da je crk.-prihod. šola nerazdeljena s cerkvijo in ima dolžnost, navdajati otroke z ljubeznijo k cerkvi in bogoslužju; obiskovanje crkve in vdeležitev bogoslužja mora postati običaj in potreba srca učencev. Ob nedeljah in praznikih morajo učenci biti pričujoči pri službi Božji; sposobni morajo po pridnem vežbanji pomagati v cerkvi čitati in peti. Šolski poduk se ima vsak dan začeti in končati z molitvijo. §. 10. Poduk v crkv.-prihod. šolah podajajo svečeniki duhovnije, z dovoljenjem tudi drugi udje klera²⁾ in tudi s potrjenjem eparhijalnega arhijereja, posvetni učitelji in učiteljice pod nadzorstvom „svjasčennika.“ §. 11. Poduk v verozakonu je izključljiva dolžnost „svjasčennika;“ če je pri župniji tudi dijakon, se mu zamore prepustiti podučevanje v verozakonu; v posebnih slučajih zamore v verozakonu podučevati tudi nižji klerik, ali pa spoštljiv, časten sveten učitelj; toda le s posebnim dovoljenjem arhijereja. §. 12: Na crk.-prihod. šolah smejo podučevati koliker mogoče samo take osebe, ki so se izučile v moških ali ženskih duhovnih viših učiliščih. §. 13. pripušča v crk. šole tudi svetne učitelje, ko bi bilo po-

1) Država je dajala od l. 1882 po 55.000 rub. podpore prih. šolam; od l. 1886 ima nakazanih 120.000 rub. na leto.

2) Vsaka večja duhovnija ruska ima po enega ali še več duhovnov; enega ali dva dijakona, hipodjakone in klerike nižih redov.

manjkanje duhovnih; toda navzeti se morajo crkvene-ga duha in če je le moči, vsaj en kurz v duhovnih šolah zvršiti.¹⁾ Vse te šole niso podrejene naučnemu ministerstvu, temveč edino le v najviši instancijski sv. sinodu v Peterburgu, pri katerem je poseben oddelek za duhovno naobraženje. Neposredno so podrejene metropolitu, nadškofu ali škofu; v vsakej škofiji obstoji v ta namen eparhijalni šolski svet za celo škofijo, ki oskrbuje in razporeja tudi s šolskim zakladom čisto samostalno, odgovoren edino sv. sinodu: on ima tudi nadzorstvo nad vsemi šolami eparhije; nadzorstvo izvršuje po kakem udu eparh. šolskega sveta ali pa po „blagočinnych“ (dekanih). Krajni nadzornik je lokalni „svjaščennik.“ Nobena posvetna oblast se ne sme vmešavati v zadeve crkavno-prihodske šole. Seveda moramo vse to cum grano salis vzeti: v Rusiji so škofje viši državni uradniki; sv. sinod je oddelek naučnega ministerstva; svetni oberprokurator, večinoma kak viši vojaški častnik, nima glasu v sinodu, pa ima absolutni veto; on prinaša vladine predloge iz ressorta naučnega ministerstva sinodu; tu se da kaj podebatovati, vkazati pa nič. Eksemplifikacija crkov.-prih. šol pa vendar nekaj velja; vsaj zloglasni nižji ruski činovniki ne morejo te institucije, ki liberalce v oči bode, tako šikanovati. Število vseh crkavno-prihodske šole je bilo po vladnem sporočilu oberprokurora sv. sinoda l. 1882: 4500; leta 1883 pa že 5942 z 119.599 učenci in sicer 100.346 dečkov in 18.253 deklic; v te niso vštete male domače šole „gramotnosti“ po manjših vasicah. Sedaj mora biti vseh crkvenih šol že nad 7000. Če pomislimo, da je število samo pravoslavnih ruskih otrok, dolžnih obiskovati šolo, 12.000.000, spoznamo, da je ljudski poduk v Rusiji še v plenicah, ali morebiti celo še le v zarodu. Pri tem se nam čudno zdi, da je razlika mej številom deklic in dečkov v ljudskih šolah tako nepriemerna, mejtem ko veliko število emancipovanih Rusinij domače in ptuje više šole obiskuje.

O vseh danes preobražene crkvene šole se ne more še definitivno soditi, ker so v tej podobi še premlade. Nadzorniki eparhijalni se o njih prav pohvalno izražajo; mnogo laskavih sodeb čitamo tudi v crkvenih časopisih, nekoliko tudi v zmernih svetnih. Toda nemo iudex in propria causa; pogledjmo, kako nadzorniki svetnih ljudskih šol o svojej tekmovavki sodijo. Nadzor-

¹⁾ Za popovske hčere so posebni učni viši zavodi, kjer se večinoma na državne stroške izučujejo. -- Ruskega duhovnega rodu je najmanj 400.000; v duhovnih zavodih ženskih in moških odgojuje se okolo 50.000; ni se bati, da bi za crk. šole preveč svetnih učiteljev potrebovali; učiteljev in učiteljic duhovnega rodu ne boje pomanjkavalo.

nik ljudskih šol Tverske gubernije Tjažolov piše začetka l. 1886¹⁾: „Ogledal sem si nekaj crkv -prih. šol in pripoznati moram po vesti, da nisem še našel vestnejšega in bolj požrtvovavnega spolnovanja učiteljskih dolžnosti, kaker pri teh svečenikih. Zapršam enega, zakaj ne prošri kake podpore v nagrado za izvenredni trud; odgovori mi lakonično: saj spolnjujem le svojo dolžnost; če mi dajo kako nagrado, mi jo že prinese „blagočinnij“ (dekan.) Isto tako pohvalno se izraža Semjakin, ki si je bil ogledal crkvene severo-zapadne šole okoli Minska, on pravi, da so učenci prav razložno umeli čitati po ruski in staroslovenski, pisati in številiti. Ker je glavna naloga crkvene šole poduk v zakonu božjem, se mu ni čudno zdelo, da so se le najpotrebniši svetni predmeti učili.²⁾ Tako piše tudi korespondent provincijalnega lista: „Posrečilo se mi je seznaniti se z nekaterimi crkvenimi šolami Minske gubernije. Skoraj vsaka vasica ima svojo šolo. Pomanjkujejo knjige, šolske potrebščine, pripravna stanovanja i. dr. vender so vspehi učencev presegali moje pričakovanje: učenčki, ki so le eno zimo v šolo hodili, dovolj razložno čitajo, nekateri pomagajo čitati že pri bogoslužnji v cerkvi, česar je pobožno ljudstvo zelo veselo, posebno pa roditelji otrok, ki se še le v cerkvi novo šolo prav ceniti učijo.“³⁾ V obče se posebno mlajša duhovščina toliko svetna koliker redovniška zelo trudi, crkvnim šolam častnega mesta pridobiti; večinoma so tudi sposobni učitelji, posebno tisti, ki so se na preparandijah v novešem času pri seminarjih vstanovljenih praktično izurili; še večjo pohvalo pa zaslužijo, ker se pečajo s podukom mladine prostovoljno in skoraj brezplačno. Svjaščeni starejše šole — pa teh ni več mnogo — so že bolj otrpli; saj so sami le za silo podučeni; pa tudi zanikernišje spodbujajo pogosti eparhijalni listi in marsikakega za šolo pridobijo. Najbolj se ruska cerkev, oziroma država, trudi, zapadne gubernije gosto nasejati s svojimi šolami, da bi napravila tam protives izvrstnim katoliškim šolam, katerih doseđaj še nikaker ni doseгла.

Katoliški opazovavec prihodsko-crkvenih šol ruskih zadovoljno zabilježuje obupni napor osamljene, hirajoče, zvezane krščanske družbe proti izneverjenju narodnega poduka, občuduje moč, ki jo celó otrpnelo krščanstvo še vedno razvija; z bridkim sočutjem, sè srčno žalostjo napolnjuje ga pa prepričanje, da tudi v tej razkolniški crkveni šoli prevladuje mrtva oblika, zunanost; nič ni slišati o večkratnem prejemanju sv. sakramentov. o sijajnih slovesnostih prvega sv. obhajila, o sv. detinstvu, majni pobožnosti, češčenju presv. Srca Jezusovega i. t. d. o pobožnostih, ki prave

1) Čt. ljub. duh. prosv. 1887, str. 47.

2) Minsk. eparh. Vedom. N.o 12, 1886.

3) Minsk. List. 1886, štv. 1.

krščanske šole kaker blisk z nebes ožarujejo. Najbolji vspah jim tudi vsak katoličan vošči, ker imajo vsaj nekaj pozitivnega, čeravno ne popolnega; vender so neizmerno boljše, kaker zavodi vse razjedajočega nihilizma; orodje so v rokah skrivnostne previdnosti božje; v kak namen, to samo Vsegavedni in Vsemodni vé. Trakajmo po priprošnji slovanskih svetih aposteljev na presv. Srce Jezusovo in Bogorodice, da bi razkolniške te verske šole prej ko prej postale katoliško-prihodsko-crkvene; mrtvo obliko potem takoj oživi čila moč pravega krščanstva; Bog daj, da bi bili ti trudi za nepopolno pokristijanjenje ruske šole zarija napovedujoča zlato solnce pravega pokristijanjenja, katoliško-verske šole.

Zdrava reakcija proti brezverski šoli se je v Rusiji vzbudila in se od dne do dne vidno krepi; pristni narodnjaki so vsi za versko šolo; najhuje se potegujejo za verski značaj šole ravno ultranarodnjaki, katerim sta narodnost in pravoslavje neločljiva; samo stranka blaziranih zapadnikov birada še dalje ohranila na telesu ruske države rak-rano brezverske šole. Kaker je začela Rusom presedati liberalna šola, tako so je tudi pri nas vsi konservativni elementi do grla siti. Tolaživno znamenje boljše bodočnosti je, da se je začelo v Avstriji in v širni Rusiji ob enem mogočno gibanje za versko odgojo mladine. Čudno pa se nam zdi, da velik del avstrijskih slovanskih narodnjakov verske šole ne mara, čeravno pri nas cerkev ne skuša šole popolno svoji oblasti podvreči, temveč le po svojem višem poklici krščansko odgojo mladine vtrjevati in povspeševati, ko se pa ruska cerkev trudi vse niže šole popolnem v svojo oblast vdobiti in vse svetne elemente od vzgoje koliker mogoče izključiti in se vsakemu neposrednemu svetnemu nadzorstvu izviti; in vender v Rusiji narodnjaki tako čisto crkveno šolo podpirajo; kdor ni pravosla-ven, pravijo, ni „ruski.“ Brezverec ni pravi Slovan, smelo trdimo tudi mi: pravega krščanstva nihče ne odkroji od pravega slovanstva. —

Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo?

„Le počasi, mladi prijatelj, mej vprašanjem o zedinjeni Italiji in zedinjenjem Slovenije je velik, silno velik razloček. Želje po zedinjeni Sloveniji niso same na sebi pregrešne, ker bi se dale vresničiti brez prestopka četrte, kake tudi desete zapovedi Božje. Slovenci smo, ako izvzamemo nekaj tisočev, sinovi ene in iste Avstrije. Ako bi tedaj kdaj prišlo na dnevni red naše narodnostno zedinjenje, dalo bi se zvršiti, ne da bi se kakerkoli žalile dolžnosti, katere nas vežejo do skupne domovine avstrijske in njene presvitle dinastije; ostali bi Slovenci kaker doslej v domači hiši. In dasi stojimo po raznih pokrajinah v ožih razmerah z drugimi narodi avstrijskimi, razmerah vtemeljenih po večstoletni zgodovini, bi se vendar dal najti način te razmere postavno preosnoviti; vsaj imamo vsi avstrijski narodi skupnega vladarja, ta bi, kaker oče v družini, poravnal vse razlike; kar bi vsled nove razdelitve katera pokrajina, kateri narod izgubil na eni strani, privrgel bi mu na drugi ter končno vse zadovoljil. In tako bi bilo zedinjenje, dasi silno težavno, vendar le mogoče.“

Toda vse drugače je, ko govorimo o zedinjenji Italijanov, Nemcev ali Slovanov itd. v eno politično skupino. Vzemimo Italijo. Bila je pred zedinjenjem razdeljena v razne, mej seboj neodvisne države. Proglasila se je ideja nacionalne edinosti t. j. politične skupnosti vseh ljudi govorečih italijanski jezik. Pod tem geslom se je vnela dolga vrsta krvavih bojev, ki so sledujoč privedli do zaželenega konca — do zedinjene Italije. Toda sijajne zmage, katere je obhajala nova ideja, so stale življenje starodavnim častitljivim državam.“

„Kaj temu?“ — oglasi se mladi Slovenec. „Narod je vendar ostal isti, izgubilo se ni samo na sebi nič, le oblika se je predru-gačila; da celó ljudstvo prej razkosano, je zdaj zbrano v eno družino, tako da mu je mogoče vspešniše delovati v lasten blagor. Koliko je stalo Italijane vže samo vzdrževanje toliko dvorov, tako različnih vradnikov in vojsk! Vprostitev vprave olajša narodom breme javnih stroškov in vže s tega stališča se ima odobriti zedinjenje Italije. To bi ne imelo biti dovoljeno? Saj pravi vže pregovor: Pomagaj si nam in Bog ti bo pomagal.“

„Tedaj Vi, mladi prijatelj, proglašate, kaker se zdí, načelo koristnosti za merodajno in vodilno v mejnarodnih odnošajih in v politiki. Denimo, da je politično zedinjenje narodom res koristno, imajo li vže z a r a d tega pravico zedinjati se? Princip koristnosti je sicer proglasil glasoviti Macchiavelli; toda cerkev ga je obsodila; a isto tako ga obsoja tudi zdravi nraavstveni čut. Ne kar

koristi, ampak kar je prav, se sme. Veste dobro, kaj uči krščansko pravoslovje: da bi si imel pridobiti tudi pol sveta, bi ne smel večiniti najmanjše krivice.

Toda še nekaj drugega bi Vas vprašal. Ste dober Avstrijec? "

"Zvest in trden kot skala."

"In gotovo Vaši tovariši tudi?"

"Narodnjaki sicer nad vse — toda nič manj Avstrijci. Navdušeni Slovani — navdušeni Avstrijci. Tudi pri slavnosti, h kateri se peljem, smo sprejeli v program cesarsko himno; da, slišati ima celi svet daleč okrog, da Slovincem bije srce za mogočno Avstrijo."

"Za mogočno Avstrijo — in vendar ste narodnjaki nad vse, in vendar proslavljate Vi in Vaši somiselniki zedinjenje Italije?!"

"Da, Cavour, Mazzini, D'Azeglio — ti so nam vzori plemenite, nesebične domovinske ljubezni."

"Potemtakem ste pa gotovo za zedinjeno Nemčijo in dosledno tudi za zedinjenje vseh Slovanov. Kje ostane potem prostora za Vašo Avstrijo?"

"No, me pa vže hočete dolžiti panslavizmu! Ste tudi Vi izmed tistih, ki vidijo povsod to strašilo? Komaj začne človek krepko zagovarjati narodne pravice — glej ga: panslavist ja! Protestujem odločno proti takemu sumničanju."

"Nočem Vas ničesar dolžiti; pokazati sem le hotel, kam Vas dosledno privede ideja absolutne narodnosti. Sodite!"

Toda na to sem Vas hotel le mimogredé opomniti. Zdaj pa vrnimo se h glavnemu vprašanju. Rekel sem, da ne koristnost, ampak pravstvenost ima biti najvišje vodilo človeštvu, in sicer celim narodom in vladarjem nič manj kaker posameznim ljudem.

Da še enkrat ponovim, kar sem vže rekel: Razlika mej celim narodom in posameznikom obstoji le v številu: pravice, dolžnosti in zaveznosti so za oba iste. Narodnost kot taka ne daje narodu niti viših niti bistveno različnih pravic od onih, ki pristojajo posamezniku. Za narod, kaker za posamne ljudi, veljajo iste desetere zapovedi Božje: ne vbivaj, ne kradi, ne poželi blaga svojega bližnega itd.

Vzemimo spet Italijo. Res, zedinila se je, toda s tem ni še dognano, da se je to zgodilo prav in postavno, ker potem je prav vse, kar se zgodi; potem je sila najvišje načelo v mejnarodnem pravu — to je gol materjalizem. Res sicer, da je lepo delo — mogočna država — toda tudi ona je stvaritev človeška, in kaker moramo na vse človeško vpotrebiti pravstveno sodilo, tako tudi tu. Vzemimo n. pr. bogatina posestnika. Pred domom se na daleč in široko razprostira rodovitna planjava; vse je večincma njegova last, le tu pa tam imajo drugi kmetje svoje deleže sredi mej zemljinami bogatinovimi. Kar se ga poloti skušnjava: kako lepo bi bilo celo ravan imeti! Ker pa vé, da mu kmetje ne bodo hoteli svojih zemljišč odstopiti, jih začne preganjati, dokler vseh ne iztira. Zdaj

je sam gospodar in se veseli zedinjenega posestva. To je pravo surove sile. Po pojmih zdrave nravi je tak človek tat.“

„Saj vender nočete s tem vzgledom trditi, da se je isto godilo pri zedinjevanji Italije? Čigava prava so se pa žalila s tem, da se je narod združeval?“

„Prava postavnih vladarjev.“

„Kako to? Ali niso vladarji zastopniki svojih narodov? Ne dobivajo vladarstva od njih, ga ne izvršujejo v njihovem imenu? Ako torej narodu dopade vladarstveno oblast od mnogih prenesti na enega, ali pa jo kakerkoli preosnoviti, kdo more temu kaj?“

„Čudim se, kako morete kaj takega trditi. Saj ste rekli, da imate še nekaj vere; torej boste vsaj verjeli sv. pismu. Tu pa nas podučuje večna Modrost: Po m e n i vladajo kralji, in zakonodajci določujejo pravo 1). In apostelj Pavel trdi, da ni oblasti nego le od Boga 2). Človek je vže po naravi družbeno bitje. Teženje po druženji mu je tako prirojeno, da brez družbe človeški rod se ne more niti dovršiti, niti celó obstati. Družba pa je nemogoča brez glave; da pa more ta družbo vzdrževati, ji je neobhodno potrebna viša oblast nad družbeniki. To oblast dobi in izvršuje v imenu tistega Boga, ki je naravo človeško vstvaril kot družbeno, ne pa v imenu ljudi, ker da je narava taka, ni odvisno od človeka, ampak od Stvarnika, ki je stvaril naravo tako in ne drugačn o.

Ako pa dobivajo vladarji oblast od Boga, tedaj imajo tudi do nje pravico, katere se ne sme nikdo dotakniti. Dežele in narodi, katere so si vladarji ali podvrgli po pravični vojski, ali podedovali, ali si pridobili po drugi pravni poti; prestoli, ki so si jih postavno priborili, so njihova nedotakljiva lastina. Tudi plebiscit tu nič ne zda. Pravo Božje ni odvisno od narodove volje niti od večine glasov. In da bi številno tudi vsi Italijani glasovali za združenje, s tem ne izgubé še legitimni vladarji svojega prava. Ako bi večina glasov določevala, kaj je prav, bi se nam kmalu zmedli vsi nraavstveni pojmi. Čim večja in složniša bi bila tropa tolovajev, tem pravniše bi bilo roparstvo; in ako bi cel narod združen napal, oropal, vničil sosedni narod, bi bilo prav tudi to!

Največe mejnarodno zločinstvo v našem veku je rušenje postavnih držav v imenu narodnosti.

Najpravniša, najčastitljivša država pa, ki se je žrtvovala narodnostni ideji, je bila papeževa. Ako se smejo pravice tako starodavne, zgodovinsko tako vtemeljene žaliti v imenu narodnosti, kaj bi bilo še potem sveto revoluciji? Evropa se bo za to zločinstvo še britko pokorila.

Še pogubniše pa je n a č e l n o zagovarjanje in opravičevanje

1) Modr. VIII. 15.

2) Rim. XIII. 1.

tega rušenja. Kaker brž se namreč ta princip proglasi za praven, se spodmakne družbinskemu redu vsak temelj; odpró se duri samovoljnemu presnavljanju državnih sestav; ker kaker daje zdaj narodnost pravico, da se rušé države, da se proženó vladarji, tako zna kasneje kaka druga ideja obveljati, po kateri se ima državno razmerje z nova preobličiti. Princip avktoritete je poteptan, na njegovo mesto stopi revolucija.“

„Častiti gospod, Vi stavljate, kaker vidim, narodnim težnjam ozke meje. Potemtakem nima narodnostna ideja skoro nobene opravičenja, ostane le v možganih navdušenih narodnjakov, v javnem življenji, v politiki, v slovstvu pa ne dobi nikdar nikake vresničbe.“

„Meje, katere ji stavljam, so iste, katere sploh stavlja človeku in vsemu človeškemu Božji zakon. Ker ste pa mej drugim omenili tudi slovstvo, dovolite, da spregovorim še o tem nekaj.“

Na nobeno drugo stroko človeške delavnosti ne vpliva narodnostna ideja toliko kaker na slovstvo. Da celó, vse njeno vplivanje na politiko in javno mnenje se javlja skoro edino le po slovstvu. Tudi tu pripoznavam narodnosti, kar ji gre. Da slovstvo goji narodu jezik, da mu proslavlja domače junake, mu zagovarja pravice, pojasnjuje vprašanja, ki sezajo v odnošaj do drugih narodov itd. — vse to je prav. Toda tudi v slovstvu se mora narodnostna ideja pokoriti večnim zakonom nравstvenim. Leposlovcem, politikom, romanopiscem in vsem drugim pisateljem je ravno tako, kaker vsem drugim ljudem rečeno: ne kradi (časti, dobrega imena), ne pričaj po krivem, posebno pa: ne prešestvaj! Dandanes seveda pisatelji kaj radi pozabijo deset zapovedi Božjih. Dovolj, da je kdo naroden pisatelj t. j. da piše slovenski, vže to samo ga naredi neodvisnega od vsake božje in človeške postave, kaker tudi vsakemu kritiku nedotakljivega. Drugi ne poznajo drugačnega sodila dobremu in slabemu nego: kar narodu vgaja, je dobro; ravno tako je vse sveto, vse lepo, kar izhaja iz naroda. Sem spadajo ne redkokrat nabiravci in razsojevavci tako zvanega narodnega blaga. Spominam se, da sem nedavno bral nekje naslov: „Narodni ocvirki z julskih planin.“ Takaj pripomni pisatelj pod imenom „Gorski Nihilist“ to-le: „Pod gornjim naslovom podam p. n. gg. čitateljem več večih narodnih humoresk iz svoje zbirke. Se vé: v pristni narodni obliki jih ne smemo priobčiti, sicer postanemo z narodnim blagom naroda svojega pohujševavci. Kako smešno! Ker so pa menda jedino v nas Slovencih — in le pri nas je vse mogoče! — take razmere: fiat vsaj deloma.“ Tedaj z narodnim blagom se narod ne dá pohujšati! Iz česa pa izhajajo narodne pesni, narodne povesti itd.? Ali ne od tega ali onega pesnika, pripovedovavca t. j. človeka? Ni tedaj to toliko, kaker trditi: kdor v narodnem jeziku pesnikuje, pripoveda itd. je vže eo ipso nezmotljiv, svet?! Kdo pa navadno rad prepeva narodne pesni?

(Ne govorimo tu o vseh). Vasvavci in ponočnjaki; pametnim in treznim možem, sramožljivim mladeničem in deklinam gotovo ne vgapajo „klaferske pesni“ (kaker jim pravi naš kmet); naj bodo še tako narodne, se jim studé. Toda naš Nihilist naredi vsaj deloma koncesijo naši slabosti — ad evitandum scandalum pusillorum — in marsikaj zamolči; češ, gotovo pride nekdaš še čas više posvete, ko bomo tudi mi (gotovo pred vsem duhovni) sprevideli, da je lepo tudi — narodno blato! Ni-li to isto, kar narodnost obožavati? Da, kako se sme pod narodno krinko nravi v obraz biti, kaže nam dovolj Trdina v svojih „bajkah,“ v katere je izlil vse blasfemije in ostuduosti in tako sramotno onesnažil slovenski govor; a kar je najbolj žalostno, kužil je več let slovensko mladilo, ne da bi kdo se bil osrčil, njegove peklenške nakane občinstvu razkriti ter krepko ga zavrnti: češ, saj podpira na rodno slovstvo, sodeluje lep o slo v n e m u listu, naj le mori narodu nedolžne duše! — v imenu narodnosti se sme tudi to! Res, daleč smo prišli!

„Kako pa — seže mladi narodnjak v govor — kako sodite o *kulturnem panslavizmu*, ki se je začel dandanes tako odločno povdarjati in priporočati? Jaz to idejo pozdravljam navdušeno, in se ne morem nikaker načuditi tistim, ki tudi v tej tako nedolžni in idealni prikazni vže vidijo nevarnost za Avstrijo, ne ločivši literarnega panslavizma od političnega.“

„Ne prenačimo se tudi tu, mladi prijatelj. Priznam sicer, da nam je mej dvojnim panslavizmom dobro ločiti, vender zna po mojem mnenju eden na drugega odločno vplivati. Res sicer, da kulturni panslavizem se ne peča s politikom, ampak se bavi na sploh z duševnim gibanjem slovanskih plemen, torej z *idejami*, vkoliker se javljajo v slovstvu, v narodnem gospodarstvu itd.; a vemo, da ideje segajo globoko tudi v politično življenje ter mu dajo mer in obliko. Pred vsem pa moramo pri tem vprašanji paziti, k d o je tisti, ki pridiga in povspešuje kulturni panslavizem; vzlusti pa, kake nazore ima o razmerji mej narodnostjo in vero. Kdor stavlja vero in Boga nad narodnost, si bo vedno svest pokorščine in zvestobe, katero je dolžan postavnemu vladarju in občni domovini — Avstriji; saj vera uči, da vsaka oblast je od Boga in kdor tej protivi, protivi Božji naredbi. Tak bo torej svoje narodnostne težnje podrejeval pokorščini in zvestobi do postavnega vladarja in, dasi panslavist, bo pred vsem in nad vse Avstrijec.“

Zatorej je pa v nevprijoča krivica našo narodno duhovščino sumničiti neavstrijskega čustva. Duhovščino pravim, ki je vedno in vselej sè zavednim ponosom povdarjala avstrijsko idejo, ki o vsaki priložnosti z izročeno čredo tako gorooče moli za presvitlega cesarja. Nikjer nima avstrijska ideja trdníše, neomajljive zaslombe, kaker v vesti katoliške duhovščine. Tej duhovščini avstrijske narode odtujevati je isto, kar Avstriji grob kopati. Kaj bo namreč tako razno-

lične narodnodne elemente spajalo v eno skupino, ako ne katoliška ideja, katere nositeljica je katoliška duhovščina?

Kdor pa stavlja narodnost nad Boga, obožajoč jo, tedaj bo tudi hotoma ali nehotoma sè vsemi svojimi težnjami, naj jih imenuje kulturne ali slovstvene, služil svojemu maliku.

Človek zvaja kot končno bitje vse delovanje in teženje v en najviši smoter, brez katerega, kaker uči sv. Tomaž, ničesar ne čini. Komur je narodnost najviša, bo le ona končno določevala smér vsemu njegovemu delovanju; a ker narodnost dandanes zahteva v svoje najviše proslavljenje politiško zedinjenje narodov po jezikovni sorodnosti, bo tudi tak človek vse svoje druge težnje, slovstvene, kulturne ali kakerkoli jih krsti, končno obračal v ono najvišo svrho. Zatorej pa pelje slovstveni panslavizem tistih, ki jim je narodnost nad Boga, dosledno k političnemu panslavizmu, naj nepolitiški značaj svojega slovstva še toliko povdarjajo.

Da je res tako, pričuje najnovejša zgodovina revolucionarne Italije. Kaker priznava Mazzini sam, glavni povspeševavec italijanske revolucije, zahteva vsak političen prevrat, da se pred njim izvrši intelektualna revolucija v idejah in nazorih; to pa posrejuje in zgotovlja slovstvo. In kaker priča isti Mazzini, v oni slovstveno-revolucionarni dobi, za katero so sledili narodni boji za zedinjenje, so pisatelji vedno in povsod povdarjali idejo italijansko, so obujali v mladini nezadovoljnost sè sedanjostjo, kazali v bodočnost, pridigali prerojenje domovine k svobobi itd. To slovstveno delovanje je povzročilo vstajo v kraljestvu duha in besede, katera je bila moralična predhodnica politiških prevratov. Zedinjena Italija je bila vže dovišeno delo v duhu in v srci italijanske mladine, preden je le en 'op zagromel v dejansko vresničenje te ideje.

Jaz sploh menim, da Slovencem ni nikaker potrebno, da jim „Slovan“ ali „Slovanski Svet“ ali kak drug liberalen list pridiguje kulturni panslavizem. Dosedanje konservativno naše slovstvo je to nalogo dovoljno rešilo. Koliko je „Matica“ učeno in temeljito vže pisala o vseh slovanskih plemenih, koliko prevodov iz raznih slovanskih narečij nam prinesla? In ne piše „Slovenec“, ne pišejo „Novice“, kaderkoli potreba, navdušeno o Slovanih? Toda ti listi, govore o Slovanih, vedó, da smo prej Avstrijci, p o t e m š e l e Slovani; in ker to vedó, nad vse povdarjajo k a t o l i š k o idejo, katera je edino tako raznolične narode skupila v avstrijsko državo, katera, ako zamré, pahne tudi Avstrijo v neizogiben propad.

Kulturni panslavizem v ustih liberalcev! ? Kaj pa vse obsega ta panslavizem? Iz njih sadu jih boste spoznali. Proroki tega panslavizma so deloma vže sami iz katoliške cerkve prestopili k ruskemu razkolu, a ravno tako direktno in indirektno pregovarjajo tudi avstrijske Slované, da isto storé.¹⁾ Tedaj nič manj, kaker v

¹⁾ Nihče ne misli, da je to pretirano. Kako naši kulturni panslavisti podrejujejo vero narodnosti in katoliške Slované vabijo v razkol, je do-

provspeh kulturnega panslavizma zatajiti sveto katoliško vero! Mislite li, potem ko se bodo katoliški Slovani v imenu narodnosti izneverili Bogu in njegovi sv. cerkvi, da jim bo še sveta zvestoba do Avstrije in njenega vladarja?

Ni nevaren slovstveni panslavizem, češ, saj slovstvo ni politika — tako bi nam radi dali razumeti slovstveni panslavisti brez vere in Boga. In vendar nam njihovo slovstvo (poglej letnike rajnkega „Slovana“) tako rado prinaša slike in životopise političkih revolucionarjev in panslavistov! In vendar so jim politički rovarji vseh časov in vseh dežel junaški vzori, katere postavljajo tako radi mladini v posnemo! In vendar jim nad vse vgajajo crkveno-in politično-revolucijski nazori Husovi!

Ne; dandanes, ko je Avstrija obkoljena od brezštevilnih sovražnikov, ki prežé na njen pogin, ko revolucijski tok, kaker nam dovolj kaže zgodovina zadnjih desetletij, žuga preplaviti vse, kar stoji na temelji krščanske avktoritete in legitimnosti, dandanes je najmanj primeren čas z malikovavci absolutne narodnosti v en rog trobiti, sploh z njimi kakerkoli se bratiti. Komur je narodnost bogstvo, mu je opravičena edino le narodnostna država, kaker je nam opravičena le ona, ki sloni na pravo božjem. Narodnostni malikovavci so vže zdavno Avstrijo izbrisali iz vrste evropskih držav.“

„Toda Vi govorite le o panslavizmu, a iredentizma in pan-germanizma se zdi, da še poznate ne?“

„Poznam dobro in vem, da se žalibog tudi pri drugih avstrijskih narodih v imenu narodnosti še močnejše javljajo protiavstrijske težnje. Toda mi smo Slovenci in hočemo pometati pred svojim pragom. In ravno to me peče, da smo bili od nekdanj najzvestejši Slovenci na najvišem mestu očrnjeni kot panslavisti zaradi peščice brezverskih malikovavcev absolutne narodnosti, ki niso niti iz nas izšli niti v našem imenu pisali. Ako hočemo neomadeževano ohraniti svoje ime v zvestobi do Avstrije, odkrižajmo

volj razvidno iz naslednjih besed, katere nahajamo v „Slovanskem Svetu“ str. 253: „Narodnost sestavljajo naslednji elementi v njih skupnosti: izvor, vera, nra v itd. Vsako pleme, pomenja (namreč čl. 19. osn. postav, kaker si ga g. govornik tolmači) tudi slovansko, ima pravo nerušno, ponavljam nerušno, samostalno varovati, razvivati svojo narodnost, in dosledno tudi vse zgorej imenovane elemente narodnosti (tudi vero!); in ako kako pleme pride do prepričanja, da ena ali druga iz teh prvin ni njemu svojstvena, ampak tuja, ima isto pleme nerušno pravo povrniti sebi svojstveni mu element v zameno tujega, kakor na primer vero (čujte dobro, katoliški Slovenci, tu se vam priporoča zamena katoliške vere za grški razkol)... Torej imajo Slovani zmožnost. odreči se tuji cerkvi (ta je naše mati, rimsko-katoliška cerkev). in vrniti sebi cirilo-metodiško cerkev“. Ta slednja pa je g. govorniku, dr. Živnemu, ruska nacionalna cerkev, h kateri je tudi sam odpadel, ko je imenoje „slovansko cerkev;“ ta-le je „prvotno vzvišeno imetje Slovanov“, „podpira njih narodno zavest... pomaga narodnemu življenju s pomočjo avtonomije“. V to cerkev torej prestopite, Slovani, Slovenci!

se takih aposteljev in bacnimo iz svoje srede vse, karkoli le od daleč diši po narodnosti — brez vere in Boga!“

„Kdaj se vrnete iz B. v Ljubljano, prečestiti gospod?“

„Pojuterojem z vlakom ob desetih dopoldne.“

„Se priporočam na svidenje.“

(Dalje)

O BISTVU CERKVE.

Pisatelju knjižice „Zur Steuer der Wahrheit“

in pa „Slovanskemu Svetu“ — v obrambo resnice.

Vemo predobro, g. pisatelj, da „regere“, kaker beremo v Vulgati Ap. dej. XX. 28, ne pomenja „posvetnega“ vladanja; pač nikomur ni še padlo v glavo, s tega mesta izvajati za cerkev katerekoli posvetne pravice ali celó njeno visost v posvetnih zadevah nad kralji in knezi. Ne; pač pa pomenja vladanje *crkveno*, in sicer *pravo* vladanje, vkoliker stojé škofje kot *zapovedniki* nad verniki, ne pa le kot *vzor* i čredi svoji. In ravno za to zapovedovavno oblast gre tukaj: g. pisatelj jo, kaker smo vže zadnjič videli, taji, njemu so škofje le „die hervorragendsten Organe der Kirche Christi“ (str. 16.)

Češ, kaj takega uči izvirni tekst, kjer stoji za regere, regieren — *ποιμαίνειν*, pasti. S tem niste svoje trditve nikaker dokazali, g. pisatelj.

Beseda *ποιμαίνειν*, za njo *ποιμήν*, ima kaker većinoma drugih dvojen pomen: prvoten in drug, iz tega izveden. Prvotno je *ποιμαίνειν* gotovo pomenjalo pasti žival, *ποιμήν* pa živalskega pastirja, črednika. Drug pomen tema besedama je vladati, zapovedovati, in ako treba, tudi vdariti ali kaznovati. In ta pomen je kar naravno sledil iz prvega. Saj vže živalski pastir ima pavelico, da ovce in krave zavrača od škode. Zdi se mi skoro odveč drugi pomen dokazovati. Poznala ga je vže stara grščina. Homer imenuje kralja Agamemnona *ποιμένα λαῶν*. V istem pomenu nahajamo besedo: Iliad. II. 243, IV. 413, V. 566, XVI. 2, XIX. 35, 251, 386; Od. IV. 532. XIV. 497; Ksen. Kyrop. VIII. 2, 13. V tem pomenu vpotreblja besedi *ποιμαίνειν* in *ποιμήν* tudi sv. pismo stare in nove zaveze. Ps. LXXVII. 70, kjer pismo govori o kralji Davidu, in vendar pravi: elegit David.... *pascere*. Iacob. Še več. Ps. II. 9. beremo: Reges eos. V hebr. originalu

stoji תרעם iz korenike רעה arab r'aa ta glagol pa pomeni pasti in ob enem vladati; in kako vladanje je to, nam pové dovolj sv. pismo: in virga ferrea. Ta pomen obojih besed se dá nadalje vtemeljiti iz več drugih mest starega, a tudi novega zakona. Prim. Jerem. XXIII. 1, 2, 4, Eceh. XXXIV. Skr. raz VII. 5. itd.

Kaj tedaj? Zdrava eksegeza uči: ako ima katera beseda dva ali več pomenov, ima določiti stik, kateri izmej več pomenov se ima vzeti na dotičnem mestu; in ta stik gotovo ne priporoča pomena, ki ga hoče izviti g. pisatelj iz navedenega mesta. Apostelj namreč opomina škofe, naj pazijo na čredo svojo, kateri bodo pretili roparski volki; naznanja torej čase hude, kritične, ko bo treba postopati z vso estrostjo, ko ne bo zadostovalo le mirno hoditi pred čredo ter jej svetiti z vzornim življenjem.

Isto potrjuje tudi daljni stik. Eksegeza namreč uči, da se nima nobeno temnejše mesto tako razlagati, da bi pomen nasprotoval drugim jasnim mestom enega in istega pisatelja, ali pa tudi celega sv. pisma. G. pisatelj trdi, da beseda ποιμαίνειν na našem mestu ne pomenja pravega zapovedanja, regere. Iz tega izpeljuje, da škofje niso zapovedniki, ampak le vzor čredi, čes ta je nauk sv. Pavla, nauk sv. pisma! Toda isti sv. Pavel, čigar besede so nam ohranjene v Ap. dej., povdarja v svojih listih strože, nego vsak drug božji pisatelj, zapovedavno oblast učeče cerkve. V dokaz temu bi moral prepisati skoro cel njegov drugi list do Korinčanov. In sv. pismo novega zakona, kako očitno in odločno spričuje, da so apostelji in njihovi nasledniki dobili zapovedavno oblast nad verniki! Iz teh mest si moramo pojasniti, je-li prelagavec zadel pomen grškega ποιμαίνειν s tem, da je predstavil z „regere“, ali imamo tedaj pravico tolmačiti to besedo o zapovedavni oblasti sv. cerkve.

Kaj pomenja beseda „pasti“ v novem zakonu, je pač najbolj očitno tudi iz obljub, katere je gospod dal Petru. Istemu apostelju, kojemu je izročil svojo čredo rekoč: P a s i moja jagnjeta in ovce, je o drugi priložnosti govoril: Ti si Peter... In Tebi bom dal ključe nebeškega kraljestva. In karkoli boš z a v e z a l na zemlji, bo z a v e z a n o v nebesih itd. Te zadnje besede je Jezus Kristus enako govoril tudi vsem aposteljem in njihovim naslednikom, škofom. To uči isto sv. pismo novega zakona, katerega del so tudi Ap. dejanja. Kot kristijani pa — in gotovo tak hoče biti tudi g. pisatelj naše brošure — smo prepričani, da sv. pismo, navdihnjeno od sv. Duha, si ne more prerekati. Sicer pa nam — lahko trdimo — razlago besede „pasce-re“ podaje krščanski svet vseh stoletij, ki je škofe vedno imenoval „pastirje,“ njih duhovniško vpravo pa „pastirsko,“ tako tudi za časov, ko so škofje ne le v duhovnih in strogo crkvenih zadevah izvrševali svojo oblast, ampak tudi v posvetnih rečeh enako posvetnim vladarjem zapovedovali. Simbol pa škofovske

oblasti od prvih časov krščanskih do sedaj je bila palica. Kaj pomenja palica? Gotovo, kar pri posvetnih vladarjih žezlo: vladarstveno in kaznivno oblast. Sv. cerkev ogovarja novega škofa, mej tem ko mu izročuje škofovsko palico, tako-le: „Accipe baculum pastoralis officii, ut sis in *corrigen- dis vitiis* pie *saeviens*, *iudicium sine ira tenens*... in *tranquillitate severitatis censuram non desrens*.“ In vendar se simbol te oblasti navadno imenuje: pastorage. Evo tedaj pomen besed *ποιμαίνειν* in *ποιμήν*.

Toda kaj pa pomenijo besede I. Petr. 2. 9: izvoljeni rod, kraljeva duhovščina, posvečeno ljudstvo, besede, katere veljajo ne o škofih, ampak o vernikih? Tudi te besede nekaj pomenijo, toda ne tega, kar meni naša brošura in „Sl. Svet“, ki hočeta s tem dokazati, da je vladarstvena visost v vernikih, katerih organ in zastopniki so škofje!

Kratko nikar! Razložimo tudi tukaj, namreč mej pravim in nepravim pomenom besede: izvoljeni rod, kraljeva duhovščina. Izvoljeni rod so vsi kristijani, namreč iz velike množine po Adamu večni smrti pripalega človeštva, poklicani so od Boga Očeta, prerajeni po milosti sv. Duha, odločeni za nebeško kraljestvo. Toda izmeaj kristijanov samih so še drugi posebno izvoljeni, namreč duhovni; in kaker se vsi kristijani ločijo po neizbrisljivem znaku sv. krsta od nekristijanov, tako se duhovni po duhovnem posvečenju, ki jim isto tako vtisne neizbrisno znamenje, loče od kristijanov neduhovnikov, lajkov. Isto velja tudi o pridvku: posvečeno ljudstvo. Na našem mestu torej vpotreblja sv. Peter besedi „izvoljeni rod“ v prvem, ne pa v drugem pomenu. Kar se pa tiče besed „kraljeva duhovščina,“ moramo ravno tako ločiti mej pravim in nepravim ali prenesenim pomenom obojih besed. V pravem pomenu so duhovni le tisti, kojim pristojta pravica opravljati žrtev v pravem pomenu, namreč zvenanjo stvar, z nje vničenjem v imenu drugih, običaj, ki ga nahajamo pri vseh narodih; v nepravem zmislu je pa duhoven vsak človek, vkoliker daruje Bogu na oltarji svojega srca dar molitve, mrtvičenja itd. to je tedaj notranje nevidno duhovništvo; in k takemu so poklicani pred vsemi drugimi ljudmi kristijani, katerih telo je svetišče sv. Duha. Da pa ima sv. Peter le to duhovništvo v mislih, je pač jasno iz besed, katere nahajamo o vernikih v istem poglavju istega prvega lista le nekaj vrst zгоре: sveta duhovščina, da darujete duhovne žrtve... Isto tako so kralji vsi verniki — v nepravem pomenu, v pomenu, kaker govori Skr. razodenje: in bodo kraljevali na vekov veke. (XXII, 5.) In v tem pomenu ogovarja tudi sv. Peter svoje vernike hoteč jih s tem opominati, naj se vedno zavedajo svojega vzvišenega poklica kot kristijani. Kralji pa, vladarji v pravem pomenu t. j. v sedanji, vidni cerkvi Kristusovi so le škofje. Imenujoč tedaj apostelj vernike „kraljevo

duhovščino“ se nikaker še od daleč ne dotakne one vladarstvene oblasti, ki škofom pristojna d verniki.

Pač kolika zmešnjava pojmov, ako se razni pomeni besed strogo ne določijo! Po razlagi naših nasprotnikov bi morali vsi sodniki biti pravi bogovi, saj uči sv. pismo jasno: Rekel sem: Bogovi ste! (Ps. LXXXI. 6.)

Ako pa sv. Peter opomina škofo, naj pasejo izročeno jim čredo Božjo.. ne kot zapovedniki nad izvoljenci, noče s tem, nego jim priporočiti ponižnost in krotkost, nikaker pa odrekati jim zapovedavne in kaznivne oblasti nad njimi, kar se razvidi vže iz tega, da imenuje škofom ali starejšim sebe sostarejšega in jim s tem gotovo pripoznava vsaj nekaj oblasti nad verniki, katere polnost je dobil od Gospoda on sam.

Nadalje prisvaja brošura klerikom in lajikom v cerkvi volivno pravico pišoč: „Glede na posebna prava vernikov (lajikov) vemo iz svetega pisma Act Ap. VI. 2-6, da so vže apostoli prepúščali volitev dijakonov vsej občini, torej kleru in posvetnim in so sebi pridržali samo njih blagoslovljenje (položenje rok). Dalje nas poučujejo cerkveni učeniki in celó cerkveni zbori (konciliji), da se je vedno tudi pozneje varovala pravica duhovščini in posvetnim, da so sodelovali ob volitvi škofov in duhovščine.“ To pravico imenuje brošura lajikom pristojno itd. Str 16. in 17.

Ni tako, g. pisatelj!

Prvič kar se tiče volitve prvih dijakonov v Dej. ap. VI. Apostoli govoré zbranim vernikom: considerate viros... gr. *ἐπισκέψασθε* t. j. pre- ali razglejte, pretresite vsakega posebe in razsodite, kateri bi bili sposobni za ta posel. Apostoli so torej vernikom naložili, naj pričajo o sposobnosti, o vrednosti onih, ki bi se imeli postaviti za dijakone. To spričevanje tedaj ni bila še prava volitev. V 5. v. sicer beremo: .. et elegerunt, *ἐξελέξαντο*; toda *ἐκ-λέγω* pomeni samo na sebi izbrati; verniki so torej iz svoje srede izbrali sedem mož, katere so smatrali kot sposobne za dijakonat. Konečno volitev za dijakonat si pridržé apostoli sami rekoč: *οὗς καταστήσωμεν* (namreč: mi, apostoli) *ἐπὶ*... Vže v klasični grščini je *καθίδιτῆμι τινα ἐπὶ* stalen izraz za postavljenje javnih vradnikov, in pomeni koga v kaj postaviti, zakaj narediti. Po apostolih torej, ne po vernikih so sedmeri možje postali dijakoni.

Ravno tako krivo je, kar brošura nadalje trdi, da so namreč v naslednjih stoletjih lajiki in nižja duhovščina vedno izvrševali volivno pravico kot pristojno jim in da jim je tudi cerkev to pravico vselej varovala.

Cerkev ni nikdar lajikom volivne pravice niti priznala kot pristojne jim, niti jim varovala. Kaker pri razlaganji Dej. ap. VI. tako bi moral naš g. pisatelj tudi tukaj dobro ločiti, namreč mej

volitvijo in spričevanjem o sposobnosti izvoljenčevi. Res sicer, da vidimo posebno v prvih stoletjih pri volitvah novih škofov sodelovati tudi lajike in nižo duhovščino, toda teh dolžnost bila je le spričati, kako je ta ali oni živel; tudi je s tem ljudstvo pokazalo, kateri bi mu bil ljub; sv. cerkev je namreč vedno priznala resnico znanega pregovora: vox populi, vox Dei, ter je tem rajša poslušala ljudstva glas, čim bolj se je to dalo vesti duhu Božjemu in ne slepim strastem. In res, kdo bi imel posameznike boljše poznati nego ljudstvo t. j. oni, v katerih sredi človek živi iz mladih let? Zarad tega in le zarad tega je ljudstvo sodelovalo pri volitvah škofov in duhovnov. „Episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit, et uniuscuiusque actum de eius conversationibus prospexit“ — tako piše sv. Ciprijan 1). Kmalu potem: „ut populo praesente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur.“ Toda isto še jasniše uče besede istega Ciprijana, katere g. pisatelj — ne vem kako — navaja v potrditev svojega nauka: „In ordinationibus clerici, fratres carissimi, solemus vos ante consulere, et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare“. 2) Je *consulere* in *mores ac merita ponderare* isto, kar imeti v olivno pravico? Ako res v dokaz svoje trditve niste mogli najti boljšega mesta pri starih očetih, obsoja vže to dovolj Vaše nazore. Da pa je pri volitvi škofov ljudstvo dalo le „testimonium,“ dokažejo dovolj crkveni učenjaki. Le berite Bellarm. de Cleric. lib. I cap. 6. Sixtus Sen. Petrus de Marca, Thomassinus itd. To spričevalo je za prvih časov dajalo vse ljudstvo, kasneje pa, ko je prihajalo ljudstvo bolj omahljivo in podkupljivo, spričevali so le odličniši meščani. Ako je pa ljudstvo kakerkoli drugače vplivalo na volitve, se je to godilo le proti določbam crkvenim, je bilo torej nepostavno.

Drugič nam je ločiti mej volitvijo in predstavljenjem — *electio et praesentatio*. Poslednja se vrši lahko tudi po lajikih, kateri pa ne morejo dati nikomur pravice do crkvenega dostojanstva samega. Ta pravica ni bila nikdar pri ljudstvu: volitev, ki se vrši po lajikih, je po pravu crkvenem nična. — Can. „Nullus“ dist. 63 etc. 51 h. t. in c. 3. h. t.

O kakem „Ausfluss des den Gläubigen oder Laien zustehenden Rechtes“ gledé volitev crkvenih dostojanstvenikov ne vé crkveno pravo ničesar. Pač pa ravno nasprotno. Dokler so živeli apostoli, so sami postavljali škofo, ne da bi vpraševali za to niti Heroda niti Cezarja niti ljudstva. Po smrti apostolov je prešla ta oblast edino na naslednika Petrovega, rimskega papeža; in da je ta od najstarih časov edino postavljal in potrjeval škofo

1) Ep. 67.

2) Ep. 38.

po vesoljni cerkvi, pričajo nam dovolj crkveni pisatelji in očetje. On škofe postavlja, prestavlja, omejuje njihovo oblast, jih odstavlja; stvarja nove škofije, več manjših v eno spaja itd.

Res sicer, da nahajamo v poznejših stoletjih volitev škofov in crkvenih prelatov večkrat v rokah ne rimskega papeža, ampak tudi duhovnikov in več ali manj celó lajikov; res, kar pravi brošura „da na mnogih krajih volé tudi še dandanes škofe in nadškofe stolni kapituli, torej duhovniki.“ Toda tu nam gre za princip: od koga se izvaja ta pravica? Odgovarja nam zgodovina, odgovarja crkveno pravo: izvajala se je vedno in se izvaja od rimskega dapeža. Le-ta je določenim osebam podelil oblast škofe voliti ali imenovati; tudi so rimski papeži dajali postave, po katerih se imajo volitve vršiti. Te določbe so se vedno tudi spolnovale. In tako so dobili kapituli, tako tudi svetni vladarji pravico voliti. A prav zaradi tega so začeli rimski papeži od Klementa V. naprej, ker so pri voljenji škofov obveljale velike nepostavnosti in neredi, volitev škofov sebi pridržavati in sicer po vsej pravici; s tem niso namreč žalili pravice škofov niti provincijalnih sinod, ampak so si le vdržali pravico, ki jim je tikala vže od prvega početka.

Tako je tedaj z izvodom volitvene pravice. To je pa gotovo bistveno drugo nego, kar trdi brošura, volitveno pravico prisojati lajikom vsled pristojnega jim prava, iz katerega posledujejo (izvajajo) potem tudi posvetni knezi, kot zastopniki narodov, pravico vplivati na crkvene volitve.

Toda še o teh poslednjih nekaj. Tudi oni sodelujejo večkrat pri volitvah škofov; toda le v koliker jim je to podelila rimska Stolica. Ko je namreč Evropa vedno bolj in bolj začela izgubljati krščanski duh in izneverjati se rimskemu papeštvu, se je zdelo potrebno z raznimi državami se pogoditi ter postavno določiti razmerje vsakatero z rimsko Stolicó. Tako so nastali tako zvani konkordati, v katerih so papeži navadno podelili posvetnim vladarjem oblast novega škofa imenovati ali predstaviti, katerega pa še le papež postavi ali vstvari za škofa dotični cerkvi, kar se zgodi navadno v konsistoriji.

* *
*

Kaker povdarja naša brošura prava lajikov nasproti škofom, tako se trudi tudi nižo duhovščino zagovarjati ter dokazati, da razloček mej njo in škofi je nebistven. In to nalogo prevzema g. pisatelj, kaker se zdi, iz posebne ljubezni in sočutja z duhovniki druge vrste, katerim je, kaker piše, „težko breme crkvene pastirske službe, dušna skrb, pri pogostoma revnem življenji, naložena zlasti na njih pleča.“ Mi kot niži duhovni smo sicer odličnemu gospodu za to blago skrb iz srca hvaležni, vender pa nam

vest ne dopušča odobriti razloge, s katerimi nas skuša nasproti škofom toliko povzdigniti.

Mej drugim piše: „Po svedoštvu sv. pisma apostoli sami in njih nasledniki. škofje, nikaker se niso branili imenovati se in dati se imenovati samo duhovne (*πρεσβύτερος*, starejši, najstarejši). Tako beremo act. XX: 17, da je Pavel duhovnike pozval k sebi, katere pa vendar v kontekstu svojega opominjevanja imenuje škofe, act. XX. 28; in beremo isto nadomeščenje izraza „duhovnik“ za izraz „škof“ v Pavlovem listu na Tita I: 5, 6 primerjeno s 7“ itd.

Sumljivo je vže, da se je po vzgledu starejših krivovercev Blondell v imenu Puritanov (torej heretik v imenu heretikov) na ta mesta iz sv. pisma sklicaval, da bi v temeljil nauk, ki ga katoliška cerkev zavrguje za krivega, nauk, da po božjem pravu škofje niso viši od duhovnikov. In da naš g. pisatelj nič drugega ne namerja, je pač razvidno iz celega konteksta; češ, ona razlika mej škofi in nižimi duhovni se je še le tekom stoletij izcimila, nikaker v zmyslu apostolov, ampak popolnoma nepostavno. V potrditev temu in kot ostalino one prvotne enakosti duhovnov s škofi naveda, da volé tudi še d a n d a n e s (a u c h h e u t e n o c h) škofe in nadškofe stolni kapituli, torej duhovniki!

Kar se pa tiče navedenih mest iz svetega pisma, moramo pred vsem ločiti mej imenom in stvarjo. Kar pravi sv. Tomaž 2. 2. q 184. art. 6.: „De presbytero et episcopo dupliciter loqui possumus, uno modo quantum ad *nomen* et sic olim *non distinguebantur* episcopi et presbyteri; nam episcopi dicuntur ex eo quod *superintendunt*... presbyteri autem in graeco dicuntur quasi *seniores*...“ Superintendere, *ἐπισκοπεῖν*, nadzorovati, je opravilo kaker škofov, tako tudi, seveda v ožih mejah, nižih pastirjev; ravno tako so se v škofe in duhovne posvečevali izkušeni, starejši možje, *πρεσβύτεροι*. Ker je torej eno kaker drugo ime pristojalo obojim, se je tudi brez razlike vpotrebljalo za oboje. Sicer so prvi kristijani obe imeni vzeli iz staregu zakona: *ἐπίσκοποι* je v LXX ime za crkvene in državne vradnike; *πρεσβύτεροι* se je pogosto nahajalo pri starih Judih.

Še le proti koncu apostolske dobe se je stalno določil ter omejil pomen teh dveh besed: „postmodum tamen ad schisma vitandum necessarium fuit, ut etiam nomina distinguerentur, ut scilicet maiores dicerentur episcopi, minores autem presbyteri,“ tako pričuje sv. Tomaž Summ. 2. 2. qu. 184. a. 134.

Sè samimi imeni si bo g. pisatelj pač malo okoristil. Ali ne imenuje sv. Pavel Heb. 3. Jezusa Kristusa samega apostelja, sv. Peter pa I. 2, 25. škofa naših duš? Nadalje se presbiteri, da celó apostoli imenujejo dijakoni. (I. Kor. 3, 5. II. Kor. 3, 6. I. Tes. 3, 2.) Da, sv. Pavel prišteva aposteljem celó žensko —

kaker s tehtnimi razlogi umevajo sveti očetje in za njimi drugi eksegeti Rim. XVI. 7.

Drugače se nam pa pokaže vprašanje, ako pogledamo na stvar samo: „Sed secumdum rem inter eos (presbyteros et episcopos) fuit distinctio etiam tempore apostolorum“ — tako piše sv. Tomaž na gore navedenem mestu. In bilo bi pač odveč to iz sv. pisma dokazovati. Le eno. Ker se brošura sklicuje tudi na list do Tita povdarjajoč nadomeščenje izraza „duhovnik“ za izraz „škof,“ opozorimo pred vsem na ta list. Mej drugim piše sv. Pavel Titu: „Zavoljo tega sem te pustil na Kreti, da to, kar manjka, napraviš, in postaviš po mestih duhovnike (πρεσβυτέρους), kaker sem ti tudi zapovedal.“ (I. 5). Kdor postavlja duhovnike po mestih, ni li njihov vodja in vladar? Kaj pa še le zapoved, katero daje isti apostelj Timoteju: „Zoper duhovna tožbe ne sprejemaj razun pred dvema ali tremi pričami, kateri se pregrešé, jih p o s v a r i vpričo vseh itd. (I. Tim 5, 19. r.n.)“

Res sicer, da se v novem zakonu poleg aposteljev tu pa tam ne imenujejo, kaker le duhovniki; a to še nikaker ne potrjuje, kar namerja brošura dokazati. Ker je bilo ime presbiter, duhovnik, v rabi tudi za škofo, smemo na dotičnih mestih besedo duhovniki raztegniti tudi na škofo, in pred vsem na-nje. Sicer pa tudi tega nam ni povsod treba, sosebnost v prvem začetku aposteljske dobe. V prvem času so namreč apostelji sami bili škofje, tako da zraven njih in pod njimi so bili le duhovniki — od tod rek: apostelji in duhovniki. Še le v poznejši dobi aposteljski, ko se je cerkev Kristusova čedalje bolj širila in so apostelji izvirali, so začeli postavljati škofo z oblastjo nad duhovniki, kaker sta bila Timotej, Tit in drugi. In tako se nam pokaže vredba cerkvene hierarhije v poznejših listih sv. Pavla, posebno v tako zvanih pastirskih, določena v veliko jasnejših obrisih, kaker v listih iz prejšnje dobe.

* *

Slednjič še o pravici glasovanja, katero so po trditvi naše brošure imeli in še imajo pri ekumenskih crkvenih zborih duhovniki in celó lajiki! Piše namreč: „Celó v velevažnih vprašanjih, o katerih so sodili, da se dotikajo verskega nauka, je odposlala crkvena občina Antijohiška apostola Pavla poleg Barnabe in drugih k apostolom in duhovnikom Jeruzalemske cerkve matere, da bi jim ta dala rabsodbo; da ta rabsodba je bila dejanski dana v zboru apostolov, duhovnov in cele občine, torej tudi posvetnih Act. XV: 6, 22, 28, 29.“

Prvič bi moral g. pisatelj dognati, da tukaj beseda πρεσβύτεροι pomenja izključljivo le niže duhovnike: toda to se mu ne bo nikdar posrečilo. Marveč nič ne brani misliti tu na škofo. Aposteljski zbor se je namreč obhajal I. 51. ali 52. po Kr., tedaj v

dobi, ko so bili apostelji gotovo vže postavili nekoliko škofov, in ti so se, kaker zgore pokazano, nazivljali tudi *πρεσβύτεροι*. Kar se posvethnih tiče; sv. pismo nikaker ne trdi, da so i oni vprašanje razsodili. V vrsti 22. sicer beremo: „Tedaj je dopadlo eposteljem in starešinam in vsej cerkvi izvoliti izmej njih može in poslati v Antijohijo....“ Slo je tu za volitev zanesljivih mož, kateri bi spremili Barnabo in Pavla v Antijohijo ter pričali o resničnosti vsega, kar se je v Jeruzalemu sklenilo. Naravno tedaj, da se je pri tej volitvi vdeležila vsa množica, ker ona najbolje pozna i sposobnost i vrednost posameznih vernikov. Toda, ko se razpravlja *versko* vprašanje, tedaj molči množica in poslušá, govore pa apostoli, Peter in Jakob; ravno tako se pošlje dogmatično pismo v Antijohijo ne v imenu vernikov, ampak le aposteljev in starešin, kajti ono začénja tako-le: „Apostelji in starešine bratje tem, ki so v Antijohiji.... pozdrav.“ (XV. 23.)

Sploh pa, govore o vdeležbi pri crkvenih zborih, moramo spet ločiti, kar naša brošura tako rada opušča, ločiti namreč mej različnimi vdeležbami. V to naj si naš g. pisatelj dobro zapomni, kar piše Suarez: De fide I, 1: „*Alios constat vocari per se, qui patres tuentur et seditiones vitandas curant, sicut principes vel legati vel duces eorum.... alios, ut discutiant res tractandas, sintque a consiliis ipsis Patribus, sicut sapientes cuiusque conditionis et dignitatis viri; alios tamquam propria membra concilium constituentia, qui ex officio vindicant activa suffragia in concilio definitionibus et statutis, atque hi sunt, qui proprie conveniunt et de quibus instituitur disputatio.*“

V posvetovanje se lahko pokličejo katerikoli učenjaki, kojim potem pristojá tako zvaní votum *consultivum*; votum *decisivum* pa ne gre po božjem pravu nego le škofom.

Rekel sem: po božjem pravu; kajti po crkvenem pravu in vsled posebnega privilegija, ki je vtemeljen v starodavni navadi, imajo na concilih votum *decisivum* tudi kardinali, akoprav niso škofje, nadalje opati in redovni generali. Zapomnite si torej, g. pisatelj: ako glasujejo v verskih vprašanjih duhovniki neškofje sè škofi, smejo to ne kot duhovniki, kaker da bi bila ona pravica morda izvor iz duhovniške oblasti; ampak le vsled posebnega privilegija podeljenega jim od papežev in vesoljne cerkve. Da pa sme papež podeljevati tak privilegij tudi drugim, ki niso škofje, se dá razlagati iz tega, da pravica glasanja ni toliko izvor duhovniške oblasti (*potestas ordinis*), kaker marveč vladarstvene (*iurisdictionis*); te poslednje meje pa se izjemno in v vedni odvisnosti od papeža in škofov raztegnejo tudi na druge (Prim. Schmalzgrueber Dissert. prooem. n. 326.) Potemtakem torej nič ne dě, ko bi tudi hoteli oni „*πρεσβύτεροι*“ Act. XV: 6, 22, 28, 28 z našo brošuro vzeti res le za duhovnike.

V potrjenje svojih škofovski oblasti sovražnih nazorov se naš g. pisatelj na dalje sklicuje na sv. Hieronima, češ, ta crkveni očak je mislil bistveni razloček mej škofom in duhovnikom v strogo crkvenih (sakramentalnih) zadevah zaznamovati jedino s tem, da pristuje prvemu vzvišeno pravo posvečevanja dijakonov in mašnikov, torej podeljevanja viših posvečevanj, v tem ko je znano, da smejo celó najviši mašniki (prelati redovne duhovščine) podeljevati samo niže posvečevanje (quatuor minores ordines).

No, na istega Hieronima so se sklicavali tudi — heretiki, pred vsem Puritani z Blondellom. Mesto, katero ima naš g. pisatelj v mislih, se glasi: „Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat?“ Ali ne priznava Hieronim s temi besedami škofom duhoynega očetovstva nasproti mašnikom, ki so potemtakem svojih škofov duhovni otroci? Ni s tem vže dovolj vtrjena viša oblast škofovska, ki se bistveno razlikuje od duhovenske? Toda g. pisatelj išče bistvene enakosti mej škofi in duhovni ali vsaj nekaj početek te enakosti v tem, da „smejo najviši mašniki podeljevati niže posvečevanje.“ Vse dobro, g. pisatelj, ako bi le „najviši mašniki“ ono pravico imeli iz sebe, toda dobili so jo od rimskih papežev in ekumenskih koncilov; zatorej se jim pa tudi lahko ravno tem potom odvzame ali omeji, kaker je storil n. pr. Trid. koncil gledé opatov sess. 23. c. 3.

Sicer pa, kar se tiče sv. Hieronima, lahko zabrede vsakdo, ki hoče le iz enega ali drugega posameznega mesta poznati pravo misel njegovo. Bil je namreč Hieronim vroče krvi in posebno v prejšnjih letih zeló strasten. Tako tudi v Comm. in Tit. I. 5. nn. hudo vdriha po škofih, zato ker so v onih časih slabo vpravljali crkveno blago in ne v redne posvečevali v duhovnike. Zatorej opomina z ozirom na Tit. I. 7, da apostelj zahteva ravno take lastnosti od duhovnikov, kaker od škofov; Hieronim tedaj vsekako govori o neki enakosti mej škofi in mašniki, toda ta je le enakost lastnosti, ki se zahtevajo od obojih, kaker tudi gledé prvotne skupne vprave crkvenega premoženja.

A tem bolj zapoveduje hermenevtika enaka nejasna mesta pisateljeva pojasniti iz drugih sorodnih, a jasniših, ter prva tolmačiti v soglasji s poslednjimi. In takih mest ravno pri Hieronimu najmanj pograšamo, mest, iz katerih je več ko razvidno, kako je tudi ta crkveni očak enako družim pripoznaval škofom popolno, bistveno različno oblast nad nižimi duhovniki.

Predalec bi me zapeljalo, ko bi hotel vse natančno dokazovati. Vsakdo se o tem lahko sam prepriča, da le vzame v roko eno ali drugo dogmatično knjigo.

Prihodnjíč še nekaj z g. pisateljem naše brošure.

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

Oprostite, g. vrednik, eno samo besedo še.

Kaker sem slišal, je vzbudila vest, da mislim izdajati literarno zapuščino Štefana Hodulje, splošno zanimanje. Vže prvi list je baje provzročil veliko hrupa, in nekatere duhove močno razburil. Jojmene, kaj pa še le bo! Sicer pa, da Vam odkrito povem, mene kaj takega prav pri srci maže. To pa ne zarad tega, ker sem morda kregav, kaker tisti srboriti kritik, ki je zagotavljal, da še le tedaj bi vžival pravo nebeško veselje, ko bi se mogel zlasati in skavsati z vsem svetom. Kratko nikar, g. vrednik! Sicer pa tudi taki poredneži niso na svetu brez vsake koristi: kaker namreč učeni trdé, je v gibanji življenje. Kako dobro tedaj in koristno, ko se ljudi poloti dušna zaspanost, da kdo malo porogovili in jih popraska.

Še drugim nezadovoljnežem moram odgovoriti. Nekaterim je zlog Hoduljin prepridigarsk. No, temu pa ni Hodulja kriv. Zlog je človek — tako je baje rekel neki modrijan. Človek pa je tak, kaker ga je Bog stvaril. Prizanesimo vbogemu Hodulji, če malo poropoče, saj ne more drugače. Ljudje so dobili razne talente, vsak je potreben o svojem času, in ravno posten čas je čas pridiganja.

A prav tega mi ne dajo drugi veljati ter se hudujejo ne sicer toliko nad Hoduljo, kaker nad menoj, češ, da sem začel izdajati Hoduljine pridige o nevmetnem času, ker pri nas ni še začel post, ni vse še tako črno, kaker hoté nekateri videti: pust je še, praznujmo, koledvajmo, plešimo! Takim optimistom odgovarjam: Skrben pridigar ne čaka, da pride moralno zlo do skrajne meje, on povzdigne glas za časa, ko je še upati rešitve. Zatorej poslušajmo dobrohotne besede izkušenega moža!

Drugim spet ne vgaja, da sem dal Štefanu hoduljo na pot, saj imamo železnice, imamo telegrafe, čemu se še posluževati starokopitne hodulje! Veste, g. vrednik, da telegraf je dandanes lažnjiv, tako da mu malo ali nič ne zaupam, železnica pa je preveč svoje glavna: ravno kjer bi mikalo človeka postati par ur, vže zaslišite kondukterja: Eine Minute! tako da komaj pomolite glavo skoz okence. In pa tista tesnost in omejenost v zeležničnem vozu! Mej tem ko hodulja i hojo povspešuej i potujočega postavlja na više stališče, kaker tudi mu daje neomejen razgled, navzgor in navzdol, na desno in na levo. Ostanimo tedaj pri stari hodulji.

In tako dalje, gospod urednik; človek naštej in odgovarjaj na vse, kar mora slišati od nagajivih ljudi!

Sploh pa si cel svet glavo lomi, kdo bi mogel biti tisti „Tone od Kala,“ namreč jaz, g. vrednik. No, zakaj pa tolika zvedavost! Saj ni niti moja zasluga, niti krivda, da je Štefan tak, čemu tedaj omenjati lastno ime? Svet, menim, bi gledé mene lahko bil popolnoma indiferenten. Sicer pa sem več ko prepričan, g. vrednik, da Vi se vredniških dolžnosti predobro zavedate, in torej tudi veste, kaj je sigillum redactionale.

Slabi dnevi so za me, g. vrednik, dnevi jeze in nevolje. In ta nevolja, veste, nad koga se razliva? Nad žabe, g. vrednik. Pod oknom imam kal, in veste, g. vrednik, da pri nas so kali bivališče žab. To vam je reglanje noč in dan, posebno pa na večer. Žek, žek, žek! Žok, žok, žok! iz tisoč žabjih grl, ta je koncert, ki mi svira vsak večer; kaj ne vse drugače, nego Straussova kapela v Dunajskem praterji! In ti žabji mehi imajo navado o večernem hladu poskakati na obrežje, da se iz brega v breg močnejše odmeva. Sinoči mi je bilo vender vže preveč. Planem iz sobe ter zabrusim par polén proti kalu; ko bi trenil, bile so vse v vodi in imel sem mir celo noč. Tako sem našel, g. vrednik, remedium, kako po-redne žabe reglavke vganjati. Energije treba, g. vrednik, energije proti žabam.

Sicer pa nikar še ne mislite, da sem popolnoma brez skrbi; žabe so bojive, zbadljive; kaj tedaj, mislim si, ko bi, posebno ko me ni doma, vzdignile punt? Vže tako je v naši dobi vse oboroženo, svet diši po smodniku: vojska, vojska, čuje se od vseh strani. Kaj tedaj, ko bi se tudi žab polotila slast po vojski? Saj tudi kričanje zna na vojski veliko zdati, kaker nam, če se ne motim, neki star pisatelj pripoveduje o barbarih, da so imeli navado mesto obdati in s krikom napasti. In pa — da se vrnem k našim žabam — mogočnost vojske ni absolutno izključena, da celó netivo je prav blizo. Pod kalom se nahaja lep gaj, nasajen z orehi in kostanji, niže dalje pa rodovitne njive, kraj tedaj, kaker vidite, kar stvarjen za — poljske miši. Brezdvomno jih biva tu cela legija. Res sicer, da je miška tiha, potrpežljiva živalica. Toda vedno in vedno reglanje gor v kali bi jim znalo konečno vender le presedati, in ko bi prošnje in opomini — kar je zaradi znane žabje ošabnosti verjetno — nič ne zdali, bi znal slednjič mišji rod po skupnem zborovanji napovedati — žabam vojsko. No, g. vrednik, ne glejte kaker neverni Tomaž, češ, kaj takega je pa nemogoče! Žabje-mišja vojska je star zgodovinski faktum. Saj hočete biti učenjak, tedaj gotovo tudi poznate Homerov epos: baktrahomijomahija t. j. vojska mej žabami in mišmi. In kaj takega da bi imelo zdaj biti nemogoče!

Denimo tedaj, da bi res kdaj prišlo do vojske mej žabami in mišmi, kaj se Vam zdi, g. vrednik, kdo bi zmagal! Težko je vga-

niti; vendar jaz bi miškam nikaker ne odvzel vsega upanja. Ko bi jim pa jaz bil vojskovodja, bi hotel komandirati, da se zaženó v žabe, zabodó va-nje svoj oster zobíč ter jim razpró meh, potem naj jim le dajo poskakati v kal — konec bi bil za vselej žabjega reglanja!

Hómerova baktrahomijomahija, g. vrednik, pravijo, da je parodija trojanske vojske. In taka parodija, mislite li, bi ne bila tudi v naših časih vmestno podjetje? Skóro celi svet se mi zdi dandanes velika parodija. Ne bomo imeli kmalu drugega ko mogočne bahače in kričače, ki se napenjajo kaker žabe s frazami — nekdo je fraze slovenski imenoval „puhlice“, res izvrstno! — hoté vse prekričati; kdor bi poslušal samo njih reglanje, bi res mislil, da živimo v zlati dobi svobode, enakosti, bratoljubja in kreposti, da smo rod samih filozofov in pesnikov. Ni li to parodija onih časov, ko je bilo malo besed in fraz, a več dejanj? Da, parodija! V onem slučaju tedaj, ko bi se vnela vojska mej žabami in mišmi, bi jaz hotel redki prizor natančno opazovati z okna svoje sóbe in v kratkem — povem Vam tu, g. vrednik, da ímam tudi jaz nekaj pevske žile — v kratkem bi znal svet iz mojih rok prejeti drugi zvezek Homerove baktrahomijomahije! Vidite tedaj, kaka čast me zna slučajno še doleteti; na vekov veke se bo potem moje ime stavljalo poleg Homerovega. Kam pride človek, ako hodi za žabami!

G. vrednik, vzamem Vam besedo z jezika. Kaj ne, hoteli ste vedeti, ko bi res prišlo kedaj dó slavnega slovstvenega dela, do moje baktrahomijomahije, ali bi morda hotel en del svojega eposa, n. pr. en spev, odmeniti tistim žabam, oziroma njih reglanju, ki se zagunjajo v Vaš list?

Vse se dá pogoditi, g. vrednik, le pazite, da se mi ne zamerite.

To mi je srce težilo, g. vrednik, zdaj pa: zdravstvujte. Na tem mestu nikdar več, g. vrednik, vsaj ne tako z lepa. Se priporočam. Zdaj pa poslušajmo, kaj nam nadalje pridiga Štefan Hodulja.

II. list.

Bilo je nekaj dni potem. Po pustem Krasu sem se bil vže naveličal. Toda nisem še vedel, na katero stran bi jo krenil. Tu mi pade v glavo, kar sem vže večkrat slišal pripovedovati, da tam nekje pod kraško goro se nahaja gnezdo izvrstnih pevcev. Kaj, ko bi jih šel obiskat? Mišljeno, storjeno. In hajd, skoz Železna vrata po gori, koder so ravno začeli zidati novo cesto.

Dojdem pred neko vas. Ob cesti je bila njiva. Kaker je vse kazalo, se je bil nekdo namenil orat. Vendar se je zdelo, da se mu nič kaj ne mudi. Na osredku tik ceste je sedel na drevesu, dvoje volov pa s konjem spred so bili napreženi pred drevo, ča-

kaje, da jih kdo požene. Toda naš orač se je bil nekam drugam zamaknil. Glej ga, kako tolče z ного ob zemljo: Eins, zwei! Eins, zwei! Z desnico maha po zraku, vrté kratek svinčnik mej prsti, v levi pa komaj da zapaziš droben košček belega papirja.

„Zdaj še le vidim, koliko znoja staneš, lavorov venec! Res, pesniki so pravi mučeniki, vredni, da jih človeštvo postavlja na oltar in jim večno zažiga kadilo občudovanja in hlaležnosti. Kako trdo mi gre danes! Glej no! Začnimo:

Kaj srce žalostno tuguješ,
Po sreči nedosežni mi zdihuješ:
Vesoljnega sveta gorjé te tlači
In bol neznosna, ki ljubezen....

..... No.... ki ljubezen.... jo rodi.... Ne, rima se ne vjema.... ki ljubezen.... recimo ljubav: ki ljubav jo.... znači. No, tlači — znači, to pa vže gre. Toda kaj pa je to: znači? No, pa pustimo za zdaj, da se le vjema!

„Prijatelj“, oglasim se, „Vi gotovo še premišlujete, kaj bi sejali, ajdo ali cinkvantin?“

„O,“ mi odgovori, „Vi ne poznate človeškega srca in njegovih potreb. Kako majhno je, in vender, kako neizmerno, kako nezapopadljivo! In kdo more spoznati moči, ki se v njem javljajo? Miren in brez skrbi se vležete zvečer spat in zjutraj se zbudite sè srcem neskončno težkim, kaker bi erinije napeljale vanje vso tugo, vse gorje, ki je razlito po nesrečni zemlji. Od kod to? Vprašate, iščete — zastoj! O slepe moči, katerim nas je izdala svetovna osoda! Enega tira sèm, drugega tija.... brezvoljna igrača smo. In ta ogenj, ki divja v mojem notranjem, kdo ga bo pogasil? Le ti, o divna poezija, ti hči nebeška, le ti mi lajšaš neskončno gorjé; le ti daješ duška neizrekljivi srčni boleti!“

„Tedad Vi se bavite s pesništvom?“ povprašujem.

„Da, ta je moj žalosten delež.“

„Zakaj žalosten?“

„Zato ker pravi pesnik ne more biti srečen. Od Homera do najnovejšega poeta bili so vsi nesrečni, mučeniki. In tudi jaz moram biti nesrečen, moram!“

„Pravi pesnik — kateri se vam pa zdi?“

„Tisti edini, ki prepeva ljubezen, a tako, da mu je ljubezen le simbol neskončnega gorja in nesreče, v kateri se vije vse, kar pod solncem živi.“

„Tedad ste pri vas poezija in nesreča nerazdružljivi; katera Vas je poprej obiskala, poezija ali nesreča?“

„Dolgo, dolgo je na dnu srca tlela iskrica. Nisem vedel, kaj in kako; le to se mi je zdelo, da nekaj nosim, kar mora na dan; in dokler se to ne zgodi, zdelo se mi je, da bom neskončno nezadovoljen. Kar glejte — bilo je pred petimi leti — naletim na knjižico novo izšlih poezij. Bile so neskončno žalostne, tužno-mile;

našle so odmeva v srci, odprle so mi vir bolečine, ž njo poezije; od tedaj se rana ni še zacelila, še le v hladnem grobu najde mi srce tešila in miru.“

„Tedaj se imamo v kratkem nadejati zbirke Vaših poezij?“

„V dveh letih vsekako, ako ne prej. Sicer pa ravno zdaj ni na Slovenskem kaj vgoden čas za pesnike. Saj vam je znano, da je pred kratkim svoje poezije izdal pesnik, ki ga cela Slovenija proslavlja za drugega Preširna. Kdor hoče tedaj za takim nastopiti, veste dobro, da ne sme z navadnim blagom pred občinstvo. In pa mi priposti kmetje! Gospoda nam je zavidna; ako nimajo poezije prave notranje veljave, ni se mi nadejati priznanja.“

„Vi ste tedaj kmet. Vse se mi zdi, da sem bil vže tu pri Vas. Ako se dobro spominam, je tu gor Vaš dom. Toda pred leti sem videl tam le poleg hiše tudi kovačijo...?“

„Ko sem se lotil pesmi kovati, sem pa kovačijo podrl. Kladvo je pretežko za pesnikovo roko, sape iz kovaškega meha se muze bojé.“

„Tedaj ste prenesli kovačijo na papir?“

„Tako je. Le žal, da sem začel prekasno orati domačo ledino. Toda treba tem bolj hiteti, da zamujeno dopolnim. Da boste vedeli, kako na daleč se vže razširja krog mojega delovanja, glejte tu...“

Pri tem privleče iz žepa ilustrovan list, humorističen.

„Da boste vedeli, j a z sem mu vrednik.“

„Vi vrednik humorističnemu listu? Ali je sploh mogoče, da se kdaj zasmujete, saj ste rekli, da Vas tlači gorje celega sveta? Svetožaljec in humorist!“

„No, vse treba biti o svojem času, ko tako od nas zahteva domovina. Mi — Slovenci smo pripravni za vse!“

„Odgovorni vrednik — torej tu stoji podpisano Vaše ime?“

„Kaj pa da! Jaz sem le intelektualni vrednik. Veste, da treba na desno in levo brezobzirno mahati; tako odločni boritelji pa pridejo večkrat navzkriž z državnim pravnikom, in tako se zna zgoditi, da človeka še zapró. Mislite si tedaj, koliko bi trpela narodna stvar, ko bi moral jaz n. pr. dva meseca čepeti v zaporu?“

„Dovolite tedaj, da se sam prepričam, kako vrejete svoj list.“

„Izvrstno, ne bojim se.“

Berem :

Prisega.

Juri, Juri, Juri,
 Ak' se ti ne studi,
 Sprejmi slednjo štor'jo,
 Kak pri nas godí se.
 Včeraj so se zbrali
 Nute Čančev, Pepo Klarin
 In Drejuš od Malna
 Noce tud' Kuštrinov.

Šiora Žeža jih postrže,
 Dá rebule in šalama
 In marona tudi speče,
 Da prav dobro se imajo.
 Zdaj pa začnejo kramljati,
 Taič pobrusten ropotati,
 Ak' slovensko pa povprašaš,
 No kapiši ščavu — slišiš.
 Prisegó, se zarotijo,
 Da za vsako šklaf-besedo
 Ki všla iz ust bo komu,
 Plačal bode za pol litra.

„Kaj ne, da je kroftna? Tako se mora z nemškutarji in lahoni na dan. Ako bomo tako pometali, upam, da v dveh letih iztrebimo ves smetljaj iz Slovenije. Rekel sem vže večkrat: gosposka roka je prizanesljiva; dokler ne prime trša pest za pero, ne bo Slovenija varna.“

„Kaker vidim, imate lepo število sotrudnikov.“

„Da, toda vse poštene, narodne duše in krepkih pesti.“

„Kdo je ta Tone Jokelj?“

„Pošten krojač.“

„In Prostin?“

„Pošten mizar.“

„Tu spet neki Slavjanin?“

„Noroden mesar, ki je vže porabljal pleče marsikakemu lahonu.“

„Tedaj iz vseh stanov jih imate? Kmetje, kovači, krojači, mizarji. Kdo nam bo pa koval in šival, če bo vse pisalo in pesnikovalo?“

„Iz vseh stanov se mora nabirati narodna vojska.“

„Kaj pa vidim tam le na zidu pribito?“

„Vabilo k veliki besedi in narodnemu plesu, ki ga priredimo v nedeljo v novi narodni dvorani.“

„Smem tudi jaz priti?“

„Prav ljubo mi bo, ako nas pohodite. Prepričati se imate, kako živo klije narodna reč pri nas.“

„Na svidenje tedaj.“

* * *

Res, čuden rod, ta pesniški rod!

Nekdaj je veljalo, da le tisti smejo pesmi kovati, ki jim je narava dala pesniško žilo — počta nascitur... Dandanes narobe: prilastiti si hočejo siloma, za kar po naravi niso bili in ne bodo.

In pa to število nerojenih poetov kako narašča! Kaker gobe po dežji. Katerem dežji? Dež človeške ničermernosti in napuha, ki je zavladal naše stoletje. Kaker imamo nepoklicane filozofe, nepokli-

cane politike itd. tako, in pred vsem, si iščejo nepoklicani pesniki „nevmerljive slave“.

Tudi da bi imelo stati dve leti truda, da le konečno vzleti izpod kladva drobna pesenca v kak — leposloven list! Sprva seveda pod idealnim laži-imenom; počasi se mistična megla jame razganjati in slavna pesnikova oseba se v vedno jasnejših potezah zvedavemu občinstvu prikazuje. Slednjč, po mnogih mnogih letih sfrihi skriti feniks v podobi nad vse ličnega, a tudi nad vse drobnega zvezka predrobnihih poezij v javnost. In tedaj ploskanje, strmenje od vseh strani: nedosežen pesnik! diven slavec! Sprejet je mej bogove.

A propos! Omenil sem izvenredno drobnost in ličnost pesniških zvezkov. Ta je karakteristikon novodobnega pesniškega knjigotrštva. Neki italijanski kritik, brezobziren in nevsmiljen, to reč tako-le opisuje: *Scrivono e stampano piccoli volumi di poesie, tutti fratelli germani... la copertina giallo pallidetto, screziata di rosso e nero, le paginette morbidissime in carta cinese, caratterini elzeviriani costretti come sono a contarci certa roba da chiodi, anzi da bordello, roba che non ha ne babbo ne mamma, ma tanto riempie le pagine... No: le pagine rimangono per due terzi vuote (da je le dosti dosti strani, češ, potem je tudi pesnik večji!) corse solo per lo mezzo da paroline corte corte, infilzate come le cifre dell'abaco... 1) Kdor ne razume, pa naj si dá preložiti.*

In pa kako slano moramo Slovenci to drobno poetiško robo plačavati! V desetih, petnajstih minutah prebereš, in za ta vžitek moraš dati poldrugi, dva forinta! Res, kaker da bi nam ti pesniki v svojih poezijah kazali sama nebesa! In pa pri vsem tem hočejo biti — idealisti! In pa — nesebični domo-in rodoljubi, mučeniki narodne stvari in vedi Bog še kaj! In ta dragi denarec gre iz žepa siromašnega naroda slovenskega, pred vsem vbozih dijakov, ki morajo cel mesec stradati, da si morejo privoščiti kratek pesniški vžitek!

* *
*

Kaj pa ljubezen? Prišlo je dandanes v modo, da pravi pesnik ne sme opevati drugega, kaker ljubezen. Mora biti zaljubljen, in ako ni, se mora delati, da je. Za muze, je dandanes zakon obligaten!

In ta ljubezen pesnikova seveda mora biti nepostavna t. j. taka, ki se po večno veljavnih zakonih krščanske uravi ne sme gojiti, z eno besedo: pregrešna. Toda ljubezen ta mora ob enem biti taka, da si jej volja ne more vstavljati t. j. živalska. Od tod popolna brezvoljnost in moralična onemoglost nasproti strasti, katero tako mično vpodablja naša pesniki in novelisti, katera se-

1) G. Zocchi. Verismo e verità p. 34.

veda opravičuje tako zvane grehe proti šesti zapovedi. Od tod „srčne rane,“ od tod pesnik „oslepljen tič,“ pesnik „mučenik“ pod gospodstvom „nevsmiljene,“ „trdosrčne“ itd. itd.

Drugega ni več manjkalo, nego takim bedarijam dati više-znanstveno, filozofično vtemeljitev. Zgodilo se je tudi to. Čuj! Rana osodne ljubezni, za katero mrè pesnikovo srce, je prav za prav jak svetobolja. Zatorej so bili vsi pravi pesniki svetobolci, in vsi prihodni morajo biti svetobolci. Potentakem ni težko vganiti, kako si imamo misliti vzor pravega poeta. Oglej si naslednjo sliko: Človek motnih, obupanih oči, z dolgimi, razkodranimi lasmi, kakor razcefrana turščina stebila po toči, z globokimi brazdami po čelu, kakor hudourniki, katere je povodenj vdolbla po gorinem rebrišči: evo tip pravega pesnika!

Tako je. Od dvajset let sèm se pri nas skoro vse pesni in pesnice, novele in romani in povesti vlivajo po enem modelu: on in ona, po daljšem ali krajšem ljubkovanji pride ta finale: če je vsoda milostna, slede poljubi itd. itd., če je pa vsoda nemila, vse konča z obupom, z enim ali dvojnim vmorom in z obligatnim samovmorom! Ta je vsa ženjalnost naših pesnikov in romanopiscev!

Vsa lepota tedaj in vsa vmetnost obstoji v meseni slasti in vživanji! Ta je filozofija golega materijalizma in fatalizma.¹⁾

Pesnikom svetobolcem, ki tugujejo v svoji resnični ali domišljeni nesreči, bi to povedal: če bi nesrečneži vže v mladosti se navadili brzdati svoje oči, krotiti strasti, če bi, opustivši prazne sanjarije, vestno spolnovali svoje dolžnosti, in pred vsem skušali si priboriti pošteno vsakdanjega kruha, bi gotovo v malo letih zginilo sè zemlje vse svetobolje ter imeli bi toliko srečnih ljudi več.

Jaz ne vem svetobolju nego en vzrok: dušno bolezen, po domače neumnost. In pesniku tožečemu vsodo, pesniku svetobolcu, bi kar zaklical, kar je te vrste ljudem rekel sv. Avguštin: „O si cor tuum non esset *fatuum*, non crederes fatum!“

* * *

Tudi z našimi humoristi bi rad govoril eno besedo.

¹⁾ Ta modrost se vtepa v glavo tudi naši mladini. Krščanstvo, z ne-skončno polnostjo večnih idej, ki je vplodilo in vzgojilo najviše vmetnike in pesnike, je tem modernim filozofom premagano stališče! Krščanstvo — kaj pa še! Ali se ni pred leti nekje profesor pred dijaki — slovenskimi srednješolci, javno izrazil, da v katolicizmu sploh je poezija nemogoča! G. profesor, s tem ste izrekli največo nezmisel, ki se more pod solncem roditi v človeških čeljustih! Ne veste li, da en sam crkveni hymnus ima več poetičnega, nego ves vaš Heine in Stritar in kar jih še imate, da krščanstvo samo odpre vže po svojem temeljnem stavku o včlovečenji Sinu Božjega vir nevsahljivi, večno mladi poeziji? Seveda je to skrivnost in abotnost tistim, ki o veri še pojma nimajo! — V r e d.

Čudno je vsekako vže to, kako more dandanes navzlie vsej duševni in gmotni mizeriji rasti potreba po smehu. In vender je tako. Tudi nam Slovencem, ki smo bili nekđaj tako trezni in resni, je humoristika vže postala vsakdanja potreba, kakor Turkom črna kava in tobak.

Pa naj bi bilo; saj smeh, če prav se ne prilega filozofu, je vender dober, razvedriv.

Toda tu gre za pravo humoristiko. Kar pa humoristične liste dela neprebavljive in kužljive, je neslanost in trivijalnost

Prvič treba soli, zdravih, krepkih dovtipov. A ravno soli navadno pogrešamo pri naših humoristih. Zdi se, da sploh malo potrešajo za čisto sol, in preradi kupujejo tisti solni izmeček, in ga rabijo, ne da bi ga prej prekuhali. Toda zdi se, da še tega ne morejo več dobiti, ker se baje več ne prodaja.

Dovtipnost pa zahteva pred vsem duhovitost. In pri spisovanji humorističnih reči, pri vrejevanji takih listov, je potreba več duhovitosti, kakor pri vsakaterih drugih. Humorist namreč pravično biča ter izpostavlja javnemu zasmehu in zaničevanju slabosti in grehe svojega časa. A ker se v to mora posluževati privspodabljanja ter v najskrajniših nasprotjih iskati mej reči nebitvene, le navidezne sličnosti, mora v to svrhu duh svojega časa temeljitiše poznati in psihologično in estetično bolj izurjen biti. Duhovitost se pa navadno nahaja pri možeh, ki so veliko mislili in se učili. Nič torej ne kvari bolj estetičnega vkusa, nič bolj ne poplitvuje mišljenja ljudstvu, kakor neslana humoristika.

Kaj pa še le, če se humoristi — kmetje in kovači vržejo na filozofe in učenjake tiraje pred nizko sodišče svoje praznote vprašanja, o katerih je nezmožen govoriti, kdor se ni učil dolgo dolgo let!

Drugič je trivijalnost. Trivijalnost v obliki, kar imenujemo drugače neotesanost. Ravno humorist mora biti bolj olikan, nego vsakateri drug pisatelj. Spretnost pravega dovtipa je namreč najpred v tem, da jo zna zasoliti, kakor rečemo, z rokovicami, tako da kdor je zadet, sprva vdarca še ne občuti. Poznati mora pa tudi pravo mero. Le ena sama besedica preveč ali pre malo ali ne na svojem mestu, pokvari ves dovtip in zgreši smoter.

Toda še odločniše se mora v humoristiki obsojati moralna trivijalnost. Humoristom dandanes ni navadno nič sveto. Smešijo se ter tirajo v blato verske resnice, crkveni obredi, kakor tudi duhovni in posvetni dostojanstveniki! Bije se v obraz sramožljivosti in čednosti. In tak list pride potem v roke kmetu in prostaku! Potem ko se je sè smijočim srcem navzel smešivk in psovk na reči in csebe, katerim je dolžan češčenje in spoštovanje, potem bodi mu sploh še sveta kaka avktoriteta?!

Z žalostnim srcem se mora konstatovati, da je zadnja leta na

Slovenskem največ pohujšanja mej prostim narodom provzročila, njegov vkus najbolj pokvarila, npravstveni čut najbolj kužila trivijalna humoristika.

Humoristični listi so dandanes večkrat vadnica trivijalnosti in pohujšanja; posebno pa, ko prevzamejo vredništvo duševna revčeta; v stiskah iščejo pomoči, in ker se pravi omikanci sramujejo vdeleževati takih podjetij, se „vrednik“ obrne do „faliranih“ študentov, do pogospojenih kmetov in rokodelcev, sploh do takih, ki so se popustivši svoj poklic vrgli na „slovstveno polje.“ Tako se zbere cela rajda lačnih kruhoborcev, kaker tudi mladih vpornih nezadovoljnežev, kateri dobé lepo priložnost v humorističnem listu znašati se nad svojimi predstojniki — brezplačno in varno, da celó z nado pridobiti si slavo slovenskega pisatelja! 1)

Bi ne bilo prav, da bi kak konservativen list od časa do časa malo po prstih krenil takim „humorističnim“ lističem, ki se strupom zavdajajo javni npravnosti? Jaz menim, da bi bilo s tem vsluženo i resnici i narodu. Potem bi gotovo dostojniše pisali, ako bi hoteli nadalje izhajati. Toda molči se, trpi se: pustimo, češ, škoda, saj je en slovenski list več, kar gotovo povišuje gloriojo matere Slovenije!

Židovstvo in Framasonstvo.

Znano je vsemu svetu sočutje židovstva s framasonstvom. Prijateljstvo in tesna zveza mej brati teme in potomci Izraelovimi se vzlasti dandanes pokazuje o vsaki priložnosti. Nedavno smo govorili o tem s prijateljem, ki je vprašal, kako bi se dala ta prikazen razlagati.

Učeni Pachtler piše pod naslovom: „die jüdischen Logen“ mej drugim tako: „Das immer weiter um sich fressende Reformjudenthum hat eine grosse Wahlverwandschaft mit der Maurerei..“

1) Ostro sodbo sicer, a resnično izreka tu naš Hodulja. Ni dolgo let od tega, ko nam je v roke prišl pismo vrednika bivšega slovenskega humorističnega lista, pisano šestošolcu, s katerim je vabil dijake k sodeljevanju! Mesto, da bi takim slovstvenikom priporočal latinsko in grško slovnico! In res, ako je verjeti, kar sem pozneje slišal, so i dotični šestošolec i drugi srednješolci listu „sodelovali“ t. j. zabavljali so čez svoje više, trivijalno napadali in smešili, česar taki učenjaki niti od daleč na morejo razumeti, vse prav — „buršikozno“. In vender, ko je ne dolgo potem omenjeni vrednik vmrl, je vse tugovalo na njegovem grobu, češ, padel je ž njim eden glavnih stebrov Slovenije! Zakaj? No, znal je vdrihati po lahonih in nemškutarjih! Zato je smel vse drugo! — Op. v r e d n.

Das politische, socialistische und antireligiöse Princip der Maurerei gruppirt sich hier um die Messias-Idee.“¹⁾

O framasonstvu mislimo v listu še temeljito razpravljati; vendar menimo, da marsikom vstrežemo, ako v pojasnjenje omenjenega vprašanja vže ta pot ponatisnemo nekoliko predelano četrto poglavje iz izvirnega slov. romana „Zadnji samotar.“ Tu najdemo misel, katero je Pachtler izrazil v navedenih besedah, razvito v zanimivem pogovoru. Bodi to ob enem častitim našim bravcem v prijetno razvedrenje.

Prizor se vrši za dobe Jožefa II, ko se je framasonstvo v Avstrijo vjavalo. Žid Ben Saruk Menahem, ki se je bil dal krstiti, da bi pod imenom Ivan Mostovski tem leže ljudi slepil, je slučajno naletel na brata masona Kazanovskega²⁾ in ga vljudno povabil na svoj nov dom, ki si ga je bil ravnokar sezidal na Gradišči. Kasno zvečer o luninem svitu, nastopita pot na samotno Gradišče. Po kratkem molku se visoki, a medli in grd brat Kazanovski vstavi in vpraša gostoljubnega Mostovskega:

„No, amice, to bi pa res bilo malo čudno, da bi midva nocoj spala pod eno streho in še poznala se ne. Povabili ste me na svoj novi dom in jaz sem prav rad sprejel Vašo ponudbo, posebno ker ste mi Gradišče toliko hvalili; a do zdaj vendar še ne vem, koga imam čast nocoj obiskati.“

„Tem bolje“, odgovarja krivonosec, „ako se dva čislata, predno se spoznata; in res, priznati moram, da mi je koj od prvega začetka, ko sva se snidla, posebno vgajala Vaša prikazen, ter me z vso močjo k Vam vlekla. Simpatija je, sama čista, zdrava simpatija, ki me na Vas veže, in ker, kaker sami priznavate, ta simpatija ne more izhajati iz telesne Vaše lepote, mora biti dušna; le sorodnost, sorodnost pravim, načel in idej, naju sklepa; Ben Saruk Menahem ima dober nos, s katerim izvoha, kar je najbolj skritega, pravi krivonosec. „A Vaše ime, da je skoro zaslišim?“

„Nikdar se nisem svetu rad razodeval; tajno delovati, brez hrupa, trpečemu človeštvu dobrot skazovati in svet prerojevati, to je bilo od nekdanj mojih bratov najsvetejše geslo; naša vojska je tiha vojska:

„D'rum ihr Brüder, lasset uns im Stillen,
Nicht durch Worte, sondern auch durch That
All' die grossen Hoffnungen erfüllen,
Die von uns der grosse Weise hat.“

„A Vaše ime, visoko suhorodje?“ ponavlja Ben Saruk. Skrivnostno odgovarja visokost, malo na dolgo, skoro pevaje:

1) Der Götze der Humanität itd. str. 613.

2) Zgodovinsko imenitni kabalist in protozidar Casanova.

Glej, prvi zlog krepost ti oznanuje,
 Ki dober državljan in poštenjak
 Imeti mora jo, da modri ga spoštuje;
 Ak' nimaš je, živali si enak.

A zloga dva ostala
 Rečem velikim sta početek dala,
 Ki nerazrušene stojé,
 Spremembam časa vsem preté.

Besede te skrivnosti razodeti
 Ne smem, da zvest prišegi bodem sveti.
 Ak' vidiš pa moža ki žalostne tolaži
 In solze plakajočim skrivno briše,
 Levica da ne vé, kaj stori mu desnica:
 Glej, imaš vse, imé kar skriva sveto. ¹⁾

„To, to, amice, je moje ime, moje pravo bistvo, skrito vsakemu, ki ga ne zna duševno vsprejeti. Le kdor ljubi, vé, kaj govorim. Deus charitas est, amice. Moje nekdanje ime pa, s katerim me kličejo psihični posvetnjaki, ki letajo le po plitvem površji zemeljskih prikazni, to moje ime, pravim, zloženo je kakor vsa druga iz črk alfabeta, ono se zove: Jakobovič Kazanovski.“

„Da ste mi zdravi, Jakobovič Kazanovski!“ vsklikne veselo krivonosec Ben Saruk. „Odkod pa prihajate, gospod Jakobovič?“ vpraša dalje, ko se začneta zopet počasi po poti pomikati.

„Od povsod“, glasi se odgovor.

„In kam ste še namenjeni?“

„Na vse štiri vetrove.“

„In česa povsod iščete?“

Kazanovski postoji ter iz žepa na oprsniku privleče medaljon pripet ob zlato verižico ter ga pomoli krivonoscu pred oči; ta pa bere z medaljona v luninem svitu odsevajoče se te tri besede: egalité, liberté, fraternité.

„To je moj evangelij, Ben Saruk, katerega oznanujem po povelji najmodrejšega učenika vsem narodom, vsem stvarém“, pravi Kazanovski. „V imenu te trojice podeljujem svoj krst vsem, ki hočejo verovati.“

„In v tej trojici, katera je prva oseba?“ vpraša Ben Saruk.

„No, ni težko vganiti“, odgovarja Kazanovski, „egalité je prva, bog oče, iz katerega izhajati hčeri liberté in fraternité.“

„Kako to menite?“ vpraša krivonosec.

„Kako? Tudi vi ste še tako neumni? Naj bo pa. Vam je dano poznati skrivnosti božjega kraljestva. Haha! kako? Poslu-

¹⁾ Brunner Seb. „Die Mysterien der Aufklärung in Oesterreich“, str. 25.

šajte tedaj, Menahem, nategnite ušesa in vsprimiti besede življenja. Jaz menim to reč tako. Ne svobode. ne pravega bratimstva ne more biti mej ljudmi, dokler eni vkazujejo, drugi vbogajo, eni gospodujejo, drugi hlapčijejo, dokler so eni učeni, drugi nevedni, sploh eni visoki, drugi nizki.“

„In eni bogati, drugi vbogi“, dostavi krivonosec.

„Da, vse to je res, ljubi Menahem“, nadaljuje Kazanovski. „In kdo ne vidi, kako nenaravno je tako stanje, kako nezdravo društvo, ki je zidano na tako podlago, pravim, na stanovsko neenakost. Ali ima morda kralj in kdorkoli hoče druge zatirati, ima li več duš v sebi, kaker podložnik, ali je morda njegova duša večja, kakor družih, ali blažša, je morda zlata ali srebrna, naša pa železna ali ilovita? Kaka nezmisel to! Kateri neumnež bo zagovarjal tako tiranstvo? ni li ono največi madež v človeški zgodovini? Narava nas je naredila vse enake, a človeška neumnost podložila je ogromno večino ljudi peščici tako zvanih kraljev in knezov in kaker še imenujemo tisto druhal. katera rod človeški zatira in se debeli od njegove srčne krvi. Zatorej pa, živela enakost vseh ljudi! Menahem, to je geslo Kazanovskovo. za katero se že bojujem štirideset let, kateremu zvest ostanem do zadnjega diha. Ko si priborimo enakost, nam pride sama ob sebi svoboda, nam pride bratimstvo, kateri ste prav za prav le veji enega in istega debela; tega ni treba dokazovati vam, Ben Saruk.“

„Da, da, tudi jaz sem že večkrat premišljeval to veliko resnico. Res,“ dejal sem sam pri sebi, „kako lepo bi bilo, videti vse ljudi enake, brate mej seboj, svobodne. In prav tisti in nikdo drug“, mislil sem „bil bi že v starih časih človeštvu obljubljeni odrešenik, ki bi ono razliko mej ljudmi poravnal, kar nekateri imajo preveč, odvzemši dal onim, ki nimajo nič ali premalo: tak pravičen, nepristransk delivec bil bi maziljenec Gospodov, katerega bi blagrovali vsi rodovi na zemlji. Kako pa mislite vresničiti blago idejo enakosti?“

„Čujte, Ben Saruk, čujte, to je glas vpijočega v puščavi: Obdelajte cesto Gospodovo, poravnajte njegove steze: vsak hrib naj se poniža in dolina naj se poviša, in videlo bo vse meso zveličanje našega Boga“, odgovarja Kazanovski važno in navdušeno. „In spet je pisano: Kdor se povišuje, bode ponižan, a kdor se ponižuje, bode povišan. To je evangelij človeške enakopravnosti. Poravnati treba vse, vgladiti.“

„A pričakujem ponižno, da mi izvolite razodeti pomen teh besed“, pravi Ben Saruk.

„Zgódi se, kaker želite; toda rečem Vam, da blaga Vaša ušesa, ker veliko jih je želelo slišati, kar Vi slišite, in niso slišali. Hrib, kateri se ošabno povišuje, so vsi mogočnjaki na zemlji, tako v črni, kaker v bagreni suknji, pri oltarji ali na prestolu,

vsi, ki hočejo vkazovati in kaznovati, češčeni biti in moljeni, taki morajo se ponižati; dolina pa so vbogi narodi, ki že več tisoč let zdihujejo pod nogami mogočnjakov, teptani in psovani, sužnji, ki so se jarma že tako privadili, da svoje tlačitelje slavijo; to ljudstvo tedaj mora se povišati in postaviti na mesto, katero zasedajo krvoločni posilniki. Ne dá se tajiti, težko delo bo to, veliko poguma bo treba, veliko požrtvovavnosti, a tudi premetenosti“, nadaljuje Kazanovski. „Nu, pa bo vender šlo. Že nam služi v to svrhu slovstvo, najeli smo v to tudi filozofe, časništvo, vse deluje za nas. Črne vranove jezuitske smo že izgnali, in vsaj toliko dosegli, da se ne pridiga več po šolah o namestnikih Božjih na tej zemlji, o pokorščini, katero smo dolžni crkveni in deželni oblasti zařad Boga, o puntu, češ, da je nepostaven itd.; takih teorij se malo več sliši, a s tem, mislim, storili smo prvi odločiven korak. Le treba zdaj, da po učilnicah in v družini z besedo in pismom razširjamo svobodna načela, in ko se omikanost nasrče novega medú, potem se vsem maziljenim in nemaziljenim oblastnikom tla yderó pod nogami in ponižani bodo, na veke ponižani. A pred vsem seveda potrebujemo pogumnih apostolov, ki to gibanje previdno vodijo in maloverne brate oživljajo, apostolov, med katerimi najzadnji nisem jaz.“

„Vse prav, Kazanovski“, odgovarja pomišljeno Mostovski, „vse prav, vse mi vgaja, a vender dovolite, da Ben Saruk Menahem opozori svojega novega prijatelja na nekaj. Vse prav, kaker sem rekel; le malo preteoretična se mi zdé ta načela. Kaj zdá vsa teorija? „Pratica, pratica, non grammatica“ — ta je stara prislovica, ki je ni izumel Ben Saruk, ampak se je rodila v sicer tako idealni Italiji. Ben Saruk Menahem pa dovoli si tej prislovici pristaviti drugo nemško, še bolj praktično: „Geld regiert die Welt“. Italijan in Nемец torej, ki zasedata pol Evrope, sta v tem edina, da vsa teorije nič ne veljá. A seveda, kar je Italijan bolj splošno in nedoločno izrekel, izrazil se je Nемец bolj konkretno: „Geld regiert die Welt.“ In v tem najbolj praktičnem stavku, dovoljuje si Ben Saruk Menahem najponižniše trditi, tiči vsa modrost. In vi, brat Kazanovski, hočete mej ljudi vvesti popolno enakost, a bogatinov niste sprejeli v svoj program in vender: „Geld regiert die Welt“; kaj vam pomaga vsa teorija in filozofija, in šole, časniki in knjige, dokler vam bogatin fige kaže? Nimate še toliko razumnosti, da bi spoznali to resnico? Kaj je zdal grom in blisk Božji na gori Sinaj, kaj vse postave in vse žuganje, in vse obljube in vsa zaveza? Nič, prav nič. Glejte, prišel je nekdo z zlatim teletom in zvalil okoli njega vse ljudstvo; delo njegovih rok so molili, zlato tele. In rabsul je tako en sam bogatin vse, kar sta Bog in Mojzes z velikim trudom štirideset dni zidala. Ha, ha! ne postava, ne teorija, ampak: „Geld regiert die Welt“. In tu je treba dela se poprijeti, vse

drugo pride samo ob sebi. To je preponižno mnenje, katero se predrzne izraziti Vam najponižnejši sluga, Ben Saruk Menahem.“

„Priznati moram, da govorite prav odločno in praktično“, odgovarja Kazanovski. „In res, pritožiti se moram sam, da vspeh dosedanjega mojega in mojih bratov delovanja nikaker ni primeren velikemu trudu in žrtvam našim, in temu vzrok bi znalo ravno to biti, kar ste omenili, da nismo dovolj praktični, da treba torej začeti pri najstalniši gotovini, pri denarji, a ne z zračnimi, puhlimi teorijami. Sicer pa nikaker nimate misliti, da naši bratje ne vedó ceniti velike važnosti zlate in srebrne gotovine, ki se najde pò žepih bogatinov. Sami čutimo, kako močno pogrešamo tega faktorja, dobro vedé, da z ničlami naj se računí in množi koliker se hoče, se vender ne pride iz ničá; če se hoče kaj pozitivnega, stalnega včiniti, mora se imeti enot, pozitivnih enot. Vse to torej dobro vemo. A ker so naši bratje nekako nevkretni in se radi le po temi potikajo, iščemo že dalj časa zaveznikov.“

„Ha, ha“, zakrohota Ben Saruk Menahem; „kaj ne, takih zaveznikov, ki bi za vami žakelj nosili?“

„Seveda ne praznega“, odgovarja Kazanovski; „žakelj, v kateri bi se stekala rumena in bela ruda iz žepov bogatinskih, zaveznikov pravim, ki bi bili nekako izvrševavni ministri postavodajne volje naših bratov. A takih zaveznikov, žalibog, do zdaj nam ni bilo še najti.“

„Jojmene“, se čudi Ben Saruk, „g. Kazanovski, ali bi jih mogli najti sposobnejših, kakor so sinovi Abrahamovi, g. Kazanovski, deca Izraelova, pravim?“

„Menite, da?“ vpraša Kazanovski. „Kako pa, ali ne veste, da hoče cesar Abrahamoviče prisiliti, da se naselijo in začnó zemljo obdelovati z lastnimi, pravimi židovskimi rokami, da bodo tako tudi židovi koristni državljani? Le prva tri leta, pravi cesarski vkaž, bodo smeli najeti si krščanskih delavcev, ki jim bodo pomagali, dokler se sami poljskemu delu ne privadijo.“

„Abrahamoviče naseliti, prikleniti na njivo Izraelov rod?“ vprašuje Ben Saruk začudeno; „prazno, brezvspešno početje! Sto in sto verig če prinesó, Izrael ne bo obdeloval zemlje, Izraelu je odprta pot po vsem svetu. Abraham zapustil je Ur v Kaldeji in prišel v Haran, odtod v Kanaan, in pisano je, da je Abraham semkaj dospévši prehodil deželo do Sihema, odtod pa potoval gredóč in naprej ídoč na poldne. In ko je lakota ljudi morila v Kanaanu, potoval je oče Abraham v Egipt, iz Egipta nazaj v obljubljeno deželo. Tudi Izak je rad potoval, Jakob pa žível je več na tujem, kaker doma, dokler se ni z vso družínó preselil v Egipt. Vračaje se v obljubljeno deželo só se raji štirideset let klatili po puščavi, kupčevali z Arabci, kaker da bi šli orat kanaanske njive. Res sicer, da jim je postava omejila deželo in jih navezala

na njivo, toda Izrael v tem stanu se ni čutil srečnega, zatorej beremo, da so za dobe sodnikov in kraljev vedno malikovali. Babilonska sužnost, ta še le oprostila je dolgo vklenene Abrahamoviče in odprla jim pot po vsej zemlji. Popustivši oralo začeli so kupčevati in menjavati in barantati, da je bilo kaj, po vseh mestih in krajih, a solis ortu usque ad occasum, in razširili so svoje kraljestvo usque ad fines terrae, kaker je Gospod govoril Davidu svojemu služabniku.

In ko se jim je dovolilo vrniti se v domovino, jih je le malo bilo tako brezpametnih, da so babilonsko sužnost zamenjali s prostostjo, ker bilo je vender lepše v Babilonu talente šteti, kaker v obljubljeni deželi zemljo kopati. Zatorej pa tudi se ne bere, da bi po babilonski sužnosti Izrael malikoval. Čemu tudi? Zadovoljni so bili z deležem, katerega jim je Jehova naklonil, in hvaležno so mu od tedaj služili. Res, ta sužnost jih je popolnoma spametila, tu so zamenjali stari jezik in pismo z novejšim, stare nepraktične tradicije pozabivši, poprijeli so se novih praktičnih. Pred so pod črkami iskali skrivno razodenje in vedno sanjariji o Mesiji, ki bi imel veliko trpeti in križan biti, a vkljubo temu podvreči si vse narode in na veke kraljevati!

A babilonski Izrael je kmalu sprevidel abotnost in nepraktičnost takih sanjarij. Zatorej se je poprijel vidne črke in ž njo začel zidati regnum Israel. Stara svetopisemska črka Izraelu služi le v to, da jo rabi za številjenje in celó sv. pismo zanj druge veljave nima, kaker da mu je velika računica; vsaka beseda znači število, tudi Ben in Saruk izraža število, veliko število, Ben Saruk, pravim, ime preponižnega Vam sluge. In Izrael po svetu hodéč in s seboj pismo noséč, daje mrtvim, praznim številkam življenje in resničnost, in tako se spolnjujejo besede starih očakov in prerokov, sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt, prophetarum eius. In čemu črki staropisemski podkladati drugega pomena, čemu iskati pod njo ali za njo drugega duhovnega nauka in celó morda Mesije križanega? Čemu križ? O ne, ne, Kazanovski le poslušajte, kaj Vam pravi Ben Saruk Menahem, Izrael je bolj pameten, križ in križanega in reve in vboštvo pustil je kristijanom, on pa išče svojega Mesije in njegovega kraljestva in zveličanja v okroglih rumenih in belih kovinah, ki se dajo z roko prijeti, v žep vtakniti, a težko iz žepa izvleči, se dajo števati in preštevati, tudi soštevati, a ne lahko odjemati, tudi deliti ne, kaker bi vsakdo želel, množiti pa brez kraja in konca, in saeculum saeculi. In tako se spolnjujejo nad Izraelom besede Gospodove: Intellectum tibi dabo et instruam te.

In ta prebrisan Izrael da bi šel zdaj orat in kopat? O čakaj še malo, cesar Jožef! Res sicer, da je pisano: et conflagrabit gladios in vomeres.... toda to vse veljá le za krščanske goim, a ne za proste Abrahamoviče. Da, o kristijanah je pisano: Omnes de

Saba venient aurum et thus deferentes. Nu, aurum sprejmemo, thus pa radi vrnemo! In kam bi nas priklenili? Na njivo? Na rokodelstvo? Da bi Izrael noč in dan sedel na stolu, kaker čevljar in krojač? Kratko nikar! Bog Abrahamov tega ne dovoljuje, njegova volja je, da njegov primogenitus pohaja od juga na sever, od vshoda na zahod ter da vživa dobrote zemlje. In ko so bili nekateri Abrahamoviči tako nespametni, da so iz Babilona z Zorobabelom vrnili se v obljubljeni deželo, jih je Gospod vničil, razdejali so jim Rimljani mesto in tempelj, in jeza Božja jih je raznesla na vse kraje. In ko Izrael še ni razumel Bžjega glasú in so hoteli nekateri pozneje za cesarja Julijana zopet zidati tempelj in mesto, poslal jim je Gospod iz globočine zemlje ogenj — ignem urentem — ki je končal predrzno početje in zopet so se razpršili po zemlji, ker volja Gospodova je, da Izrael potuje, kaker oče Abraham, iz Ur v Haram, od tod v Kanaan in Egipt, zdaj na poludne, zdaj na polunoč, kaker ga vodi roka Božja, dokler ne pride magnus dies Domini, ko jim Abraham odpre nebeška vrata.“

„Ben Saruk Menahem“, odgovarja Kazanovski, „skoro da me boste prepričali o resnici svojih besed, govorite namreč temeljito, navdušeno, da ni moč vstavljati se Vašemu dokazovanju. Res, urnejših in kretnejših posredovavcev mej vbogimi in bogatimi, ročnejših nositeljev vsega premičnega blaga, bi bratje moji ne mogli najti, kaker so Abrahamoviči.“

„Njihovo ročnost — nadaljuje krivonosec — v tej stroki se Ben Saruk Menahem preponižno upa dokazovati tudi iz zgodovine, ako je vseč gospodu njegovemu Kazanovskemu. Ko so pradedje ponižnih Vaših in Vaših bratov slug iz Egipta se vrnili v obljubljeni deželo, pobrali so Egiptčanom zlato in srebrno posodo in dragoceno obleko. Že v tempeljnu so pridno menjavali in šteli in prodajali. Tudi v Rimu so kupčevali in barantali, postavili so svoje mize po vseh večih mestih, kjer se je le dalo kaj menjavati. Abrahamoviči nadalje so služili zvesto Mavrom v Španiji, kjer so jim vestno opravljali denarstvene reči, tirjali od podložnikov davek. In v srednjem veku nosili so povsod žakelj in plačevali, kdor je potreboval. In ni je bilo kupčije, ne pogodbe, katere bi se Izrael ne bil vdeležil. Če se jih je pa pri tem poslu kaj prijelo, no, kdo bo zameril? Saj stoji zapisano: non ligabis bovi trituranți os. Saj je vreden delavec svojega plačila, in nič več kaker zasluženno plačilo niso tirjali otroci Izraelovi. Seveda so jim goim vedno zavidali in večkrat na-nje planivši ropali jih in pobijali, a Bog Abrahamov se je ponižanega Izraela vselej všmilil ter ga z nova povzdignil.“

„Po tem takem bi pa res kazalo Abrahamoviče izvoliti si v zaveznike?“ pravi Kazanovski.

„Da, da, in tako bodo bratje gospoda preponižnega Ben

Saruka imeli za seboj vedno pripravne sluge, ki jim bodo žakelj nosili in zbrano blago vestno shranjevali“, odgovarja Menahem.

„Hranili, seveda, le začasno?“ zavrne Kazanovski.

„Nu, Abrahamoviči pa so že prevestni, da bi morda mislili osvojiti si, kar ni njihovega, sveto, narodno blago, oskrbniki hočejo biti in nič več; le obresti seveda si bodo upali preponižno tirjati, ne velikih, dvajset do štirideset, največ petdeset od sto, in zadovoljni bodo sluge Vaših bratov, zadovoljni popolnoma. Nu, zraven tega pa, če jih še kaj od strani doletí, kaj takega, kar bi se ne dalo stlačiti v žakelj ali porabiti se za splošne namene, nu, kaj takega seveda volili bodo ponižni sluge Vaših bratov sebi v prid obrniti, kaj takega, kar bo sploh po vrhu, ne bistveno in brezpotrebno, kakor bi bilo n. pr. peto kolo pri vozu, dasi bi bilo zlato ali srebrno, ali pa kar bi znalo biti škodljivo bliznjemu, kaker je bilo zlato tele ljudstvu v puščavi ali pa preveliko bogastvo in slava Salomonu, potem seveda bo dolžnost preponižnih slug Vaših bratov, kaj takega skriti in obdržati ter o priložnosti obrniti v slavo Božjo ali v prid človeštvu.

Sicer pa se zdi preponižnemu slugi svojega gospoda popolnoma brezpotrebno, da celó škodljivo, zdaj že razpravljati ono vprašanje: ali začasno, ali za vedno, z obrestmi ali brez njih in s kakimi obrestmi — to vse spada v daljno prihodnost; kdor hoče svoje reči dobro opravljati, ne sme na več reči ob enem misliti... Tako tudi mi pustimo daljno prihodnost, in mislimo za zdaj na bližnjo: in ta bližnja nam naklada pred vsem žakelj napolniti; do vrha napolniti, pravim in sicer v rokah sinov Abrahamovih, drugače ravnati bi bilo nepraktično; saj vender je treba suktno obleči in nositi, predno se jo raztrga in beraču dá. Spravimo kaj skupaj, potem hočemo že deliti in sicer vse po bratovsko, ne pozabivši besed: *beatius est magis accipere quam dare*, a še manj: *beati possidentes*. In tako tudi mi. In kar se tiče časa, zadovoljen bode Izrael, da se mu dovoli vsaj nekaj dni, pravim: *quoniam mille anni sicut dies una*. To je filozofija, Kazanovski, čemu pa še onih zračnih idealov?“

„Vem dobro, a brez filozofije v našem veku ne dá se nič opraviti; vse se mora znanstveno in učeno vtemeljiti, drugače se ne bo dal nikdo navdušiti za naše podjetje“, odgovarja Kazanovski.

„I, nu pa, morda misli gospod preponižnega sluge, da Izrael nima filozofov? In kakšnih še! Spinoza, pravim, Baruk Spinoza, kak filozof, filozof absolutne enakosti! Ni li on prvi izrekel največje skrivnosti vse modrosti, skrivnost namreč, da je le ena substancija, ki se v posamnih rečeh razodeva, tako da ni razločka mej človekom in človekom, mej živaljo in živaljo, in ako hočete, tudi ne mej človekom, živaljo in rastlino, in na

zadnje mej rudo in človekom, posebno ako je ruda žlahtnejša, ker vse je le eno, ena sama božja substancija. Tak je Spinoza, Baruk Abrahamovič, pravim. In vi hočete vvesti mej ljudi enakost, kje, prosim, boste našli filozofije, ki vam v to boljše vgaja? Prosim, ali ni Baruk Spinoza kar navlašč stvarjen v pospeševanje blagih vzorov, katere želi vresničiti preponižnega sluge gospod in njegovi bratje?"

„Zmogli ste, amice, Kazanovski se ne more dalje vstavljati zmagovavni logiki prijatelja Ben Saruka. Bodi torej sklenjena zveza“, pravi Kazanovski slovesno ter vdari mu v desnico.

„Večna zveza“, odgovarja Menahem, „vi boste molzli, a Izrael bo preponižno podložil golido in lovil in vestno pazil, da se ne izgubi nobena kapljica.“

„In geslo združenemu delovanju?“ vpraša Kazanovski.

„I nu“, odgovarja Menahem, „isto geslo bodi, katero je staremu Rimu podvrglo celo zemljo: divide et impera!“

„Veljá: divide et impera!“ odgovarja Kazanovski.

„Divide et impera!“ vsklikneta oba.

Slovstvo.

„Gorázd“.

„Gorázd“ — lepo in pošteno, staroslovensko ime!

Vender bo morda marsikdo naših častitih bravec o prvem pogledu vganjal, kako, da smo pod naslov „Slovstvo“ privlekli to častitljivo ime. Mislil si bo: saj pač ni znano, da bi bila poslednjih let zagledala beli dan knjiga, ki bi jo bil spisal kak Gorázd!

In vender je tu nekaj, in sicer, kaker se vsaj nam zdi, nekaj posebnega, na kar nam je nekako dolžnost opozoriti naše razumništvo!

Mi ne namerjamo, kaker je navada in naloga slovstvenih listov, pobrati v svoj list vsako drobtinico, ki pride iz tiskarne mej slovenski svet; marveč nam je namen le znamenitiše prikazni na slovstvenem polji omenjati, le tiste umotvore, ki po svoji duhovitosti in dovršnosti vplivajo na duševni razvoj narodov in na pisatelje druge vrste ter so sposobni več ali manj vtisniti znak svoji dobi.

Nekaj takega, znamenitega, ki nam kaže pesnika-umetnika nenavadne nadarjenosti in dovršnosti, se nam skriva pod izmišljenim imenom — Gorázd.

Pod izmišljenim — pravim; ker da je Gorázd res psevdonym, trdi ves svet.

Prišlo je namreč dandanes v navado, da pesniki, novelisti,

sploh pisatelj, prve svoje literarne poskuse pošiljajo mej svet pod lažnim imenom: to ima biti, kar je n. pr. polžu tipavnica: izvohati hoče, ali vgaja občinstvu, kar piše, češ, ako bo pihal mrzel veter, se pa spet stisnem v svojo „kajžo“, še preden svet zvé, kdo sem. Sicer pa nočemo, kaker smo vže rekli, s tem tudi Gorázda prištevati takim revčkom. Ravno nasprotno!

Gorárd zavzema zadnja leta v našem največem leposlovnem listu kot pesnik celó častno mesto. „Ljubljanski Zvon“ namreč pri naša proizvode Gorárdove muze na prvi strani, na isti prvi, častni strani, kjer se je pred leti večkrat bral podpisan X.

Ako je tedaj Gorárd res pesnik tolike duhovitosti in spretnosti, za kakeršnega ga „Zvon“ priznava ter večkrat tudi očitno hvali, in česar mu tudi mi popolnoma ne odrekamo, bi znala še kdaj slovenskemu pesništvu napočiti nova doba; in kaker je bila nekđaj doba Preširnova, zatem doba Gregorčičeva, ravno tako bi imeli potem dobo — Gorárdovo!

Vsekako se zna zgoditi, da čez leto dan bomo naekrat brali: v Ljubljani, v tej in tej tiskarni, se tiskajo pesni Gorárdove! Čakali bomo potem še nekaj -- in morda ne malo, ker navadno se slovenske poezije počasi tiskajo — in glej, zagledali bomo kako jutro po knjigarniških oknih krasen, nad vse ličen in morda ne prav droben zvezek z naslovom: „Poezije. Zložil Gorárd. I. zvezek.“

Pa kaj pravim: Gorárd! Ne; jaz sem več ko prepričan, da namesto laži-imená nam bo slavni pesnik vender enkrat razodel samega sebe, da mu bomo mogli zreti v obličje poveličano s poetičkim žarom.

Kdo vender mora biti ta Gorárd, če sploh biva na zemlji! Veliko sem pozvedoval, a zvedel za gotovo ničesar. Eni pravijo, da je to, drugi trdé, da je drugó, tretji spet nasprotno itd. Sploh se pa večina glasov vjema v tem, da je slovenski — duhoven.

To poslednje bi bilo po mojem mnenji vender malo pretrdo. Da bi res morali ravno duhovni „figurirati“ na čelu lista, ki je bil od prvega početka do zadnjega hipa tako dosledno zvest v zanikanji istih principov, v katerih obrambo in razširjanje je ravno duhoven pred vsemi družimi poklican.

Pa bodi, kaker hoče: jaz vsaj za zdaj ne verjamem, da Gorárd je duhoven, vsaj katoliški ne.

Toda ko bi tudi bil, bi mu vender še odpustil, da bi le njegovi nazori ne dišali po nauku tistih, v katerih družbi sodeluje — kaker gotovo meni — v prosveto naróda slovenskega!

A žalibog, da je Gorárdovo naziranje ne le sorodno načelom naših slovstvenih liberalcev, ampak pri njem zapazimo v liberalstvu celó velik napredek, ki se bliža vže skrajni meji v razvoji liberalnih doktrin — radikalizmu in socializmu. Vsekaker, ako bi res pri nas imela kdaj napočiti Gorárdova pesniška in, recimo tudi —

načelna doba, ako bi se res njegov duh vcepil našemu slovstvu in mišljenju, potem bomo Slovenci vže na pol zreli za — ložo!

Pač všeč mi je nad vse, da mi je tu ocenjati pesnika lažimnega, posebno pa, ako je res duhoven, pesnika torej, katerega ne poznam niti osebno niti po pravem imenu; dandanes je namreč silno težko očitno v obraz povedati resnico; ker kaker brž se mora ziniti kako grenko, vže sumničijo človeka, da ga drugo ne vodi, nego zavist in osebna maščevavnost! Upam torej, da se mi vsaj zdaj kaj takega ne bo očitalo.

Poglejmo tedaj nekoliko načelnih poglavij iz Gorázdovega katekizma, da zvé vže zdaj Slovenija, kolika sreča se ji obeta z bodočim zvezkom Gorázdovih poezij.

* *

Ločiti seveda moramo mej obliko in mislijo. Kar se tiče prve, se zdi sploh dovršena, vsaj tako smo šlišali od strokovnjakov. Radi jim verjamemo ter se, ker nismo sami jezikoslovci, ponižno klanjamo njihovi sodbi, in če hoté še več hvaliti, smo mi vedno pripravljeni tej hvali še več dodati.

Toda črka je mrtva, duh je, ki oživlja: od duha živi tudi Gorázdova muza.

Tu moramo pred vsem povdariti, da Gorázd, bodi še tolik pesnik, vendar še od daleč ne pozna smotra in naloge prave poezije. Vse, karkoli človek čini, mora v nekakeršnem oziru povspeševati njegovo vsovršbo. Veda mora mu prižigati luč pravega spoznanja, pravoslovje mora volji razločevati mej dobrim in slabim, ter kazati kaj ima voliti, vkrepļjevati jo v dobrem, odvracati od slabega. In umetnost? Nje naloga je predstavljaje visoke ideje v čutni obliki čute človeškega srca buditi in oplemenjati, podužigati jim plamen više ljubezni, da morejo voljo, ki je po grehu lena in šibka, v poželenji dobrega podpirati ter jo više vznášati. Umtvor, bodisi podoba, pesen ali povest, katerega skupen vtis čutov ne oblaži ter po njih volje vsaj nekoliko ne ojači in ne vkrepi za dobro, ampak oboje pusti hladno in nemarno, ali celó čute razburi in zatemni ter voljo vlenobi in pobije, je popolnoma zgrešil svoj smoter, ni pravi umtvor.

Tega temeljnega stavka naš Gorázd ne pozna. In vendar bi ga o tem podučil ne morda sv. Avgustin ali sv. Tomaž, ampak sam Mazzini: *Il fine d'ogni scrittore è d'illuminar commovendo, ed ogni scossa è soverchia dove non riesca un profondo vero, inutile ogni quadro, se dal fondo non penetri il raggio della speranza*¹⁾.

Isto velja o Gorázdovih pesnih.

Gorázd ne pozna idealov: on je čist realist, toda tiste vrste

1) Scritti II, 346.

realistov, katerim oblikuje vzore ne toliko vsakdanje življenje z navadnimi prikaznimi, ampak le bolj črna, neizprosna osoda in niža strast. Vmor, samovmor, tatvina, prešestvo itd. . . . glej, to so ideje Gorázdove muze!

Sploh daje Gorázd svojim muzam skoraj same vmazane cunje v perilo. N. pr. poezija „Vaška balada“: Snov. 1) Ženitvanska gostija. Vsi so veseli. Tudi župnik je mej njimi. Kdor ni mogel priti, je poslal ženinu darov. Tudi stari mlinar je prinesel dar od svoje rejenke — Julike. Svatje odprò: v jerbaščeku je bil otrok: „Podoben je ženinu jako“.

Konec:

Še godci smijó za pečjój se,
Smejijo se gosli in bas —
Nevesti kraj ženina lepi
Od stida rudi se obraz.

Take cunje tedaj se razobešajo na prvi strani — leposlovnega lista!

Ogled po katoliškem in slovanskem svetu.

I.

Grof Lev Nikolajevič Tolstoj o — veri.

Naši pisatelji in leposlovci kaj pridno seznanjajo Slovence sè slovstvenimi plodovi sobratnih nam slovanskih plemen. Ta trud je nad vse hvalevreden. Toda ko bi človek slovanska plemena sodil po tem, kar nam naši literati prelagajo iz njihovih slovstev, bi se res moral vtrditi v prepričanji, da so Slovani vže po krvi in naravi sami nihilisti, socijalisti in komunisti. Tako nismo vže nekaj leta sèm iz ruščine skoro nič drugega dobili v slovenski posodi, nego Turgenjeva. Kmalu bo ves preložen v slovenščino. Turgenjev je znan ateist, tajivec, smešivec vsega pozitivnega kakor v naravnem, tako tudi v nadnaravnem redu. Kruta vsoda, v katere oblasti je volja igrača, gospodari samooblastno ter goni človeka v zločinstvo, v obup, v samovmor, v ničevò: ta je katekizem, po katerem so osnovana vsa dela Turgenjevova. Neverjetno je, koliko strupa se je naša mladež vže nasrkala iz Turgenjeva — slovenskega.

In vendar imajo tudi drugi Slovani, imajo tudi Rusi v svojem slovstvu marsikaj, kar priča o globokem, resnem mišljenji, marsikaj, iz česar razvidimo, da tudi pri njih človeški duh ne najde miru, tešila, kakor le v tisti resnici, katere studenec nam teče iz Kristusovega evangelija. Po našem prepričanji pripravljajo ti pi-

1) Lj. Zv. 1887. str. 2.

satelji most, po kojem, kaker upamo, se bo rusko razumništvo po dolgih blodnjah, vrnilo v rimsko-katoliško cerkev. Da, ideja resnice, ki je nevtešljivo vrojena srcu človeškemu, bo tudi na Ruskem prodrila ter strši železne spona vsak duševen pojav zavirajočega cenzuro-papizma visoko vsplamtela! In tedaj bo v tisoč let mrklo vshodno cerkev, brez svitlobe, brez gorkote in življenja, zopet zasijalo oživljajoče rimsko solnce. Kaj tedaj, ko bi i naši slovstveniki, zapustivši motno vodo ruskega nihilizma, začeli enkrat zajemati iz pisateljev, ki se junaško vspenjajo v jasne višine nebeške resnice?

Iz teh pisateljev bi se naša mladina navzela marsikatero resne misli in znala se otresti morivnega dvoma, v kateri jo zavede naše racijonalistično šolstvo, ter vrniti se k zdravim nazorom, k veri.

Slavni ruski literat grof Lev Nikolajevič Tolstoj je preblodil vsa pota, na katera dandanes navadno zabredó naši v brezverski šoli vzgojeni omikanci. Odpadši od vere je okusil britki sad brezverstva, dalje in dalje je telebel do obupa, tik do brezdna samovmora. O vsem tem, kaker tudi o nagibkih, ki so ga napotili povrniti se h krščanski veri, govoril je kasneje v prijateljskih krogih. Ti razgovori so se z njegovim privoljenjem natisnili v ruskem časopisu „Nedelja.“*)

O prvem desetletji po odhodu z vseučilišča veli Tolstoj: „Veroval sem v Boga, ali bolje rečeno, tajil nisem Boga niti Kristusa; ali kaj je bila vsebina njegovega nauka, bi ne bil mogel povedati. Jediná moja vera za te dobe je bila vera v izobrazbo in dovršenje samega sebe..... Trudil sem se vtrditi svojo voljo; sestavljal sem si pravila, katerim sem se silil biti pokoren. Sè vsemi mogočimi sredstvi sem skušal izuriti svoje nadarjenosti in z različnimi zatejevanji priučiti se potrpežljivosti in vstrajnosti.“

A v tem tiru ni vstrajal, ker — „kaderkoli sem se izrazil o svojih težnjah, češ, da hočem biti nraštveno dovršen, zasmehovali so me in zaničevali. A odkar sem se vdaj ognjusnim strastem, obsipali so me s hvalo in naganjali me. Častihlepnost, lakomnost, jeza, maščevavnost in vladehlepnost so vživale čast. Pustivši brzdo tem strastem sem čutil, da so z mano zadovoljni in da zorim v popolnega moža. Ne morem se spominjati teh let brez studa, groze in srčne bolesti... Tako sem živel deset let.“

„Šestindvajset let star — nadaljuje Tolstoj — prišel sem po vojski v Petrograd in seznanil se bliže s pisatelji. Sprejeli so me kaker svojega in komaj sem se ogledal, vže so bili nazori o življenji teh ljudi moja svojina. Ti nazori so vničili v meni vsak poskus, da bi bil bolji. Vsebinska nazorov, katere so zastopali moji drugovi v pisateljstvu, je bila: življenje se ne pretrgoma

*) Nam je pri rokah česka prestava: „Slovanský Sborník.“ Roč. V. č. 4..

razvija in v tem razvoji imajo glavni del moške misli, a mej temi pristoja največ vpliva nam umetnikom, pesnikom.... Vdava je se tej budalosti živel sem šest let do svatbe. Bivanje moje na zapadu in znanje s prvimi in učenimi moži potrdilo me je še bolj v veri, se občno popolniti.... Ta vera bi se dala imenovati napredek!.... vender (ta „napredek“) ni mi dajal odgovora na življenska vprašanja. Tedaj se mi je še zdelo, da se z besedo „napredek“ nekaj izraža. Nisem še razumel, da ako na vprašanje: kako bi bolje imel živeti, odgovorjam: živim v slogi z napredkom, je isto tako, kaker če si človek potujoč v ladiji, a od valov in vetrov gnan, na vprašanje: kam? odgovarja: „valovi nas nekam gonijo....“

Povrnivši se iz tujine sem se vdal ves pisateljevanju in dušil vsa vprašanja glédé smotra življenja tako svojega, kaker vseh ljudi. Tako so bežali dnevi; vender pred petimi leti začelo mi je biti jako čudno: obletavali so me trenutki dvoma, negotovosti, kaker bi ne vedel, kako imam živeti, kaj delati, zgubljeval sem ravnodušje in padal v obupnost. Taki postanki življenske struje so se vedno označevali z istimi vprašanji: „K čemu? Dobro, kaj pa potem?“ Spočetka so se mi zdela ta vprašanja brezpotrebna, nevместna. Mislil sem, da vse to mi je znano.... ali kaker hitro sem poskusil rešiti je, sem se koj prepričal, da niso otročja, neumna vprašanja, ampak nad vse važne in globoke življenske vganke, a prepričal sem se tudi, da naj je premišljujem, kaker hočem, vender jih rešiti nisem mogel.....

Dokler sem veroval, da ima življenje smisel, so me vsi pojavi življenja v pesništvu in umetništvu napolnovali z radostjo; vesel sem bil, kaderkoli sem mogel videti življenje v zrcalu umetništva; kader sem pa začel stikati za smisljivo življenje, postalo mi je to zrcalo nepotrebno, smešno, mučno. Ako sem vedel, da je življenje brez smotra, me igra v zrcalu ni mogla več tešiti. Nobena sladkost medu mi ni mogla biti sladka, ko sem videl zmaja in miši glodajoče mojo vporo.... Ko bi popolnoma prepričan bil, da življenje nima smotra, bi mogel biti miren vdavi se osodi. Vender se nisem mogel vpokojiti. Ko bi bil kaker človek živeč v gozdu, iz katerega po njegovem prepričanju ni izhoda, mogel bi živeti; a bil sem kaker človek zabrevši v gozdu, katerega groza preletava, ker je zabrel; razburjen in prestrašen dere zdaj sem, zdaj tjá iskaje steze, vé pa, da se sè vsakim korakom oddaljuje od smotra — a ne more se oprostiti nemira. Ravno v tem tiči vsa groza.

Da bi se rešil te groze, sem hotel sam sebe vmoriti. Čutil sem grozo nad tem, kar me je pričakovalo, vedel sem, da je to groznejše od stanja, v katerem sem se nahajal,

vender nisem mogel strpno čakati. Vkljubo vsemu razmišljanju, da tako ali tako mi srce počí, da se nekaj v meni vtrže in boče vsega konec — vender nisem mogel potrpežljivo čakati. Strah teme je bil prevelik in rešiti sem se ga hotel koliker mogoče brzo, ali z vrvjo ali svinčenko.....“

Te besede pričajo, kako globoko se je pogreznil Tolstoj izneverivši se veri: verski indiferentizem ga je strmoglavil v nemoralno življenje, streznivši se vdal se je motnemu „napredku,“ spoznavši ničevost in puhlost te fraze se je vrgel v naročje razjedajočemu skepticizmu in njegovim hčerkam: samovmorskim mislim. Vender v Tolstojevi naravi je ostala vkljubo vsem napakam kal dobrega še živa. Iztrgal se je samovmornim nakanam iz rok in jel iskati rešitve morečemu dvomu. Iskal je je v modernih vedal — a zaman..... (Dalje)

II.

Rastoči vpliv katoliške ideje.

Katoličanstvo je v novejši dobi zopet jelo zavzemati mesto, koje mu pripada po naravnem in božjem pravu. Postaló je važen činitelj v slovstvu, kaker tudi v svetnem življenji in sicer ne le v notranjem posameznih držav, ampak i v odnošajih mej njimi.

Nočete verjeti? Evo vam nekoliko faktov:

Šeststo najznamenitših španjskih pisateljev, zastopnikov vseh leposlovnih in znanstvenih strok, je poslalo Leonu XIII. adresu obetaje in zavezuje se: nikdar pisati, kar bi vtegnilo nasprotovati nauku rimskega vesoljnega, nezmotljivega učitelja! — — In mi?.....

Stoletja so krvaveli nesrečni Irci za vero svojih očetov in se zvijali pod krutim protestantskim bičem — a miru Angleška v notranjosti ni imela, vpor se je vršil za vporom — Angleška je svojo krivdo spoznala in sedaj se vdaja tirjatvam katoliških Ircev. — Streti je hotel jekleni Bismarck prepričanje katoliškim svojim podanikom. A katoliško prepričanje je trše od najtršega jekla — vdati se je moral katoliškim tirjatvam.

Blagoslov katoliških idej — kaker nekđaj — razjel je tudi letos robom okove: v spomim Leonovega jubileja je osvobodila braziljanska vlada robe v svoji državi.

Da, silovita je moč katoličanstva v notranjem življenji držav, toda nič manj silovita tudi v nejnarodnem življenji.

Radi karolinskega vprašanja je pretila vojska mej Španijo in Nemčijo. Ali papež Leon XIII., srednik mej Bogom in ljudstvi — bil je tukaj tudi srednik mej ljudstvom in ljudstvom. Izrekel je svojo oblastno besedo — in nasprotnika sta se sprijaznila.

Kaj pa tudi pomeni, da se vsi venčani vladarji sveta in voditelji ljudstev tekmuje klanjajo rimskemu papežu Leonu, brez razločka narodnih zemelj in celó vere? Necenljivih daril je prejel letos Leon XIII. o svojem jubileji. Mej njimi so darovi cesarjev in kraljev, bogatih in vbogih, neukih in učenih, mladih in starih; Evropejec, Azijat, Indijan in črni prebivavec žareče Afrike se je poklonil papežu.

Taka prikazen pač tirja primernege silovitega vzroka. Je-li morda papež oblastnik, ki bi svojim podanikom velel, da mu prineso davka? Nikaker — ampak jetnik je, obkolovan od krvolokov slastno prežečih, da bi ga vničili — Leon XIII. je slaboten osemdesetleten starček, óplenjen vseh zemeljskih pravic in svobode... Razum se mi tukaj vstavlja: Kako je mogoče, da se vender celi svet vklanja temu starčku in se k njemu zateka? Ali ne sluti vže sam razum, da mora biti v njem še nekaj drugega, višega, kar vleče náse vse narode?! Da, prst Božji je tukaj...

III.

Poljski glas o narodnosti.

Na prvi pogled se gotóvo marsikomu zeló nedosledno zdi, zakaj nekoji listi, sicer košatega naslova, Poljake vedno in o vsaki priliki prezirajo. Ni li narod poljski narod — slovanski! Niso li narod junaški? — Dunaj 1683!? So li brez svetovno znanih literatov, umetnikov? — Skarga, Mickiewicz, Matejko! Ne ljubijo li svoje narodnosti? — Sibirija! Zakaj jih torej prezirajo? Mogoče, ker se ódločno drže vere svoje podedovane, katoliške cerkve! So li radi tega slabši rodoljubi?! Kdo pa je bolj ponosen na svojo narodnost od Poljaka? Ali se morda ne prezirajo Poljaki, ker si ne dajo vriniti nekih nazorov, tujih veri, nevarnih narodnosti svoji?? Je li to njihov greh!?!.....

Óujmo glas Poljaka:

„Sveta katoliška vera, dasi ne pripada nobeni narodnosti, vender koristi vsem narodnostim. Nobena iz mej njih njej ni boljša, ker je sv. cerkev mati vseh ljudi. Narod, kateri je katoliško vero prejel, ne omahuje, ne zgublja se, ne postaja kozmopolitičen, ampak: več ponoša, več čustva dobiva za svojo narodnost. Narod katoliški je popolnoma duhovno združen sè sv. Očetom in spojen z največo ljubeznijo in vdanostjo.... Poljska mladina se je v Rimu vzgajala v duhovne, vender nikdo izmej nje se ni poitalijanil, dasi je najlepšo dobo mladosti svoje v Rimu prebil: vsak se je vračal kot najgorečnejši, navdušen Poljak; učenost prinesel je iz Rima, a običajev prinesel ni..... Vera katoliška se je tako

spojila z poljsko narodnostjo, da je na Poljskem najbolji katolik — najbolji Poljak. Spoznal je to sovražnik domovine naše; hoteč poljsko narodnost vničiti, vničuje katolicizem. Kdor hoče Poljsko vničiti, mora katolicizem vničiti. Ako je kdo izmej Poljakov postal disident ali šizmatik, dasi je v Poljski bival, je prestal biti Poljak; disident se je — ponemčil, šizmatik — porusil. Ten jest szczególny dar kościoła katolickiego, że niewydziera narodowi ojczyzny jego, ale ją zachowuje i uszczęśliwia t. j. katoliške cerkve posebno svojstvo je, da ne jemlje narodu domovine, ampak jo ohranja in osrečuje.“*)

IV.

Hus-heretik je baje rešitelj českega naroda!

Po raznih poteh se tudi naša mladina poučuje, kaker bi nekdanje husitsko gibanje bilo jedin, neizogiben pogoj sedanjega obstoja naroda českega. Blagodejen ta vspeli se pripisuje posebno Husovemu vporu proti oblasti crkveni. To prepričevanje vli-va v mlada, svojo narodnost strastno ljubeča srca nenaravnost sicer, a gotovo nezaupnost in sovraštvo do cerkve. Katoliki se morajo tej zgodovini od protestantov izmišljeni odločno vstavljati z verskega in narodnega stališča.

Recimo, češar pa ne priznamo, da bi česki narod brez Husa bil narodnostno — časno vmrlo, a vmrlo bi jih ne bilo toliko v njem versko — večno, kaker jih je vmrlo s Husom. Častna narodnostna smrt ni tako grozna, kaker je večna, verska..... Ako smo katoliki, moramo ta aksijom priznati!

Husov vpor proti cerkvi ni škodil le neizmerno cerkvi-sami, ampak vničil je tudi vspehe, katere bi gotovo bil sicer imel na narodnostnem polju v interesu českega naroda in drugih slovanskih rodov.

Da je Hus, priborivši svojemu narodu dostojnega vpliva na vseučilišči, ostal pokoren sin svoje crkve, gotovo bi ne bilo toliko tisoč dijakov zapustilo Prage. Ker je tedaj versko, ne narodno sorodstvo družilo in razdruževalo, vseučilišča praškega niso zapustili le Nemci, ampak i Slovani sosednih dežel. S tem pa je vseučilišče praško prestalo biti duševno središče slovanskih rodov, kar bi gotovo vže po naravni svoji legi moralo postati poprej ali poslej. S padom središča, kamor bi se bila mladina raznih slovanskih rodov hodila učiti, pala je tudi mogočnost jedinstvenega jezika slovanskega!

*) Pamiątki polskie. Spisal Heleniusz Tom I. str. 77.

Vpor Husov proti cerkvi je pa škodil českemu narodu tudi na časti in fizični moči.

Na časti: V srednjem veku je bila največa nečast in sramota biti odpadnik od cerkve. Husitsko gibanje se je porodilo iz narodnih in protiverskih življev. Radi tega je kmalu sosednim katoliškim narodom veljalo ime „Čeh“ toliko, koliker heretik, verski odpadnik! Sam Palacky, protestant, ki je bil baje jeden iz potomcev Husovih, pravi, da so v nesrečnih husitskih bojih „narodi začeli česko ime sovražiti in zaničevati.“

Ne le čast, ampak tudi fizično moč je spodkopala revolucija Husova proti cerkvi. Hus je razdelil narod česki v dva sovražna tabora. Boj se je vnel: na tleh razrušeni so ležali pomniki visoke omike iz Karolove dobe. Hus je zakrivil Lipan, Hus je zakrivil Belo goro, ker je svoj narod versko razklal. Isti Palacky pravi, da husitsko gibanje „za česki narod sam na sebi ni bilo tako srečno in spasonosno, kaker bi se bilo sicer nadjati.“ V istem zmišlu ponavlja Palacky (III. 2. XII. 1.) o Husovem delu: „Popolno vničenje starodavne avtoritete gledé države in cerkve, potegnili je za sabo tudi vničenje narodne jedinstvi in sloge.... za te dobe (husitske) štel se je najmanj petero glavnih strank. V nedostatku zunajnih bojev, začeli so se bojevati doma; zmaga v Domažlicah, zagotovivši varnost domovine od sovražnikov, je postala grob jedinstva in sloge česke. En del naroda se je začel vedno bolj oklepati tujcev, da bi mogel z njihovo pomočjo potlačiti drugi del.“ „Po Husu razdražen narod česki ni prišel niti do verskega niti državljanskega miru, dokler se ni kopal v lastni krvi na Beli gori.“*)

In vender je ravno vpor Husov proti cerkvi — rešil česki narod?!

Potem recite, da niso liberalci liberalni v lažeh!!!

V.

Iskra božja.

Draga duša, ti si žalosten! Nikdar se nisva videla, niti ne vem, kdo si — vender ni res, da si mnogokrat, mnogokrat tako nesrečen? Ko mrak zavladava po dolu, mogoče postajaš pri oknu in trudno oko ti vhaja v daljavo: Ob gorovji se plaho valijo in plazijo sive megle, sredi dola na ravni samuje mala cerkvica in okoli nje daleč okrog belijo se po dolini slamnate hišice gorcancev.

Sam si. Grobno tihoto pretrgava le zamolklo, otožno uka-

*) Primerjaj „Bludy a lži v dějinách“ Sp. A. Hlavinka.

nje pastirjevo z daljnih planin. Tudi te gorske raztresene hišice, kaker bi bile izvmrle — le redkokdaj se čuje glasen govor iz njih..... Tajna obtožnost se te loteva. Tvoje srce ti po nečemer zakoperneva.... Zamišljaš se nazaj v pretekle čase, spominaš se radostnih nekdanjih dni, prijateljev, živahnega mesta znancev, ki so v njem, lepih društev in zabav.... In ti?... osamljen.... nikogar ni, komur bi se izsulo tvoje jadno srce, ki je vender tako potrebno tolažbe!..... Ni ga prijatelja, ni je zveste duše, ki bi te umela, ki bi ti pobožala z nežno ročico tvoje otemnelo čelo in roso obrisala s tvojih lic.... Kalno oko se ti obrača proti meglenemu pogorju, prodira ti ta megleni žalni ovoj in ti gleda tam za gorovjem lepše kraje in srca, ki bi te razumela. Tedaj pa ti srce zaželi in zakoprni čez to ozko gorovje..... proč, proč iz te mrzle grobne tihote.....

Počakaj, zlata duša, počakaj! Tvoje srce ni prvo, ki za srečo mre.... Poslušaj malo historijo srca, ki je tudi kaker ti po sreči koprnelo in nevtrudno iskalo. Jo je li našlo? Poslušaj:

„Pišem Vam te le vrstice poleg peči. Moja glava je teška in moje srce je žalostno, kader svoje oko spustim na Sprevine valove pod svojim oknom, kajti Spreva teče v Labo, Laba v morje, in morje vsprejemlja Seno, in ob Seni v Parizu stoji naše domovje; tedaj pravim sebi: moj ljubi otrok, zakaj sem v tej palači, — tej sobi, ki zre proti Sprevi.... Kako me grize vest, moj otrok! Kako ostrupljena je moja sreča! Kako kratko je življenje in kako žalostno je svojo srečo tako daleč, daleč iskati in jo najti tako — grenko!.....“

Glej, dragi prijatelj, ta je historija srca glasovitega Voltaire-a. Ta listič pisal je svoji nečakinji, ko je bil gost Fridrika II, pruskega kralja. Glej, draga duša, niti kraljevega dvora razkošne slasti in sijajnosti niso mogle vtešiti, osrečiti Voltaire-u srca. Zakaj ne?....

Srce človeško je brezmejno.. teži po — neskončnosti....

Čuj! „Ave“ glasi se iz zvonikovih lin. Prijatelj, ti si žalosten.... bil bi rad srečen?... bi li rad vtešil ono neizrekljivo kopernenje po neki bajni sreči? Ne poznaš je sicer — a slutiš, da je, prepričan si, da mora biti . . . Hočeš biti srečen vže tukaj? . . . Čuješ li milo vabilo zvonov? . . . Poslušaj svojo Mater . . . ne zametaj Njenih prošenj . . . idi, oh idi . . . na kolena se zgrudi in mrzle stopnice pred Njenim Sinom objami - Prosi kaker berač — moli, zdihuj, plakaj, Bog je dober, Bog te vsliši, Bog te pozna in vtešil bode tvoje neizrekljivo kopernenje v osrčji tvojem — videl bodeš: . . . srce se ti otaja, srce se ti ogreje, raztopi in izlije v nebeške solze . . . , ki so neznane nesvetim očem: . . .

Idi, prijatelj, idi . . . česar ti končni svet ne more dati — dal ti bode neskončni Bog . . .

Listnica vredništva.

Č. g. A. Ž. v Gr. — Vaši želji, naj bi «R. K.» prinašal tudi prevode papeževih okrožnic, za zdaj nismo mogli vstreti. Pa tudi menimo, da to ni toliko potrebno, ker nas vsaj z vsebino okrožnic navadno seznanjajo naši dnevniki, duhovnom pa jih prinašajo škofovski vradni listi. Sicer pa ne tajimo, da bi bila slovenska zbirka papeževih okrožnic in listov pravi slovstven zaklad; zatorej se bomo tudi potrudili, kar bo le mogoče, v to svrhu delati.

Č. g. A. K. v Lj. — Še se z veseljem spominjam kratkih ur, katere smo preživali v ljubljani v prijateljskem krogu. Nadejam se, da boste mož beseda. Razprava bi bila res prav zdaj vmestna. Moj pozdrav!

Č. g. J. K. v Š. — No tedaj! Le pogumno. Od več strani se mi je vže izrazila želja, da bi list prinašal razprave o predmetu, v katerem ste Vi strokovnjak

Č. g. J. F. pri sv. L. — Za vsak prijateljski svet Vam bom vedno hvaležen. Ne tajim, da se tu pa tam nahaja marsikaj, kar bi znalo biti boljše, in upam, da počasi tudi bode. Le opozarjajte, opominajte! Seveda vsega ne morem odobriti. Posebno mi ne vgaja pomen, ki ga dajete besedi «rimski» v naslovu lista. Toda o tem namerjam o priložnosti kaj več spregovoriti. — Kar se tiče Vaše želje, naj bi znani jezikoslovec sodeloval pri listu, odgovorjam Vam za zdaj le toliko, da sem se mu vže lani prijateljski približeval, želé, da bi koliker mogoče skupno delovala. A žal, da nisem mogel tega doseči. Pač pa mi zdaj javno očita, ker je imel večkrat priložnost ustno mi razložiti; saj sva soseda in se tudi večkrat vidiva in skupaj govoriva. Tako postopanje gotovo ne priporočam njegove reči, bodi še tako dobra. Saj vendar nam ni mogoče kar čez noč popolnoma se odpovedati pravopisu, ki je v slovstvu dandanes navaden in splošno velja. Akoravno je njemu njegov pravopis dognana reč, vendar ni še pa družim. In mej temi se nahajajo tudi izprašani profesorji jezikoslovja in pisatelji slovenski. Jaz tedaj menim, da bi morali strokovnjaki naše pravopisno vprašanje javno prerešetati ter je konečno določiti; tega bi se potem mi, ki nismo jezikoslovci, enkrat za vselej poprijeli. In gotovo nisem jaz zadnji, ki želi, da bi ravno našega učenjaka jezlk zadobil splošno priznanje, ker se mi zdi res čist, priprost, naraven. Toda, kaker sem rekel, naj se potrudí, da se obudi mej jezikoslovci sploh več zanimanje za to vprašanje, da sprevidijo, kako potrebno je, da se konečno reši. V to sem mu jaz vže lani svetoval, naj svoje jezikoslovne razprave s platnic natisne v posebni knjigi, in sem se mu celó ponudil, da prevzamem na svoje stroške tisk dotične knjige; vse to pa sem hotel ne le zato, da bi dal s tem jezikoslovcem povod vprašanje o pravopisu z njo razmotrovati in rešiti, ampak ker sem tudi resnično želel, da bi ravno njegovim nazorom pripomogel do splošne veljave. In ker se tudi sam poprijemljem njegovega pravopisa, sem najmanj pričakoval, da bo ravno mene javno popravljal; saj mu gotovo ne manjka listov iz nasprotnega tabora, v katerih bo lahko iz vsake vrste iztaknil germanizmov, kar bo hotel; saj je res vže strašno, kako pačijo slovensščino. Sicer pa dvojim, ali vgajajo našemu jezikoslovcu tudi moja načela in vsebina mojih spisov -- in to je pri listu, kaker je «R. K.», prvo vprašanje. Toda zmanjkalo mi je prostora. Z Bogom!

POZIV!

«Slovanski Svet» — «Rimskemu Katoliku»: «Pozivljemo pisatelja da, nam iz našega lista do 12. številke, katera mu je utegnila biti že pred očmi, navede jeden sam stavek, v katerem bi mi zagovarjali grški razkol!»!
— Sl. Sv. št. 14. str. 229.

Ravnokar so izišle ter se dobivajo
V KATOLIŠKI BUKVARNI V LJUBLJANI
DROBTINICE

XXII. letnik.

UREDIL

Dr. France Lampe,

profesor bogoslovja, vodja Marijanišča.

IZDALA

Katoliška družba za Kranjsko.

V Ljubljani 1888.

244 strani. Cena 1 geld 10 sold. Vezano 1 gold. 20 sold.
po pošti 10 sold. več.

Predgovor.

Prvi del. Antona Martina Slomška sedem postnih pridig. Jezus vinska trta svoje cerkve. O vinogradnikih. O družini. Za stariše in gospodarje. Za sine in hčere. Kako se je treba h Kristusu povrniti. Kako naj s Kristusom Veliko noč obhajamo.

Drugi del. Gregor Rihar, duhovnik ljubljanske škofije, slavni slovenski skladatelj in organist v stolni cerkvi ljubljanski. Dr. Jakob Missia, knezoškof ljubljanski i. t. d. V sponim petindvajsetletnice njegovega mašništva. Radoslav Silvester. Spomin petindvajsetletnice.

Tretji del. Zlata maša svetega očeta Leona XIII. Govor o papeževi slovesnosti v katoliški družbi rokodelskih pomočnikov 6. januarja 1888. Slava Leonu XIII.! Spevoigra. Cesarjeva štiridesetletnica. Živela Avstrija že štirideset let slavno pod žezlom svetlega cesarja Franca Jožefa I.! V proslavo štiridesetletnice. Dve kroni.

Četrti del. I. P e s m i. Sv. vera in domovina. Prihodnjost je slovanska. O tisočletnici sv. Cirila in Metoda. Moja oporoka. Romar. Sirotišnica. Mrtvaška srajčica. Marija in vdova. Zadovoljni kaplani. Zvezdici. Ozir na Marijo, Slava Mariji. Najsvetejše Srce Marije. Sv. rožnivenec. Zdihovanje k Mariji. Šmarnična pesem. Darilo Mariji na Ptujski gori. Mariji na Sladki gori. Idite k sv. Jožefu. Najdenje trupla sv. Štefana. Sv. Martin. Sv. Frančišek Ksaverij. Sveta Rotija. Sveta Elizabeta. Sveti Križ v šoli. Velikonočni pirhi. Jagnje umorjeno. Storite srečne vekomaj! Umirajoči deček. II. Z a b a v a i n p o u k. Slika iz domačega kraja. Mož poštenjak. Krščanski junak. Kdo je prvi žganje kahal? Gorje brezverskim šolam in učiteljem! Nekaj za stariše in otroke. Očetov praznik. Prošnje.
